

RF § 84

”Grundlagarna skola efter deras ordalydelse i varje särskilt fall tillämpas”

Av

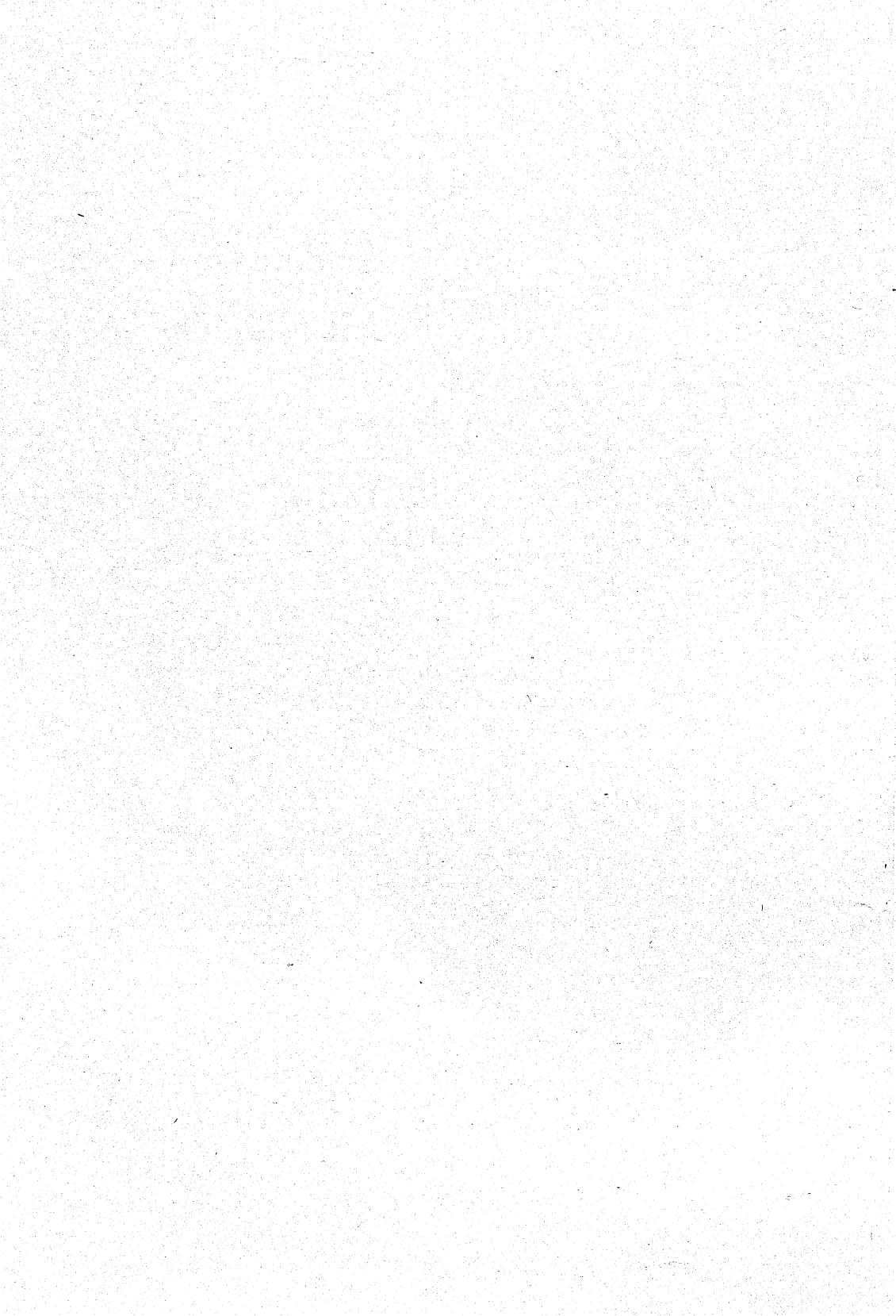
OLE WESTERBERG

Docent vid Stockholms Högskola

Utgiven med bidrag från
Kanslersämbetet för rikets universitet
Emil Heijnes stiftelse för rättsvetenskaplig forskning

STOCKHOLM
ALB. BONNIERS BOKTRYCKERI

1953

Denna digitala version av verket är nedladdad från juridikbok.se.

Den licens som tillämpas för de verk som finns på juridikbok.se är **Creative Commons CC BY-NC 4.0**. Licensvillkoren måste följas i sin helhet och dessa finner du här <https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/legalcode.sv>

Sammanfattningsvis innebär licensen följande:

Tillstånd för användaren att:

- Kopiera och vidare distribuera materialet oavsett medium eller format
- Bearbeta och bygga vidare på materialet

Villkoren för tillståndet är:

- Att användaren ger ett korrekt erkännande, anger en hyperlänk till licensen och anger om bearbetningar är gjorda av verket. Detta ska göras enligt god sed.
- Att användaren inte använder materialet för kommersiella ändamål.
- Att användaren inte tillämpar rättsliga begränsningar eller teknik som begränsar andras rätt att göra något som licensen tillåter.

Se även information på

<https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/deed.sv>

När jag förra året sysslade med en undersökning av skatter och avgifter, däribland även sådana typer som clearingavgifter samt import- och exportavgifter, ur främst statsrättsliga synpunkter, befanns det att regeringsformens bestämmelser därom, särskilt §§ 57, 60 och 73, av olika författare tolkas väsentligen olika, beroende bl.a. på författarnas vitt skilda — ibland uttryckligen angivna, ibland i tysthet omfattade — uppfattningar om den metod, enligt vilken grundlagarna skola tolkas med hänsyn till § 84 [förutv. § 83 p. 2].¹ Det föreföll mig icke möjligt att komma till botten med de skatte-statsrättsliga frågorna utan att ha en bestämd uppfattning om innebörden i § 84. Därför lade jag min pågående undersökning t.v. åt sidan och började i stället studera § 84, i avsikt att behandla § 84 i ett inledande kap. i den ovannämnda undersökningen.

Många författare ha uttalat sig — somliga mycket utförligt, andra mycket kort — om innebörden i § 84 [§ 83 p. 2]. I huvudsakligen kronologisk ordning må nämnas t.ex. NAUMANN, ALEXANDERSON, MALMGREN, REUTERSKIÖLD, HERLITZ, FAHLBECK, SUNDBERG, LAGERROTH, KAIJSER, NILSSON-STJERNQUIST, WESTERSTÄHL och VIDHÖG. Bland dessa författare finnas — för att framhålla några huvudgrupper — *dels de*, som anse, att bestämmelsen om tillämpning i varje särskilt fall enligt ordalydelsen påbjuder objektiv tolkning och helt förbjuder subjektiv tolkning, *dels de*, som anse, att bestämmelsen påbjuder objektiv tolkning men, i den mån objektiv tolkning är otillräck-

¹ Jfr även KAIJSER, StvT 1940 s. 163.

lig, icke förbjuder subjektiv tolkning, *dels de*, som anse, att bestämmelsen icke utsäger någonting om huruvida objektiv tolkning skall föredragas framför subjektiv tolkning eller framför t.ex. teleologisk tolkning, att m.a.o. bestämmelsen icke utsäger någonting om grundlagstolkning [närmare nedan i kap. I avd. I]. Särskilt KAIJSER har genom en omfattande, men otryckt undersökning högst avsevärt fördjupat problemet om § 84; i övrigt äro särskilt WESTERSTÅHLs och VIDHÖGs insatser betydande. Bl.a. på grund av den nyss antydda, stora splittringen i litteraturen blev det omöjligt för mig att behandla § 84 på så begränsat utrymme, som avsetts. Därtill bidrog, att jag i det väsentliga kom till annan uppfattning om innebörden i § 84 än KAIJSERs, WESTERSTÅHLs och VIDHÖGs sinsemellan delvis överensstämmande uppfattningar, och att denna skiljaktighet måste utförligt motiveras. Jag måste bl.a. därför framdraga ett väsentligt större material än andra författare gjort.

Starkt må understrykas, att jag här blott avser att skriva om RF § 84 [§ 83 p. 2]: först och främst om vad påbudet att i varje särskilt fall tillämpa lagen enligt "ordalydelsen" i princip innebär — jfr bl.a. de ovan antydda, vitt skilda uppfattningarna i litteraturen — vidare om i vilken utsträckning nämnda påbud av olika principiella skäl icke kan åtlydas, och slutligen om vilken metod som då i princip bör följas. Däremot avser jag icke att skriva om grundlagstolkning i allmänhet och än mindre om lagtolkning över huvud. Däri ligga särskilt två begränsningar.

En begränsning avser tolkningen av olika grundlagsparagrafer. Det vore kanske tänkbart att i denna skrift i exemplifierande form angiva, huru t.ex. uttrycken "rannsaking och dom" i RF § 16, "allmänna avgifter" i § 60 eller "allmän civillag" i § 87 böra tolkas enligt den uppfattning om § 84, till vilken jag kommer. Men sådana exemplifierande tolkningar utföras icke i denna skrift.² Skälen därför äro flera. Det synes mig å ena sidan icke vara möjligt att hävda en egen uppfattning om huru uttryck som

² Däremot analyseras — ofta med utgångspunkt i KAIJSERs undersökning — ett flertal, till olika grundlagsparagrafer knutna tolkningsdiskussioner, som ägde rum i riksdagen år 1809 och åren närmast därefter, och av vilka synes mig framgå, vilken innebörd § 83 p. 2 avsetts äga.

"allmän civillag" böra tolkas, utan att dessförinnan företaga vidlyftiga forskningar rörande språkbruk, tillkomsthistoria och-tillkomstmiljö, utveckling och praktisk funktion. Svårigheterna äro ju icke öверvunna blott därigenom, att en metod angivits, enligt vilken tolkningen skall bedrivas. Det synes mig å andra sidan vara av mindre värde att i denna skrift ingå på innebörden i uttryck som "allmän civillag" utan att komma fram till en egen uppfattning därom. Mitt första utförliga "exempel" på grundlagstolkning avses den ovannämnda skatte-statsrättsliga undersökningen bliva. Ett klagörande av innebörden i § 84 synes icke — det må slutligen understrykas — kräva, att de ovan ifrågasatta exemplen utvecklas redan i denna skrift; huruvida den innebörd i §:n, vilken jag i denna skrift kommer att göra gällande, är rimlig, så att förnuftigt folk år 1809 kunde ha åsyftat densamma, prövas redan i tolkningsdiskussionerna år 1809 och åren närmast därefter.

En annan begränsning avser metoderna för vanlig lags tolkning. Nämda metoder behandlas i denna skrift icke i vidare mån, än som synes vara nödvändigt för att den enligt min mening så småningom klagörda innebörden i § 84 skall få sin tillbörliga relief. Ett försök att utförligt behandla metoderna för vanlig lags tolkning skulle bl.a. kräva en närmare redovisning av den encyklopediska litteraturen.

Den anmärkningen kan måhända riktas emot min skrift, att genom ovannämnda tvenne begränsningar den föresatta uppgiften blivit alltför kringskuren. Enligt min mening bör emellertid varje grundlagstolkare bilda sig en uppfattning om innebörden i § 84³, och redan de många vitt skilda, i litteraturen hävdade uppfattningarna om § 84 synas visa, att uppgiften att angiva §:ns innebörd icke är särskilt obetydlig, och icke heller särskilt enkel. Den omständigheten, att KAIJSERs och WESTERSTÅHLs skrifter från år 1939 resp. 1950 äro otryckta⁴, och att sålunda meningskiljaktigheten rörande § 84 icke är mera allmänt känd i hela sin vidd, synes mig icke göra uppgiften att behandla innebörden i

³ Jfr även NILSSON-STJERNQUIST 1946 s. 44.

⁴ Om WESTERSTÅHLs skrift se dock StvT 1950 s. 462 f, 482 och 509 f, sakkunnigutlåtanden av HECKSCHER, HESSLER och LAGERROTH.

§ 84 opå kallad. Emellertid har jag, bl.a. i avsikt att begränsa omfånget av denna skrift undvikit att däri direkt upptaga annat material än det, som syntts mig nödvändigt för att omedelbart bestyrka mina resultat och för att bedöma andras. Dessutom bör framhållas, att andra författares uttalanden av mig regelmässigt återgivnas genom direkta citat, i avsikt att läsaren skall såvitt möjligt kunna känna sig säker på vad som verkligen sagts och menats rörande den omstridda § 84; den nackdelen, att läsningen av min skrift torde bli mera ansträngande genom splittringen i citat, kan då icke undvikas. Till sist bör framhållas, att de många, i min skrift förekommande hänvisningarna till andra sidor i min skrift äro motiverade bl.a. av att de olika resonemangen — såsom hänförande sig till en enda, kort paragraf — stå i intimt beroende av varandra.

Det är mig angeläget att här framföra ett hjärtligt tack till fil. lic., jur. kand. FRITZ KAIJSER, som välvilligt ställt sin skrift från år 1939 "RF § 84", ingående i KAIJSERs licentiatavhandling, till mitt förfogande, och som genomläst mitt korrektur och därvid meddelat åtskilliga värdefulla upplysningar och synpunkter.

Det är mig också angeläget att framföra ett varmt tack till professorerna NILS HERLITZ och IVAR AGGE, vilka vid genomläsning av mitt arbete gjort flera värdefulla påpekanden, samt ett hjärtligt tack till professor JÖRGEN WESTERSTÅHL, som tillställt mig ett exemplar av sin skrift från år 1950 "Till frågan om grundlagarna och deras tolkning", bl.a. bifogad WESTERSTÅHLs ansökan till det nämnda år ledigförklarade professorsämbetet i statskunskap vid Lunds universitet.

Ett tack vill jag också rikta till min hustru, som uppgjort litteraturförteckningen och ombesörjt korrekturläsningen.

Stockholm i december 1952.

Ole Westerberg

INNEHÅLL

Förord	
Innehåll	
Källor	
Förkortningar	

Kap. I. Huvudinnehörden i § 83 p. 2 [§ 84] . . .	15
Avd. I. Ståndpunkterna i litteraturen	16
Avd. II. Metoden vid tolkning av den ev. tolkningsregeln .	24
Avd. III. Betydelsen av ordet "ordalydelse" enligt allmänt och juridiskt språkbruk	32
Avd. IV. Äldre författningsbestämmelser och äldre tolk- ningsdoktrin av intresse för förståelsen av § 83 p. 2	35
Avd. V. Förarbetena till § 83 p. 2	46
Avd. VI. Sambandet mellan § 83 p. 2 och § 57 i 1772 års RF	49
Avd. VII. 1809—10 års regler om "bokstafvig" tillämpning samt riksdagsdiskussioner i tillämpningsfrågor vid de första riksdagarna efter RF:s antagande . . .	55
Sammanfattning, s. 80.	
Avd. VIII. Ordet "tillämpas" i § 83 p. 2	82
Avd. IX. Uttrycket "i hvarje serskildt fall" i § 83 p. 2 . . .	88
Avd. X. Förhållandet mellan p. 2 och p. 1 i § 83	93
Avd. XI. Tillämpning av grundlag i jämförelse med till- lämpning av vanlig lag	99

Avd. XII.	Ytterligare tre i litteraturen framlagda synpunkter beträffande huvudinnebörden i § 83 p. 2 . . .	106
Avd. XIII.	Slutsammanfattning beträffande huvudinnebörden i § 83 p. 2	109
	Användning av den i § 83 p. 2 påbjudna metoden på § 83 p. 2 själv, s. 111.	

Kap. II. Närmare om innebörden i § 83 p. 2 [§ 84] 113

Avd. I.	Vilken tids språkbruk?	113
Avd. II.	Klarhet och oklarhet i grundlagarnas språkliga innehåll	116
Avd. III.	Frågor, som med säkerhet besvaras genom ett grundlagsstadgandes språkliga innehåll	120
Avd. IV.	Frågor, som med säkerhet icke besvaras genom något grundlagsstadgandes språkliga innehåll och frågor, beträffande vilka det är osäkert, huruvida de besvaras genom något grundlagsstadgandes språkliga innehåll	128

Kap. III. 144

Avd. I.	Omredigeringen år 1865—66; § 83 p. 2 blir § 84	144
	Innebörden i § 84, s. 147.	
Avd. II.	Har § 84 "till sitt ursprungliga innehåll blivit obsolet"?	148
Avd. III.	Sammanfattning av min kritik mot § 84	157.

KÄLLOR.

- AGGE, I., Abstrakt norm och konkret verklighet. Reflexioner kring några lagtekniska spørsmål. (I Festskrift tillägnad Gösta Eberstein. Sthlm 1950.)
- AHLANDER, B., Om rätt och rättstillämpning. Studier i juridikens idéhistoria och rättstillämpningens teori. Ak. avh. Upps. 1952.
- ALEXANDERSON, N., Föreläsningar öfver den svenska tryckfrihetsprocessen. Upps. 1907.
- ALIN, O., Strödda Bidrag till Svenska Statsskickets Historia. III. Sättet för Tryckfrihetslagens antagande 1812. (Hist. Tidskr. 1886.)
- ALMÉN, F., Gustav III och hans rådgivare 1772—89... Ak. avh. Upps. 1940.
- ALMQUIST, J. E., Handlingar rörande 1642 års lagkommission... (Lunds universitets årsskrift.) Lund & Lpz. 1937.
- Domareregler från den yngre landslagens tid. 2 uppl. Upps. & Sthlm 1951.
- ANDERSEN, E., Forfatning og Saedvane. Studier over nogle af Forfatningsrettens Hovedspørgsmaal. Khvn 1947.
- ANDGREN, S., Konung och ständer 1809—1812... Ak. avh. Lund 1933.
- Anmärkningar wid Sweriges Rikes Lag. Sthlm 1795.
- Anmärkningar till Svea Rikes Lag. I. Lund 1811.
- ANNERSTEDT, C., Upsala universitets historia. Bihang. IV. Handlingar 1749—1776. Upps. & Sthlm 1912.
- von ASP, P. O., Politisk dröm 1806. Utg. av G. Landberg. Upps. 1932.
- AUGDAHL, P., Rettskilder, Oslo u.å.
- BARTHELEMY, J., De l'interprétation des lois par le législateur (Revue du droit public. 1908.)
- BRUSEWITZ, A., Den gustavianska oppositionens grundlagsförslag vid 1809—1810 års riksdag. (Hist. Tidskr. 1911.)
- Studier öfver 1809 års författningskris... (Skrifter utgifna af K. Humanistiska Vetenskaps-Samfundet i Uppsala.) Upps. & Lpz. 1917.
- CALONIUS, M., Opera omnia. Utg. av A. I. Arwidsson. III. Sthlm 1833.
- [CEDERSCHJÖLD, P.], Försök at bringa Sweriges Grundlagar i System... Sthlm 1828.
- EEK, H., Om tryckfriheten. Ak. avh. Upps. 1942.
- EKELÖF, P. O., Är den juridiska doktrinen en teknik eller en vetenskap? (Skrifter utgifna av Juridiska fakulteten i Lund XIV.) Lund 1951.

- [EKENDAHL, D.], *Försök om medlen att i Sverige förena Laglig Frihet med Monarkisk Regering*. Sthlm 1809.
- En Ärlig Svensk. Sthlm 1755.
- [von ENGESTRÖM, J.], *Förslag till grundlag för Sverige*, [1791]. Otryckt, i von Engeströmska samlingen å KB.
- [FAGGOT, I.], *Swea Rikes Styrelse Efter Grund-Lagarne*. Sthlm 1768.
- FAHLBECK, E., *Hans Järta och 1810 års riksdagsordning*. (StvT 1929.)
- *Ståndsriksdagens sista skede 1809—1866*. (Sveriges Riksdag VIII.) Sthlm 1934.
- *Tryckfrihetsrätt*. (Utg. av Institutet för offentlig och internationell rätt.) H:fors 1951.
- & SUNDBERG 1951: MALMGREN, R., *Sveriges grundlagar och tillhörande författningar med förklaringar*. 6 uppl. av E. FAHLBECK och H. G. F. SUNDBERG. Sthlm 1951.
- FLINTBERG, J. A., *Lagfarenhets-Bibliothek*, I, IV. Sthlm 1796, 1801.
- FRÖLICH, D., *Grundlags-Tolkningar*. Sthlm 1829.
- FUNCK, J., *Genwäg Til Kundskap och Utöfning Af Svensk Lagfarenhet*. Sthlm 1761 & 1762.
- Försök till Svar på Frågan: Huru skall hvarje Medborgare vinna det skydd han af Samhälls-Inrättningen har rätt att vänta ...?* Sthlm 1809.
- GEIJER, E. G., *Konung Gustaf III:s efterlemnade ... papper*. I. Upps. 1843.
- GIHL, T., *Om begreppet "rättstillämpning"*, (Jus Gentium 1950.)
- [GREVESMÖHLEN, C. A.], *Försök att bestämma Grunder för Lagar i Brottmål*. Sthlm 1810.
- [GUSTAF III], *Utkast till 1772 års regeringsform*. Otryckt, i Sjöholms-samlingen i riksarkivet.
- HAGMAN, K., *Sveriges grundlagar ...* Sthlm 1902.
- *Sveriges grundlagar och konstitutionella stadgar ...* 4 uppl. Sthlm 1915.
- HASSELBERG, G., *Till Förenings- och säkerhetsaktens genesis*. [Historiska och litteraturhistoriska studier 18—19. (Skrifter utg. av Svenska Litteratursällskapet i Finland. CCXCIV.) H:fors 1943.]
- HECKSCHER, G., *Sakkunnigutlåtanden rörande ledigförklarade professorsämbetet i statskunskap vid Lunds universitet*. I. (StvT 1950.)
- HERLITZ, N., *Om lagstiftning genom samfällda beslut av konung och riksdag*. Studier i svensk statsrätt. Sthlm 1926—1930.
- *Svensk självstyrelse*. Sthlm & Upps. 1933.
- *Några iakttagelser rörande Sveriges krigstidsförfattning*. (I Festskrift tillägnad Nils Stjernberg. Sthlm 1940.)
- HESSLER, C. A., *Sakkunnigutlåtanden rörande ledigförklarade professorsämbetet i statskunskap vid Lunds universitet*. II. (StvT 1950.)
- HOLMBERGSON, J., *Jurisprudentia Civilis Communis*. (I Juridiska skrifter utg. af C. J. Nerman. Christianstad 1845.)
- HULT, PH., *Lagens bokstav och lagens andemening*. (SvJt 1952, häfte tillägnat Vilhelm Lundstedt.)
- Håkanssonska förslaget till en ny Regeringsform år 1809. (NT 1872, 1 Afd.)

- HÖJER, N., Till frågan om uppkomsten af 1809 års regeringsform. (StvT 1911. Extrahäfte.)
- [INGMAN-MANDERFELT, C.], Svenska Folkets Röst Till sina Fullmäktige wid Riksdagen 1809. Sthlm 1809.
- Hans Järtas koncept till regeringsformen. Meddeladt af O. ALIN. (StvT 1897—99. 1bd.)
- KAIJSER, F., RF § 84. 1939. Otryckt.
- Svar [till professor F. Lagerroth] från notarie Kaijser. (StvT 1940.)
- KISS, G., Gesetzesauslegung und »ungeschriebenes« Recht. (Jherings Jahrbücher für die Dogmatik des bürgerlichen Rechts.) Jena 1911.
- KJELLÉN, R., Om den svenska grundlagens anda. Gbg 1897.
- Konstitutionsutskottets protokoll vid 1810, 1812 och 1815 års riksdagar ... Utg. av S. Clason och A. Forssell. Lund 1931.
- Constitutions-Utskotts (Riksens Höglofl. Ständers) Memorialer och öfriga Expeditioner wid Riksdagen i Stockholm 1809—1810. Sthlm 1874.
- Constitutions-Utskottets Memorialer och öfriga Expeditioner vid riksdagarne 1810, 1812 och 1815. Sthlm 1902.
- KREÜGER, J., Några frågor rörande lagtolkning. (NT 1886, 1 Afd.)
- KUYLENSTIERNA, C. W. U., Anm. av Carsten Welinder. Skatterättens värderingsregler. (SvJt 1952.)
- LAGERROTH, F., Frihetstidens författning ... Sthlm 1915.
- Beskattningsmakten i 1809 års RF. Ett polemiskt inlägg i den statsrättsliga diskussionen. (StvT 1938.)
- RF §§ 57—80 än en gång: Slutpåminnelser. (StvT 1938.)
- Beskattningsstadgandet i RF § 57. Genmäle. (StvT 1939.)
- Två repliker. (StvT 1940.)
- 1809 års regeringsform. Dess ursprung och tolkning. Sthlm 1942.
- Sakkunnigutlåtanden rörande ledigförklarade professorsämbetet i statskunskap vid Lunds universitet. III. (StvT 1950.)
- LANDBERG, G., Riksdagens initiativ- och beslutsrätt under 1772 års statsskick. (Uppsala universitets årsskrift.) Upps. 1929.
- Den svenska riksdagen under den gustavianska tiden. (Sveriges Riksdag VII.) Sthlm 1932.
- LIND, L. FR., Domarens Pröfning efter Sveriges Lag; eller: Sättet, at uröna Lagens rätta förstånd, mening och grund. Sthlm 1799.
- LJUNGMAN, S., Om skattefordran och skatterestitution. Upps. 1947.
- [LÖWENHJELM, C. A.], Försök till en kritisk undersökning af vissa delar utaf 1809 års Grundlag. Sthlm 1844.
- MALMGREN, R., Sveriges grundlagar och tillhörande författningar med förklaringar. Sthlm 1921, 5 uppl. 1947, 6 uppl. utg. av E. FAHLBECK och H. G. F. SUNDBERG 1951.
- Sveriges författning. En lärobok i svensk statsrätt. I:1. 2 uppl. Malmö 1945.
- MALMSTRÖM, C. G., Sveriges politiska historia. Från K. Carl XII:s död till statshväfningen 1772. VI. Sthlm 1877.

- MALMSTRÖM, A., Till frågan om lagtolkningsmetoderna. (SvJt 1952, häfte tillägnat Vilhelm Lundstedt.)
- MANDERFELT, C., Sändebref Till Rikets Lagstiftare... Sthlm 1809.
- [MODÉE], Utdrag utur alla ... publique handlingar ... IX, Sthlm 1777.
- NAUMANN, CHR., Sveriges Statsförfattnings-rätt. I, II (ny uppl.), III, IV. Sthlm 1844, 1880, 1863, 1871.
- NEHRMAN, D., Föreläsningar öfver Ius Publicum hållne i Lund åren 1745 och 1746. Otryckt, exemplaret i Stockholms högskolas juridiska bibliotek, samt exemplaret i KB.
- Inledning Til Then Swenska Jurisprudentiam Civilem ... Lund 1729.
- NILSSON-STJERNQUIST, N., Ständerna, statsregleringen och förvaltningen. Striden om makten öfver utgifterna 1809—1844. Ak. avh. Lund 1946.
- Ordbok öfver svenska språket utgifven af Svenska akademien. Lund 1898—.
- PEHRSSON, J., Sophistiska Reflexioner öfwer Allmänna Rösten, eller öfwer en del utkomne Ströskrifter. Lund 1809.
- [POPPIUS' PM], Utlåtande af lagman G. Poppius i författningsfrågan 1809. (Hist. Tidskr. 1896.)
- RABENIUS, O., Tankar, om lagfarenhetens nu varande tilstånd i Svea Rike ... Upps. 1772.
- REUTERSKIÖLD, C. A., Sveriges grundlagar med därtill hörande författningar och konstitutionell sedvanerätt. ... I. Upps. 1924, 2 uppl. 1934.
- RF §§ 57—80. (StvT 1938.)
- Statsrätt och statskunskap. (TfR 1929.)
- RISELL, N., Private Föreläsningar om Sweriges Grundlagar, hållna ... 1767. Otryckt, KB.
- SANDSTRÖM, K. G. A., Om skattelagars tolkning och tillämpning. (SSkT 1952.)
- SCHMEDEMAN, J., Kongl. Stadgar /förordningar/ bref och Resolutioner... Angående Justitiæ och executions-Ärender ... Sthlm 1706.
- [SILVERSTOLPE, A. G.], Hvad synes Allmänna Opinionen önska till en, nu möjlig, Förbättring af Svenska Statsförfattningen? Sthlm 1809.
- SILVERSTOLPE, A. G., Forme de Gouvernement, établie par les états de Suède, ... Traduction. Sthlm 1811.
- [—] Försök till utveckling af grunderna för svenska regerings-sättet. Sthlm 1812.
- SILVERSTOLPE, G. A., Den svenska stats-författningens historia. Sthlm 1809.
- SJÖGREN, W., Förarbetena till Sveriges rikes lag 1686—1736. Efter off. uppdrag utg. II. Upps. 1901.
- STANG, F., Systematisk Fremstilling af Kongeriget Norges constitutionelle eller grundlovbestemte Ret. Krist. 1833.

- STAVENOW, L., Jacob von Engeströms förslag till regeringsform och kungamördarnes författningsprogram. (I Historiska studier tillägnade Harald Hjärne. Upps. & Sthlm 1908.)
- Bidrag till den gustavianska tidens författningshistoria. II. (Uppsala universitets årsskrift.) Upps. 1919.
- STIERNMAN, A. A., Alla Riksdagars och Möten Besluth ... I—III, Bih. 1728—1743.
- STRAHL, I., Anm. av Björn Ahlander, Om rätt och rättstillämpning. (TfR 1952.)
- SUNDBERG, H. G. F., Krigsdomstol och grundlag. (StvT 1932.)
- se: FAHLBECK.
- SVEDELIUS, W. E., Om statsrådets ansvarighet. Upps. 1856.
- Swerikes Landz Lagh ... Sthlm 1635.
- Swerikes Rijkens Stadz Lagh ... Sthlm 1635.
- TENGWALL, L., Twistemåls Lagfarenheten ... 2 uppl. Lund 1802.
- THERMAENIUS, E., Om tillkomsten av 1809 års regeringsform. (StvT 1950.)
- TINGSTEN, H., Utskottsväsendet. (Sveriges Riksdag XI.) Sthlm 1934.
- TYNELL, K., Studier angående det svenska statsrådets politiska ansvarighet. Lund 1918.
- VAHLÉN, L., Formkravet vid fastighetsköp ... Ak. avh. Sthlm 1951.
- WALIN, G., Anm. av Per Olof Ekelöf, Är den juridiska doktrinen en teknik eller en vetenskap? (SvJt 1952.)
- WALLENGREN, S., Hans Järta som politisk teoretiker. (Lunds universitets årsskrift.) Ak. avh. Lund 1906.
- VARENIUS, O., Riksdagsordningens 46. §. (StvT 1909.)
- WEDBERG, B., Gabriel Poppius. Minnesteckning. Sthlm 1934.
- Högsta domstolens lagförklaringar. (StvT 1940.)
- WESTERBERG, O., Om administrativ besvärsmätt. Ak. avh. Sthlm 1945.
- Om rättskraft i förvaltningsrätten. Sthlm 1951.
- WESTERSTAHL, J., Till frågan om grundlagarna och deras tolkning. 1950. Otryckt.
- WESTMAN, K. G., De svenska rättskällornas historia. Föreläsningar. Upps. 1912.
- VIDHÖG, G., Grundlagstolkningsprinciper. Några randanmärkingar. [I Studier tillägnade Fredrik Lagerroth. (Skrifter utg. av Fahlbeckska stiftelsen. XXXVI) Lund 1950.]
- Anm. av Nils Nilsson-Stjernquist, Ständerna, statsregleringen och förvaltningen. (StvT 1949.)
- ÖSTERGREN, O., Nusvensk ordbok. Sthlm 1919—.

Rådsprotokoll.

- Ståndens och kamrarnas protokoll med därtill hörande bilagor.
1809 års regeringsform. Några aktstycken belysande dess tillkomst.
(Till ... Georg Andréns 50-årsdag ...) Gbg 1940.

FÖRKORTNINGAR.

AK	= Andra kammarens protokoll.
FK	= Första kammarens protokoll.
GRB	= Gamla rättegångsbalken.
HD	= Högsta domstolen.
Hist. Tidskr.	= Historisk tidskrift.
JO	= Justitieombudsmannen.
KB	= Kungl. Biblioteket, Stockholm.
K.M:t	= Kungl. Maj:t.
KPr	= Kungl. proposition.
KU	= Konstitutionsutskottet.
LU	= Lagutskott.
mem.	= memorial.
NT	= Tidskrift för lagstiftning, lagskipning och förvaltning (utg. av C. Naumann).
prot.	= protokoll.
res.	= resolution.
RF	= Regeringsformen.
Riksd.	= Riksdagen.
RO	= Riksdagsordningen.
SJA	= Juridiskt Arkif utg. av C. Schmidt.
SSkT	= Svensk skattetidning.
StvT	= Statsvetenskaplig tidskrift.
SvJt	= Svensk juristtidning.
TR	= Tidsskrift för Retsvidenskap.

Övriga förkortningar torde förstås utan förklaring.

Parentes inne i ett citat har gjorts av den citerade själv; klammer har gjorts av mig.

Kap. I. Huvudinnebördens i § 83 p. 2 [§ 84].

Bestämmelsen om tillämpning enligt ordalydelsen återfinnes från sin tillkomst år 1809 och fram till omredigeringen av regeringsformen år 1865—66 i § 83 p. 2. Nämnda § lyder i sin helhet under sagda tidrymd: "Ej må någon för framtiden gällande Förklaring af Grundlagarne stadgas, utan på det sätt, som enligt föregående twänne §§. wid ändringar i dem iakttagas bör. Efter deras ordalydelse skola de i hwarje serskildt fall tillämpas." Efter omredigeringen år 1865—66, då § 83 p. 2 blir § 84, heter det i § 84: "Grundlagarna skola efter deras ordalydelse i varje särskilt fall tillämpas."¹

I en undersökning av bestämmelsen om tillämpning enligt ordalydelsen måste givetvis stort utrymme ägnas åt den grundläggande § 83 p. 2 — ja, såsom nämnda bestämmelse tolkas i den hittills föreliggande litteraturen², måste t.o.m. det största utrymmet ägnas åt § 83 p. 2.³ I kap. I och II av min förevarande undersökning⁴ behandlas i huvudsak § 83 p. 2, därunder sådana uttalanden i litte-

¹ Om den ev. betydelsen av omredigeringen år 1865—66, nedan s. 144 ff, särskilt s. 147.

Från A. G. SILVERSTOLPES år 1811 utgivna franska översättning av Sveriges regeringsform 1809 må återgivas § 83 p. 2: "Elles seront appliquées d'après la lettre dans chaque cas particulier." I två avseenden är denna franska text av värde för förståelsen av den svenska texten, närmare nedan s. 62 not 4, s. 78 not 8.

² Nedan avd. I.

³ Jag kallar likväl min förevarande undersökning "RF § 84", enär undersökningen utföres så, att den skall utmynna i ett klagörande av innebördens i den nuvarande § 84, jfr även nedan s. 148.

⁴ Om gränsen mellan kap. I och kap. II nedan s. 16 not 6.

raturen, vilka visserligen formellt hänföra sig till § 84 men vilka synas gälla jämväl § 83 p. 2.⁵ I kap. III behandlas i huvudsak frågan, huruvida § 84 på grund av omredigeringen år 1865—66 samt framför allt på grund av utvecklingen i praxis har en annan innebörd än den ursprungliga § 83 p. 2; i enlighet med vad ovan sagts upptagas i kap. III bl.a. sådana uttalanden om § 84 i litteraturen, vilka synas gälla frågan om skillnad mellan § 84 och § 83 p. 2.

Avd. I. Ståndpunkterna i litteraturen.

Åtskilliga olika uppfattningar anföras i litteraturen angående innebörden i § 83 p. 2. Anmärkningsvärt är, att dessa uppfattningar äro varandra olika icke blott i detaljer, utan även i de grövsta huvuddrag. Jag känner, det må starkt understrykas, icke någon regel i svensk lag, som tolkas på så varierande sätt som § 83 p. 2.⁶

I denna avd. skola de olika uppfattningarna angående § 83 p. 2 av mig angivas enligt ett system, som utmärker, huru strängt beroende av en grundlagsbestämmelses språkliga innehåll grundlagstillämpningen skulle på grund av § 83 p. 2 vara enligt olika

⁵ Utan en sådan disposition skulle det vara omöjligt att i ett sammanhang behandla allt material, som är av intresse i ett visst avseende. Med hänsyn till nämnda disposition insättes i rubrikerna till kap. I och II § 84 inom klammer. Men det torde vara obehöfligt att inom nämnda kap. utsetta § 84 inom klammer, när jag — såsom t.ex. i inledningen till avd. I, nedan — i ett sammanhang berör både uttalanden om § 83 p. 2 i litteraturen, och sådana uttalanden om § 84 i litteraturen, vilka synas gälla jämväl § 83 p. 2; sistnämnda uttalanden återgivas nämligen därjämte av mig.

⁶ Den stora splittringen i litteraturen utgör den närmaste anledningen till gränsdragningen mellan kap. I och kap. II i detta arbete. I kap. I undersökes vilken huvuduppfattning om § 83 p. 2 — någon av de i litteraturen föreliggande huvuduppfattningarna eller en ny — som kan anses vara den riktiga. I kap. II utvecklas närmare innebörden av den huvuduppfattning, som enligt mig är den riktiga. Det torde vara överflödigt att redan nu närmare klargöra gränsen mellan kap. I och kap. II.

författare. Början göres med den uppfattning, som går ut på det strängaste beroendet, o.s.v. i fallande skala. Det är de olika författarnas formuleringar av deras ståndpunkter, i allmänhet ganska kortfattade formuleringar, som läggas till grund för min systematisering — eljest synes någon gång en författares motivering för hans ståndpunkt möjliggöra en annan ståndpunkt än den han till slut formulerar.⁷ Förutskickas bör vidare, att olika författare använda vissa ord i olika betydelser.⁸ I vilken betydelse orden användas, framgår i huvudsak av sammanhangen i uttalandena och skall icke av mig nu närmare preciseras.⁹

Jag tror, att en sådan systematisk översikt över litteraturen, som här avses, också ger den bästa introduktionen till vad frågan om innebörden i § 83 p. 2 huvudsakligen gäller.

I. § 83 p. 2 är ett slags tolkningsstadgande.

A. Endast "grammatisk-lexikografisk" tolkning är tillåten, icke t.ex. "logisk" tolkning.

MALMGREN hävdar, att "§ 84 föreskriv[er] ett vida strängare beroende av bokstaven än den vanliga objektiva lagtolkningen kräver. . . . § 84 proklamerar ett förbud mot annan tolkning av grundlagarna än den, som består i ett rent grammatiskt-lexiko-

⁷ Jag är sålunda medveten om att jag ganska bestämt tager fasta på just den formulering, en ståndpunkt givits; i det följande utvecklas närmare det, som synes ligga i den givna formuleringen. Det är givetvis med en sådan systematisering, som göres i denna avd., förenat en viss risk för att några uttalanden i litteraturen pressas på sitt innehåll; sålunda har jag icke heller ansett mig kunna systematisera alla uttalandena i litteraturen, se nedan.

⁸ Exempelvis må nämnas orden "objektiv" och "subjektiv" tolkning — om den moderna betydelsen däri, nedan s. 120 — vidare orden "tolkning" och "tillämpning".

⁹ Preciseringar därav göras i olika sammanhang i det följande, när motiveringarna för ståndpunkterna — i den mån motiveringar över huvud finnas — diskuteras. Påpekas må ock, att vissa författare, som av mig i denna avd. hänförs till en och samma grupp, ha sinsemellan olika uppfattningar om § 83 p. 2 i avseenden, som jag icke anser böra vara avgörande för systematiseringen i denna avd.; om nu antydda olikheter närmare i det följande, t.ex. nedan s. 110 not 8.

grafiskt bestämmande av ordens betydelse, ett förbud alltså mot allt vad man kallar logisk lagtolkning och alldeles särskilt mot extenderingar och analogier.”¹

NILSSON-STJERNQUIST torde närmast tillhöra denna grupp, enär han anför, ”att ur rättslig synpunkt bör innebörden av ett grundlagsstadgande förstås endast med hjälp av ordalydelsen [bokstavsmeningen i motsats till andemeningen]. Där denna icke lämnar något svar, där saknas uppenbarligen också någon rättslig föreskrift.”²

B. Om ”grammatisk” tolkning icke är tillräcklig — om t.ex. lagstadgandet är dunkelt — må ”logisk” tolkning användas.

NAUMANN hävdar, att innebörden i § 83 p. 2 icke kan ”vara annan, än den, att *företrädesvis* den grammatiska tolkningen skall användas, men att då denna icke är tillräcklig, äfven må tillitas den *logiska*, som, när lagstadgandet är dunkelt, af lagens uppkomst, sammanhang och ändamål slutar till dess mening”.³

HAGMAN uttalar nästan ordagrant detsamma som NAUMANN.⁴

¹ MALMGREN 1945 s. 11; om huru § 84 enligt MALMGREN till sitt ursprungliga innehåll blivit obsolet, nedan s. 148 f. Om en äldre uppfattning hos MALMGREN se nedan s. 19 med not 5.

Lik MALMGRENS nya ståndpunkt är KREÜGERS, NT 1886 s. 596: de finnas, ”som anse, att *konstitutionell rätt* endast må tolkas språkligt. Vår grundlag stadfäster denna princip”; om möjlighet enligt KREÜGER att genomföra principen i praxis, nedan s. 149 med not 9.

Jfr även WEDBERG, t.ex. StvT 1940 s. 303 med not 2: ”Att Poppius, oaktat grundlagarna skola tillämpas efter deras ordalydelse, här [i visst ärende i HD år 1810] stödde sig på vad som närmast instämde med RF:s grund och mening, förvånar ...”

² NILSSON-STJERNQUIST 1946 s. 46, se särskilt även a.a. s. 45: ”Det föreskrevs därför, att grundlagarna alltid skulle tillämpas efter sin ordalydelse (bokstavsmeningen) och att annan tillämpning endast finge ske, sedan lagförklaring ägt rum, d.v.s. beslut därom fattats i grundlagsstiftnings form.” NILSSON-STJERNQUIST kan dock möjligen även uppfattas så, att han kommer att tillhöra någon av de närmast följande grupperna i min text.

³ NAUMANN 1844 s. 453; likaså dens. 1880 s. 9 f.

⁴ HAGMAN 1902 s. 213, jfr dens. 1915 s. 38.

C. Så mycket som "bokstavstolkning" påbjudes icke, men väl tolkning enligt "texternas logiska sammanhang" — jfr däremot vid A [ovan] — d.v.s. "objektiv" tolkning; "subjektiv" tolkning får icke ske.

ALEXANDERSON hävdar, att § 84 "blott proklamera[r] den objektiva lagtolkningens allmänna princip. Men icke påbjudes härmed ett ovillkorligt fasthållande af den bokstafliga lydelsen af hvarje enskildt stadgande i grundlagen, utan hänsyn till att det dock ingår som ett led i hvad som är tänkt som ett organiskt helt. Icke heller förbjudes att med varsam hand i lagens egen anda supplera hvad där kan finnas utsagdt eller blott antydt, men som kräfvdes af sammanhangets logik eller lagens praktikabilitet."⁵

REUTERSKIÖLD hävdar, att § 84 "innebär icke, att *bokstafs-tolkning* föreskrifves, utan tvärtom att en *logisk tolkning* skall äga rum, men att denna icke får bygga på »lagstiftarens mening» eller afsikterna hos dem, som lagen gjorde, utan på sammanhanget enligt ordalydelsen, d.v.s. på texten själf, sådan den genom grundlagstiftningen fixerats och lösgjorts från lagstiftaren. . . . Tolkningen skall alltid vara *objektiv* . . . , icke *subjektiv*».⁶

TRYGGER anför, att han håller "mycket strängt på att grundlagarna skola tolkas efter sin ordalydelse. Det betyder naturligtvis icke . . . att man skall använda en bokstavstolkning, utan man skall låta sig ledas av den anda, som behärskar lagrummet, sådant det föreligger. Men däremot bör man hålla sig fri från vad som har föregått lagrummets tillkomst, åtminstone i mycket högre grad än i fråga om annan lagstiftning. . . . Grundlagen skall [alltså] tolkas efter sin ordalydelse, d.v.s. efter vad som är sagt och efter ingenting annat. Det är andan i bestämmelsen, som skall

⁵ ALEXANDERSON 1907 s. 10 f; jfr dock ALEXANDERSONs motivering, nedan s. 29 ff. I samma riktning MALMGREN 1921 s. 72; MALMGREN ändrar senare mening, se ovan s. 17 f.

⁶ REUTERSKIÖLD 1924 s. 153; likaså dens. 1934 s. 160, varest dock inledningsvis göres viss reservation, nedan s. 85 not 1. I FK 1926. 10 s. 23 uttalar REUTERSKIÖLD likaledes, att "det är just texternas logiska sammanhang, som skall vara avgörande, frigjort från deras motiv, som lagen gjorde." Jfr även REUTERSKIÖLD, TfR 1929 s. 77 f, StvT 1938 s. 264.

vara avgörande. Syftet i det speciella fallet får däremot icke vara avgörande.”⁷

LAGERROTH hävdar, att lagtexten ”icke . . . får tolkas efter grundlagsstiftarnas avsikter, om man därmed menar vad som faktiskt rörde sig i 1809 års mäns själar. . . . Vad jag håller mig till är den lagtext, nämnda herrar lämnat efter sig, och det oberoende av om den för med sig konsekvenser, som för dem aldrig varit presentia. . . . Det är det logistiska betraktelsesättet, jag anser vara anbefallt i RF § 84”.⁸

D. I den mån ”bokstavsmeningen” är oklar, må ”andemeningen” följas; märk den stora skillnaden mot C [ovan: ”subjektiv” tolkning får icke ske].

FAHLBECK framhåller ett yttrande av A. G. SILVERSTOLPE d. 23 aug. 1809 — »Grundlagens föreskrift må efterlevas, efter bokstavsmeningen, där den är klar, och i vidrigt fall efter andemeningen ärligen tolkad» — samt anför i anslutning därtill: ”För att få fram den riktiga betydelsen av ett stadgande i och för sig eller, särskilt, i jämförelse med andra grundlagsbud, är man ofta anvisad att efterforska, vad den, som stiftade lagen, avsåg med bestämmelserna i fråga, därest detta kan framgå av samtida uttalanden av ett eller annat slag.”⁹

FAHLBECK & SUNDBERG synas i den av dem utgivna grundlagskommentaren ansluta sig till ovannämnda uppfattning.¹

⁷ FK 1926. 10 s. 22. Med ”andan” torde TRYGGER mena ”texternas logiska sammanhang”, se REUTERSKIÖLD, FK 1926. 10 s. 23 och jfr ovan i texten; full överensstämmelse skulle då enligt REUTERSKIÖLD föreligga mellan honom själv och TRYGGER.

⁸ LAGERROTH, StvT 1939 s. 58 f; jfr även dens. StvT 1938 s. 424, 1940 s. 156, 157 samt LAGERROTH 1942 s. 150. Men se om en ny, annan uppfattning hos LAGERROTH angående § 83 p. 2 nedan s. 23 not 3.

⁹ FAHLBECK 1934 s. 96, jfr även s. 93; jfr även dens. 1951 s. 14.

¹ FAHLBECK & SUNDBERG 1951 s. 86: deras hänsyftning på SILVERSTOLPE genom ordet »ärligen», jfr ovan i texten och nedan s. 131; om FAHLBECK & SUNDBERG vidare särskilt nedan s. 151 f.

Jfr även CEDERSCHJÖLD 1828 s. 3 f; CEDERSCHJÖLD kan dock möjligen även uppfattas så, att han faller under grupp A, ovan, i vilket fall han dessutom skulle anse § 83 p. 2 vara delvis obsolet.

E. Hänsyn må tagas till "andemeningen"; särskild begränsning göres icke.

HAMMARSKJÖLD yttrar: "Man brukar säga, att grundlagen skall tolkas efter sin ordalydelse, men det lärer icke vara någon som vill driva den satsen, att grundlagen skall tolkas *uteslutande* efter sin ordalydelse, d.v.s. med bortseende från dess andemening eller så, att det icke finnes en rimlig mening."²

F. § 84 lägger, eller är åtminstone avsedd att lägga, vissa band på grundlagstolkningen, men dessa band angivas i nedanstående uttalanden icke så tydligt, att uttalandena kunna inordnas under någon av de ovan angivna kategorierna.

HERLITZ anför om § 84, att den "— hur mån än må närmare bestämma dess innebörd — principiellt hindrar både en alltför extensiv och en alltför restriktiv tolkning."³

EEK yttrar, att i § 84 "kan man nu se en avsikt hos grundlagens författare framträda, enligt vilken olika slag av i allmänhet brukade extenderande »tolkningar» skola vara uteslutna, när grundlagarna äro i fråga."⁴

Jämväl må erinras om att åtskilliga riksdagsmän och andra författare än de ovannämnda⁵ åberopa § 84 på ett sådant sätt, att de tydligen anse § 84 påbjuda en — icke närmare klargjord — ganska sträng tolkning.

II. § 83 p. 2 riktar sig blott mot "godtycke" i lagtillämpningen, men utsäger ingenting om huruvida lagens ord eller mening skall följas, när desamma icke täcka varandra — jfr däremot vid I [ovan]; §:n utsäger på så sätt ingenting om tolkning.

KAIJSER anför, att "ratio legis för ett grundlagsbud om till-

² FK 1926. 10 s. 11.

³ HERLITZ 1930 s. 414; om extensiv och restriktiv tolkning nedan s. 135 ff. Se ock HERLITZ 1933 s. 228, jfr s. 226 f.

⁴ EEK 1942 s. 278; om huruvida enligt EEK § 84 blivit obsolet, nedan s. 149 f.

⁵ T.ex. FRÖLICH 1829 s. 8 f, 11 f [visserligen utförligt, men motsägelsefullt], LÖWENHJELM 1844, nedan s. 77 f, WALLENGREN 1906 s. 1, VARENIUS, StvT 1909 s. 159, TYNELL 1918 s. 188, TINGSTEN 1934 s. 109, WESTERBERG 1945 s. 39.

lämpning efter ordalydelsen [kan] antingen vara att lagens text *skall* följas då korrelationen mellan lagtext och lagens rätta mening vid en tolkning⁶ i överensstämmelse med ratio legis befinnes vara fullständig i det särskilda fallet, eller att lagens text alltid strängt skall följas utan hänsyn till om lagens ändamål därmed uppfylles eller ej. Vid det första tolkningsalternativet riktar sig bestämmelsen mot vrängande av lag, arbitrering, förtydning, utan att förbjuda doktrinell tolkning. Vid det senare förbjuder den doktrinell tolkning.⁶ Det senare alternativet är enligt KAIJSER icke antagbart.⁷

LUNDSTEDT yttrar, i anslutning till KAIJSER, "att det tankeinnehållet icke kunde inläggas i formuleringen [i § 84], att grundlagen mera än annan lag vore att tolka efter bokstaven. Dessa ord, att en lag »skall efter sin ordalydelse i varje särskilt fall tillämpas», kunna faktiskt betraktas såsom uttalade i varje allmän civil-, kriminal- och processlag. Dessa ord kunna icke betyda något annat, än att vederbörande myndighet i varje fall har att hålla sig till lagen och icke handla godtyckligt. Men att hålla sig till lagen är något helt annat än att träla under bokstaven. Det förutsätter ett utrönande icke blott av lagens rent språkligt grammatiska innebörd utan jämväl av dess idéinnehåll, vilket åter i sin tur förutsätter klarhet över lagens sociala grund och funktion, om man så vill dess anda. I själva verket innehåller sålunda 84 § själv intet därom, att grundlagens bokstav skulle ha makt över dess anda. Ett motsatt omdöme skulle ha förutsatt inskjutandet av ett förstärkande ord, t.ex. »blott och bart efter deras ordalydelse», »ordagrant efter deras ordalydelse» eller dylikt.⁸

⁶ KAIJSER 1939 s. 43. I sitt ena exemplar av lic. avhandlingen förtydligar KAIJSER uttrycket "utan att förbjuda doktrinell tolkning" [ovan] till "utan att därför utsäga något om den tolkning, som skall föregå tillämpningen". Ytterligare en ändring, vilken bringar KAIJSERs terminologi i samklang med NEHRMANS, nedan s. 36, göres men behöver icke återgivas och förklaras här.

Framhållas bör, att den frågeställning, som för KAIJSER varit den väsentliga är: "Har grundlagen med § 83 sista momentet velat anbefalla en annan tolkningsmetod än den som gäller vid tillämpning av allmän lag?" KAIJSER 1939 s. 78, se närmare i det följande om KAIJSERs efter olika linjer bedrivna undersökning därav.

⁷ A. a. s. 78.

III. § 83 p. 2 riktar sig mot obehöriga grundlagsförklaringar; stadgandet utsäger ingenting om grundlagstolkning — märk den totala skillnaden mot I [ovan].

KAIJSER ifrågasätter, om innehållet i § 83 är uttömt med vad han anfört⁹, och fortsätter senare: "Ratio legis för sista momentet i § 83 behöver icke blott ha varit en fruktan för godtycke i grundlagstillämpningen. Den kan även ha varit en önskan att förebygga att för framtiden gällande »uttydningar» [förklaringar] tillkom men å annan väg än §§ 81, 82 och 83."¹

WESTERSTÅHL yttrar, att "den sista satsen [i § 83] behöver ju helt enkelt bara betyda, att det är grundlagstexten sådan den föreligger, och inte en i strid mot bestämmelserna förklarad text, som skall tillämpas.² Vi skulle med andra ord i så fall inte alls ha att göra med ett tolkningsstadgande utan endast med en föreskrift, som ytterligare inskräpte att man icke genom någon slags otillåtna förklaringar finge åsidosätta grundlagens regler." WESTERSTÅHL anser, att väsentliga skäl tala för nyssnämnda uppfattning.³

VIDHÖG anför: "RF § 84 har säkerligen icke i sitt ursprungliga sammanhang någonting med tolkning att skaffa.⁴ ... Det är således inte mot några tidigare företagna *grundlagstolkningar* utan mot *grundlagsförklaringar*, som § 83 riktar sig.⁵ ... Om således våra grundlagar lika litet som andra lagar innehålla några regler för hur de skola tolkas, så ..."⁶

⁸ AK 1940. 36 s. 7, under hänvisning till KAIJSERs otryckta undersökning. Dessutom diskuterar LUNDSTEDT de principiella skälen för att statsmakterna böra, eller icke böra, efterleva grundlag, liksom annan lag, a.a. s. 5 ff, jfr däremot HERLITZ 1940 s. 114, å andra sidan EEK 1942 s. 280.

⁹ Ovan s. 22.

¹ KAIJSER 1939 s. 79 not, jfr s. 65. Om ytterligare en — allenast muntligen framförd — fristående tankegång hos KAIJSER angående § 83, nedan s. 100 not 2.

² Jfr även citatet av § 83, ovan s. 15.

³ WESTERSTÅHL 1950 s. 17, med visst instämmande från HESSLER, StvT 1950 s. 482 och särskilt från LAGERROTH, StvT 1950 s. 509, som visserligen icke i allo vill ansluta sig till WESTERSTAHLs resonemang men accepterar hans huvudtes. Om huru enligt WESTERSTAHL § 83 p. 2 med tiden får en annan innebörd, nedan s. 145 f.

⁴ VIDHÖG 1950 s. 358. ⁵ A.a. s. 360.

⁶ A.st.; jfr dock s. 370 not 45, nedan s. 97 f.

Avd. II. Metoden vid tolkning av den ev.⁷ tolkningsregeln.

Frågan om vilken metod, som bör användas vid den ev. tolkningsregelns tolkning, är av betydelse främst därigenom, att resultatet av tolkningen kan tänkas bli olika vid användande av olika metoder.

ALEXANDERSON anför⁸: Genom § 84 är "icke den så att säga öfversta tolkningsregeln funnen, ty om en tolkningsregel utgör ett stadgande i en lag, måste detta *i sin tur* bli föremål för lagtolkning, och det är ju en logisk omöjlighet, att vid *denna* tolkning lagstället själf skulle kunna bestämma metoden. Sådant förutsatte, att redan vid sökandet det sökta vore funnet." I samma riktning uttalar sig LAGERROTH⁹, och likaså MALMGREN.¹

WESTERSTÅHL framför en intressant kritik av ALEXANDERSONS ovannämnda resonemang. WESTERSTÅHL anför inledningsvis²: "När man tar del av en i ord uttryckt rättsregel, skulle man förslagsvis först [*I*] urskilja vad som kan kallas för ett konventionellt fattande av de språkliga symbolernas och satsernas betydelse. Man rör sig här inom det allmänna språkbrukets ram och att tala om tolkning på detta stadium synes oegentligt. De i en sats ingående språkliga uttrycken har vanligen i och för sig

⁷ Jfr ovan s. 16 ff om splittringen i litteraturen, särskilt s. 21 och 23, p. II och III.

⁸ ALEXANDERSON 1907 s. 9.

⁹ LAGERROTH 1942 s. 150: "Orimligt är ... att ur den själf [§ 83 p. 2] utläsa en anvisning om huru den skall tolkas"; jfr dock nedan s. 25 not 5.

¹ Jfr MALMGREN 1945 s. 8 f: "Som *Alexanderson* anmärker måste man, när det gäller att finna en legal (= i lag stadgad) tolkningsregels innebörd, begagna de vanliga, av rättsvetenskapen utbildade tolkningsmetoderna [om ALEXANDERSONS nu åsyftade uttalande närmare nedan s. 27 f]".

² WESTERSTÅHL 1950 s. 7.

mycket vidsträckt och obestämd betydelse. Genom den speciella juridiska terminologien begränsas denna ordram. . . . Begreppet tolkning skulle då reserveras för den ytterligare, [II] mer kvalificerade precisering av regel innehållet, som kan utföras på basis av det allmänna språkbruket och den godtagna juridiska terminologien . . . [Härmed har] naturligtvis ingen klart fixerad gräns angivits." Till det anförda anknyter WESTERSTÅHL i den aktuella kritiken av ALEXANDERSON³: "man får i normala fall vid läsandet av en lagbestämmelse redan från början en viss uppfattning om dess innehåll, vilken sedan kan preciseras genom tolkning. Det är därför som det inte behöver ligga något i och för sig orimligt i att en viss tolkningsregel omedelbart användes vid tolkningen av sig själv. . . . Är den legala tolkningsregeln däremot så oklar, att man från början inte får något bestämt intryck av dess allmänna innehåll — och det kan ju sägas vara fallet med RF § 84, uppfattad som tolkningsparagraf — blir läget ett annat." Till WESTERSTÅHLs principiella ståndpunkt ansluter sig HECKSCHER⁴, och i viss mån även LAGERROTH.⁵

Jag måste å andra sidan göra några invändningar mot WESTERSTÅHLs resonemang. Om ordet "ordalydelse" i § 83 p. 2 enligt allmänt och juridiskt språkbruk är någorlunda klart⁶ — och betyder t.ex. språkligt innehåll, i motsats till tankeinnehåll⁷ — och om man sålunda vid läsandet av § 83 p. 2 "redan från början [får] en viss uppfattning om dess innehåll⁸, vilken sedan kan preciseras

³ WESTERSTÅHL 1950 s. 23.

⁴ HECKSCHER, StvT 1950 s. 463: "I polemik mot Alexanderson visar han [WESTERSTÅHL], att det i och för sig icke ligger något orimligt i »att en viss tolkningsregel omedelbart användes vid tolkningen av sig själv»."

⁵ LAGERROTH, StvT 1950 s. 510: "med frångående av en tidigare ståndpunkt [ovan s. 24 not 9] skulle jag vilja uttrycka saken så, att så visst som § 84 avser alla svenska grundlagar och alla grundlagsparagrafer avser den också R.F. § 84, och besvara frågan vad den då innebär med förnyad citering av dess lydelse ord för ord."

⁶ Huruvida så verkligen är förhållandet, se nedan s. 32 ff.

⁷ I denna skrift användes uttrycket "språkligt innehåll" i ovannämnda betydelse, jfr även nedan s. 115 f med not 8.

⁸ Något som många få, t.ex. nedan s. 27 not 5.

genom tolkning", så innebär detta ett användande av, i första hand, en objektiv metod.⁹ Men det kan t.ex. tänkas, att grundlagsstiftarna avse, att "ordalydelse" skall ha en viss betydelse, som är annan än den, som "ordalydelse" har enligt språkbruket — och avse, att "ordalydelse" skall betyda t.ex. formulering sådan den föreligger, i motsats till förklaring av grundlag.¹ Genom tanken, att § 83 p. 2, om den är någorlunda klar, omedelbart kan användas vid "tolkningen" av sig själv, förbises den möjligheten, att enligt grundlagsstiftarnas avsikt "ordalydelse" skall ha annan betydelse än "ordalydelse" har enligt språkbruket, och det blir icke tillfälle att, om en sådan betydelseskilnad verkligen föreligger, överväga vilken betydelse som bör accepteras. Åtminstone de båda betydelser hos "ordalydelse", vilka ovan ifrågasatts — språkligt innehåll, samt formulering sådan den föreligger — äro så olika, att om man först har den uppfattningen, att "ordalydelse" betyder språkligt innehåll, nämnda uppfattning icke sedan kan "preciseras genom tolkning" därhän, att "ordalydelse" betyder formulering sådan den föreligger. Följaktligen finner jag, att även om § 83 p. 2 är någorlunda klar, den icke omedelbart kan användas vid "tolkningen" av sig själv.²

Emellertid torde WESTERSTÅHL anse, att § 83 p. 2, uppfattad

⁹ Det torde icke vara behöfligt att redan här närmare klargöra, vad en objektiv metod innebär, se nedan s. 120.

¹ Jfr nedan s. 32 ff. Det resonemanget kan möjligen också föras, att genom en ovannämnd avsikt hos grundlagsstiftarna betydelsen hos "ordalydelse" enligt språkbruket förändras, så att den avsedda betydelsen ingår i betydelsen enligt språkbruket — därvid ordet "språkbruket" användes i annan betydelse än eljest i denna skrift. Men då kan det icke sägas, att § 83 p. 2 omedelbart kan användas vid "tolkningen" av sig själv. — "Tolkning" utmärker den av WESTERSTÅHL angivna, snävare betydelsen av tolkning.

² Jfr nedan s. 111 f, sedan § 83 p. 2 väl blivit föremål för viss tolkning. Av det i ovanstående st. sagda framgår även, att jag icke kan ansluta mig till WESTERSTÅHLs distinktion mellan å ena sidan ett konventionellt fattande av de språkliga symbolernas betydelse, m.m., och å andra sidan "tolkning" såsom den ytterligare, mer kvalificerade precisering av regelinnehållet, som kan utföras på basis av det allmänna språkbruket, m.m. Jämväl terminologiskt synes mig lämpligare, att ordet tolkning får beteckna även uppfattandet av den språkliga innebörden.

som tolkningsparagraf, är så oklar, att man från början icke får något bestämt intryck av dess allmänna innehåll, och att just för den skull § 83 p. 2 icke omedelbart kan användas vid "tolkningen" av sig själv.³ Sålunda komma WESTERSTÅHL och jag till samma resultat — att § 83 p. 2 icke omedelbart kan användas vid "tolkningen" av sig själv — men vi anföra väsentligt olika motiveringar.⁴ Vilken motivering, som är riktig, är av betydelse särskilt därigenom, att många, som läsa § 83 p. 2, säkerligen och icke utan fog från början få ett "bestämt intryck av dess allmänna innehåll"⁵, t.ex. det intrycket att enligt § 83 p. 2 grundlagarnas språkliga innehåll skall följas. Dessa bedömare kunna alltså enligt WESTERSTÅHLs resonemang omedelbart använda § 83 p. 2 vid "tolkningen" av §:n själv. De kunna därför — även om ordet "ordalydelse" enligt språkbruket i själva verket är oklart⁶ — så länge de fasthålla vid sin utgångspunkt att använda § 83 p. 2 vid "tolkningen" av §:n själv, icke komma in på frågan, om § 83 p. 2 i stället bör anses betyda t.ex., att grundlagarnas formulering sådan den föreligger, i motsats till obehörig grundlagsförklaring, skall följas. Nämda konsekvens är olycklig, särskilt med hänsyn till att flera författare på senare tid — vilka icke omedelbart använda § 83 p. 2 på §:n själv — hävda, att § 83 p. 2 riktar sig just mot obehöriga grundlagsförklaringar.⁷

I det följande utgår jag från att § 83 p. 2 icke omedelbart kan användas vid tolkningen av sig själv.

ALEXANDERSON anför då vidare: "Vid tolkningen af den *legala tolkningsregeln* är alltså enda vägen att bruka de metoder, rättsvetenskapen utbildat . . . I vår tid råder tämligen oomstridd den *objektiva* principen för tolkning af lagar med den karaktär och af så pass nytt datum som våra grundlagar."⁸ Därtill ansluter

³ Jfr ovan s. 25.

⁴ Om min motivering se föregående stycke.

⁵ Jfr t.ex. LAGERROTH, StvT 1950 s. 510: § 84 är "tydlig och klar." Dens. 1942 s. 150. NILSSON-STJERNQUIST 1946 s. 45: "Paragrafens ordalag torde ej [heller] vålla någon svårighet att förstå eller tillämpa".

⁶ Nedan s. 32 ff.

⁷ Ovan s. 23, p. III.

⁸ ALEXANDERSON 1907 s. 9 f.

sig MALMGREN.⁹ WESTERSTÅHL anför emellertid: "När Alex- anderson förklarar, att man vid tolkningen av den legala tolkningsregeln har att «använda de metoder rättsvetenskapen utbildat», synes han härmed avse de metoder som hans egen tids rättsvetenskap använder. Något skäl anföres icke för denna ståndpunkt, och en annan rättsvetenskapsman skulle med lika stor rätt exempelvis kunna hävda, att man vid tolkningen av den legala tolkningsregeln i stället skall använda just de metoder som var gängse vid tolkningsregelns tillkomst. . . . Man får [då först] applicera en godtyckligt vald tolkningsmetod — godtycklig i varje fall i förhållande till den okända, i tolkningsparagrafen *nedlagda metoden* — på själva tolkningsparagrafen".¹

Jag instämmer i WESTERSTÅHLs framhållande av att man står inför ett val av tolkningsmetod.² Enligt uppfattningar, som på senare tid vunnit allt större utbredning, böra lagregler på t.ex. civil-, straff-, process- och förvaltningsrättens områden tolkas enligt teleologisk metod under vissa förutsättningar — förutsättningarna variera hos olika bedömare alltefter vad som, kort sagt, anses vara praktiskt på de olika rättsområdena och i olika lägen.³

Jämlikt vissa av de skäl, som anföras till stöd för nämnda uppfattningar⁴, vore jag benägen att vid påbörjandet av en tolkning av § 83 p. 2 använda ett slags teleologisk metod.⁵ Emellertid märkes, att § 83 p. 2 av ett flertal olika författare tillskrives ett flertal olika innebörder.⁶ Jag vill försöka utföra min tolkning så, att jag

⁹ MALMGREN 1945 s. 8 f, se därom ovan s. 24 not 1, samt fortsättningen: "För lagar med regeringsformens ålder och karaktär måste man alltså anlita den vanliga *objektiva* lagtolkningsmetoden".

¹ WESTERSTÅHL 1950 s. 21.

² Jfr även ANDERSEN 1947 s. 16 ff om ett sådant val.

³ Närmare nedan s. 121 med hänv.; understrykas må att, såsom framgår av texten ovan, flera varianter finnas av teleologisk metod. — Tolkningen av grundlagsregler åter kan bero på det resultat, vartill tolkningen av § 83 p. 2 leder.

⁴ A.st. med hänv., jfr även nedan s. 133 ff.

⁵ Ordet "påbörjandet" [ovan] utmärker, att sedan § 83 p. 2 blivit föremål för viss tolkning, § 83 p. 2 ev. bör användas på sig själv, nedan s. 111 f. Påpekas må vidare, att en teleologisk metod, närmare bestämt det däri ingående fastställandet av §:ns ändamål, bl.a. innefattar beaktande av den metod, som användes omkring år 1809.

får tillfälle att undersöka alla de olika argument, som faktiskt åberopas eller rimligen kunna åberopas beträffande innebörden i § 83 p. 2. Därtill kommer, vilket här må förutskickas, att med hänsyn till beskaffenheten av det material, som finnes för tolkning av § 83 p. 2, en teleologisk metod icke ger ett tillräckligt säkert tolkningsresultat. Därför skall jag t.v. försöka använda såväl objektiv och subjektiv som teleologisk metod⁷; förutskickas må, att med hänsyn till beskaffenheten av det ovannämnda materialet icke heller en objektiv metod för sig eller en subjektiv metod för sig ger ett tillräckligt säkert tolkningsresultat.⁸ Men det kan tänkas, att en kombination av metoder, sådan som jag avser att använda, ger något som kan anses vara ett tillräckligt säkert resultat. Det kan också tänkas — och det förefaller med hänsyn till de olika ståndpunkterna i litteraturen beträffande § 83 p. 2 t.v. vara troligt — att argument enligt en metod indicera en annan innebörd hos § 83 p. 2 än argument enligt en annan metod indicera. Om så befinnes vara förhållandet⁹, återkommer senare för mig frågan om att slutgiltigt välja argument.

I detta sammanhang är det anledning att något beröra de tolkningsmetoder, som faktiskt användas av några författare.

ALEXANDERSONS metod kritiseras av WESTERSTÅHL, som anför: "Den objektiva lagtolkningsprincipen bör, hävdar Alexanderson inledningsvis, tillämpas på lagar av så pass nytt datum som grundlagarna.¹ . . . Ser man nu efter, hur Alexanderson motiverar sin egen tolkning av RF 84, så anföres där bokstavligen ingenting annat än vad han anser att grundlagstiftarna menat med stadgandet. Hur än den s.k. objektiva lagtolkningsprincipen

⁶ Ovan s. 17 ff.

⁷ I anledning av WESTERSTÅHLs anförande ovan s. 28 må påpekas, att jag då t.v. använder bl.a. den metod, som användes omkring år 1809, jfr t.ex. nedan s. 105.

⁸ Nämnda förhållande torde utgöra en av anledningarna till den stora splittringen i litteraturen beträffande § 83 p. 2, ovan s. 17 ff.

⁹ Därom nedan s. 111 med not 4.

¹ Ovan s. 27.

skall karakteriseras, är det likväl uppenbart att den inte får identifieras med den princip man brukat kalla den subjektiva".² Emellertid framgår det av ALEXANDERSONS framställning³, att ALEXANDERSON finner det språkliga innehållet i § 84 oklart. Att ALEXANDERSON då söker att inom den givna språkliga ramen, med hjälp av lagstiftarens mening, fixera 84 §:ns innebörd kan, åtminstone enligt en vanlig uppfattning om vad objektiv lagtolkningsmetod innebär, icke anses betyda, att ALEXANDERSON överger den av honom proklamerade objektiva metoden.⁴

Däremot kan kritik riktas mot ALEXANDERSON i ett annat avseende. ALEXANDERSON åberopar sig på lagstiftarens mening med § 84 utan att giva något belägg för sitt påstående om denna mening — och antagligen utan att det kan givas något belägg för hans påstående.⁵ ALEXANDERSONS påstående utmynnar också i en mycket obestämd sats: § 84 "riktar sin hvassa udd mot tidigare erfarna våldsamma, principlösa vantolkningar af stiftad lag."⁶ Nämnada sats kan utan risk för inkonsekvens åberopas till stöd för vilken som helst av alla de i litteraturen hävdade uppfattningarna om § 84.⁷ ALEXANDERSON åberopar satsen som främsta stöd för sin uppfattning.⁸ WESTERSTÅHL anför, att hans upp-

² WESTERSTÅHL 1950 s. 22.

³ ALEXANDERSON 1907 s. 10.

⁴ ALEXANDERSON, med sin proklamation om objektiv metod, borde emellertid såsom förutsättning för sitt resonemang om lagstiftarens mening uttryckligen ha framhållit, att han finner det språkliga innehållet i § 84 oklart. Att så icke gjorts, sammanhänger med att ALEXANDERSON här röjer en benägenhet för att, även om en lags språkliga innehåll är klart, vilja falla tillbaka på lagstiftarens mening — i viss mån lämnande öppet, vilken omständighet som bör anses vara den avgörande, a.st.; jfr även WESTERSTÅHL a.st. Om det ovan i texten sagda är riktigt, förfaller den av WESTERSTÅHL fortsättningsvis, s. 23, mot ALEXANDERSON anförda, skarpa kritiken.

⁵ ALEXANDERSON a.st. hänvisar till en lagstiftning, "som tillkommit under sådana förhållanden som 1809 års Regeringsform", och till "ännu kännbara historiska erfarenheter".

⁶ ALEXANDERSON a.st.

⁷ Ovan s. 17 ff.

⁸ Om ALEXANDERSONS uppfattning ovan s. 19.

fattning om § 83 p. 2⁹ — som är helt skild från ALEXANDERSONS uppfattning — står "ganska nära" den av ALEXANDERSON i ifrågavarande sats uttryckta åsikten.¹ ALEXANDERSONS motivering är ett uttryck för hans känsla angående huvudinnebörden i § 84 men innehåller eljest ingenting, som kan tjäna att klarlägga denna innebörd.

Även MALMGREN kritiseras — på ungefär samma sätt som ALEXANDERSON [ovan] — av WESTERSTÅHL.² Nämda kritik mot MALMGREN synes mig vara obefogad.³

MALMGREN, representerande en äldre huvuduppfattning om § 83 p. 2⁴, samt KAIJSER, WESTERSTÅHL och VIDHÖG, representerande yngre huvuduppfattningar⁵, äro de, som främst framdraga material för bedömande av § 83 p. 2; MALMGREN blir därvid, såsom nyss antytts, utsatt för en hel del kritik från de andra — enligt min mening icke alltid med fog.⁶

Om flera andra författare än de ovannämnda måste förutskickas, att deras uttalanden om § 83 p. 2⁷ stödjas på ett litet mate-

⁹ Därom ovan s. 23.

¹ WESTERSTÅHL 1950 s. 18.

² WESTERSTÅHL 1950 s. 30 not 70: MALMGREN "säger sig hylla den objektiva tolkningsprincipen men använder vid tolkningen av RF § 84 väsentligen en subjektiv metod; sedan finner han ått denna § anvisar en tredje metod [grammatisk-lexikografisk, ovan s. 17 f], som han emellertid anser omöjlig att använda, varefter han återgår till den objektiva metoden."

³ MALMGREN 1945 s. 9 f stöder sig på 84 §:ns lydelse och söker, något tveksam om hur lydelsen bör förstås, bestyrka sitt antagande därom genom hänvisningar till äldre och samtida grundlagsbestämmelsers lydelse och förarbeten; det kan icke sägas, att MALMGREN därigenom överger den av honom hyllade objektiva metoden och använder en subjektiv, jfr MALMGRENS egna deklARATIONER om vad en objektiv metod innebär, a.st. Att MALMGREN a.a. s. 11 anser, att § 84 "blivit obsolet", närmare nedan s. 148 f, i vad §:n anvisar en grammatisk-lexikografisk metod, kan i och för sig icke läggas till grund för kritik mot MALMGRENS tillvägagångssätt.

⁴ Ovan s. 17 f, p. I. ⁵ Ovan s. 21 f och s. 23, p. II och III.

⁶ Närmare i det följande.

⁷ Ovan s. 18 ff.

rial eller rentav helt på obestyrkta antaganden om lagstiftarens vilja, eller eljest på den egna känslan för § 83 p. 2.⁸ Men känslan är tydligen här icke mycket att följa, när den leder till så många olika ståndpunkter.⁹

Emellertid är det, oavsett de anförda motiveringarnas art, icke a priori uteslutet, att vilken som helst av de intagna ståndpunkterna kan vara riktig.

Avd. III. Betydelsen av ordet "ordalydelse" enligt allmänt och juridiskt språkbruk.¹

Vid försök att fastställa språkbruket böra givetvis ordböcker användas; redan med hänsyn till åldern hos § 83 p. 2 bör man icke lita allenast till sin egen förtrogenhet med språket.^{1a}

Svenska akademiens ordbok innehåller icke något äldre belägg på "ordalydelse" än ett från år 1770.² I detta belägg synes "orda-

⁸ T.ex. nedan s. 99 not 2, TRYGGER. ⁹ Ovan s. 17 ff.

¹ Jfr om ordet "bokstav", som förekommer i äldre författningar, nedan s. 36 not 7. Om ordet "de" i § 83 p. 2 nedan s. 76 ff, om uttrycket "i hvarje serskildt fall" nedan s. 88 ff och om ordet "tillämpas" nedan s. 32 ff. Understrykas må, att i ovan rubricerade avd. avses endast [] betydelse[r] hos § 83 p. 2, som följer av betydelsen i ordet "ordalydelse" enligt språkbruket; en sådan begränsning i början av denna skrift till nyckelordet "ordalydelse" torde i det följande visa sig icke ha misslett läsaren utan fastmera ha varit klagörande.

^{1a} I det följande framhävas främst med hjälp av Svenska akademiens ordbok och Östergrens ordbok några i detta sammanhang ev. relevanta betydelser av "ordalydelse"; om ytterligare betydelser se nämnda ordböcker. Givetvis belyses språkbruket även av sådana riksdagsuttalanden, myndighetsbeslut m.m., vilka icke finnas redovisade i ordböcker; i fortsättningen av denna skrift behandlas dylika uttalanden m.m., som — det må här förutskickas — dock synas hålla sig inom den ram, ordböckerna angiva.

² K.M.:ts res. d. 22 mars 1770 § 14 st. 2: "Wid öfwerwägande af detta mål, har Kongl.Maj:t funnit, at aldenstund ej mindre 1. än 4. momentet

lydelsen", såvitt kan bedömas av sammanhanget, beteckna ungefär *I* det språkliga innehållet. Något annat, för oss intressant belägg på "ordalydelse" ges icke.³ Såsom en möjlig betydelse av "ordalydelse" angives emellertid *II* "formulering".⁴ En viss skillnad mellan ovannämnda betydelser *I* och *II* skall nedan tydligare påvisas.

"Lydelse", som utgör sista ledet i "ordalydelse", betecknar bl.a. *I* "innehåll (efter bokstaven)" och *II* "formulering".⁵ "Lyda" användes också bl.a. *I* "med tanke huvudsakligen på innebörden i ett ord l. uttalande"⁶ samt såsom betecknande *II* "ha en viss formulering (o. betydelse)".⁷

"Ord" [orda], som utgör första ledet i "ordalydelse", användes bl.a. *I* "om språkliga uttryck ... ss. ställda ... i motsats till det tankeinnehåll som gnm dem uttryckes"⁸; "särsk. ... i uttr. efter orden, efter ordalydelsen; äv. ...: ord för ord"⁹. "Ord" användes emellertid också *II* "i uttr. ord för ord, äv. ord efter ord ...; vanl.: med full överensstämmelse i ordalydelsen ... (från början till slut)".¹

af den Förening, som landet Westerbottn ingått med berörde Regemente, och hwilken förening Kongl.Maj:t genom Des nådiga Resolution faststält, deröfwer Allmogen nu söker förklaring, äro så tydelige och klare, at något misstag om rätta förståndet deraf icke kan finna rum, då de efter orda-lydelsen warda verkstälde; så har Allmogen icke haft fog Kongl. Maj:t härmed at beswära", Modée IX 1777 s. 311.

³ Ordet "ordalydelse" torde icke användas i t.ex. grundlag före år 1809, jfr även nedan s. 51 f.

⁴ Se Svenska akademis ordbok: Ordalydelse, 1950. Jfr Östergrens ordbok 1934: Ordalydelse.

⁵ Se Sv. akad. ordbok: Lydelse, 1941. Jfr Östergren a.a.: Lydelse.

⁶ Se Sv. akad. ordbok: Lyda 7, 1941.

⁷ Se a.a.: Lyda 6. Som belägg angives: "Et ... breff ..., lydandes ord frå ordt som här effther schriffuit ståår", Gustaf I. Jfr Östergren a.a.: Lyda 2.

⁸ Se Sv. akad. ordbok: Ord 3 t, 1950. Som belägg angives: "Then gör emoot laghen som gör emoot lagsens mening, äntå han synes göra såsom orden lydha j laghen", O. Petri, jfr även ALMQUIST 1951 s. 30 p. 18. Vidare ALMQUIST s. 26 p. 13 med not 89: "... thet, som finnes then menigha man til nytto wara, thet bör reknas för lagh, än tå at bescriffuen lagh annorledhes kan halla [effter orden synes annorlunda lyda]."

⁹ Se Sv. akad. ordbok: Ord 3 t a. Jfr ock Ord 4 b.

¹ Se a.a.: Ord 4 c. Som belägg angives: "breff lydandis ord fraa ordh", Gustaf I, jfr ovan not 7. I synnerhet förr användes även "ord (i)från, förr

Av det sagda synes framgå, att enligt språkbruket § 83 p. 2 kan ha åtminstone tvenne skilda betydelser. Stadgandet kan betyda, *I* att grundlagarna skola tillämpas enligt sitt språkliga innehåll, i motsats till enligt tankeinnehållet. Stadgandet kan också betyda, *II* att grundlagarna skola tillämpas enligt den formulering som föreligger, i motsats till enligt grundlagsförklaring² eller t.ex. kommentar, not eller annat. Dessutom kan stadgandet tänkas ha någon annan, särskild betydelse, ty ordboksförfattaren kan förbise någon viss användning av "ordalydelse". Av de tvenne skilda betydelser hos § 83 p. 2, vilka ovan ifrågasatts, *I* och *II*, är den förstnämnda avgjort mera antaglig än den sistnämnda³, ty uttrycket handla "efter ordalydelsen" — liksom uttrycken avvika "från ordalydelsen", göra "såsom orden lyda" — synes i allmänhet beteckna *I* språkligt innehåll, medan *II* formulering i allmänhet synes betecknas med uttrycken "ha en viss [orda]lydelse", "lydande" samt med upprepningarna "ord för ord", "ord efter ord" m.fl.⁴

Slutligen synes av redogörelsen för språkbruket framgå, att även om de båda betydelserna hos "ordalydelse", *I* språkligt innehåll och *II* formulering, i vissa sammanhang kunna skiljas från varandra, dessa betydelser i andra sammanhang kunna mer eller mindre tydligt ansluta till eller övergå i varandra; särskilt må erinras om den tidigare nämnda tydningen av "lyda" ["lydelse"], nämligen "ha en viss formulering (o. betydelse)".⁵ Sålunda kan § 83 p. 2 tänkas betyda jämväl, *III* att grundlagarna skola tillämpas enligt den formulering, som föreligger, samt enligt sitt språkliga innehåll.

äv. vid 1. om ord, förr äv. från ord till ord", se a.a.: Ord 4 c. Jfr Östergren a.a.: Ord.

² Jfr även ovan s. 23.

³ WESTERSTAHL däremot anför blott: "Att en sådan uppfattning [d.v.s. WESTERSTAHLs uppfattning om § 83 p. 2, ovan s. 23, vilken uppfattning närmast motsvarar den under *II* ovan i texten angivna] väl låter förena sig med »ordalydelsen» är obestriddigt", 1950 s. 17.

⁴ Jfr även nedan s. 95.

⁵ Av intresse för den fortsatta undersökningen är även, att den betydelse av t.ex. "ord för ord", som ovan angivits under "ord" *I*, kan övergå i den betydelse, som ovan angivits under "ord" *II*.

Avd. IV. Äldre författningsbestämmelser och äldre tolkningsdoktrin av intresse för förståelsen av § 83 p. 2.

Det torde i denna avd. vara lämpligt att i huvudsak använda en kronologisk ordning; det är nödvändigt att börja ganska långt tillbaka i tiden.⁶

I ingressen till 1634 års RF uttala ständerna bl.a.: "wij det [regeringsformen eller ordinancen] och här med gilla, stadga och stadfästa i alla sina Puncter och Clausuler ... effter som Ordinancen under Sal. Kongl. May:tz Nampn här effter Ord ifrån Ord föllier och infördh är." Det synes framgå av sammanhanget, att med slutorden i nämnda sats avses den åt regeringsformen givna formuleringen^{6a}, icke det språkliga innehållet i motsats till tankeinnehållet.

Av större intresse är att fastställa, huru följande brev från Karl XI till Svea hovrätt d. 4 april 1674 skall förstås: "Wij äre en och

⁶ Beträffande vissa äldre urkunder må blott lämnas korta omnämnan- den och/eller hänvisningar: Om vissa domareregler se ALMQUIST 1951 s. 26 p. 12, 13, s. 30 p. 18, s. 39 p. 42, samt s. 47 p. 1, s. 50 p. 11. Regements- Formen i Westergötthland 1540 p. 10 innehåller påbud om att "icke uthtyda eller declarera Wår beskrefne Sweriges lagh allenaste effter then oklara bookstaaf eller text, uthan och så medh ett godt Christeliget samwet och udi sin grundelige effect eller menung öfwerwägendis ther hoos then sanskyllige naturlige wijsheet och förnufft och hwadh såsom Gudz lag innehåller", jfr även p. 11. I Söderköpings religionsförening 1595 åberopas "wår bewilliadhe Christelige Religion effter som sielfwa brefwen i Book- stafwen lyde". Arboga beslut 1597 slutar med en försäkran att hålla "then [Arboga förening] sampt Suderköpinge Beslut uthi alle sine Puncter som the uthi Bookstaffuen och ordet lyde, uthan någon glosse och wrång uthtydning". Vid rättegången i Linköping 1600 anför hertig Carl, att Söderköpings beslut skolat förstås "som thet i Bookstafwen lyder", m.m. Enligt Carl IX:s stadfästelse 1608 av landslagen skall man — vid skill- nader mellan vissa lagböcker — hålla sig till "then meening, ord och grund, som i sielfwe texten står", Swerikes LandzLagh utgåvan 1635 s. 4, även s. 200, där det dessutom påbjudes ett dömande "som orden uthi Laghboken uthtryckelighen äro införde, uthan någhon Glossa eller uth- tydning" jfr nedan s. 35 ff. Jfr även Gustaf II Adolfs stadfästelse 1618 av stadslagen, Swerikes Rijkes StadzLagh utgåvan 1635 s. 5.

^{6a} Jfr ock ovan s. 33 med not 1.

annan gång underrättade wordne, huruledes . . . Wåre Hofrätter . . . hafwa en tid bort åt tagit sig före, in Criminalibus, och jäm-wäl uti klare och öfwertygade måhl at gå ifrån sielfwa bokstaf-wen i Wår Lag beskrefwen, och i stället för then näpst som ther uti uttryckes . . ., belagt den brotzhige med ett wilkorligit och arbi-tralt straff och paen. . . Ty hafwe Wij för en nötdorfft erach-tat, Eder här om i tijd at påminna . . . at I . . ., ther factum är notorium, och lagen klar, intet understån Eder . . . at gå ifrån thet straff, som lag och laga Stadgar Eder dictera och föreskrifwa." I nämnda brev förbjudas alltså domstolarna att i vissa fall gå ifrån själva bokstaven i lagen. Vad avses därmed?⁷

I den äldre juridiska litteraturen uppmärksammas, såsom KAIJ-SER framhåller⁸, ovannämnda brev. NEHRMAN uppehåller sig särskilt vid de allmänna reglerna för "then så kallade interpreta-tione doctrinali".⁹ "Till at finna thenna ["Lagens rätta mening", stundom "Lagstifttarens rätta mening"], är ratio legis, eller grun-den och orsaken hwarföre Lagstifttaren befalt eller förbudit något, then säkraste vägledaren".¹ "Thenna ratio Legis kommer en Lag-klok wäl til nytta, när [I] Lagens mening sträcker sig längre, än sielfwa orden lyda, eller [II] orden äro mehra inneskränkte än sielfwa meningen²: wid förra händelsen brukas interpretatio ex-tensiva; men restrictiva i senare fall. Thet tredie slaget [III] neml. interpretatio simplex behöfwä wi intet: Ty när orden och meningen äro lika tydeliga och klara, behöfwes ingen förklaring, utan orda förståndet bör i acht tagas Reg. Form. 1720. §. 23.³ och sielfwa orden måste tå följas [wisst lagrum nämnes] Kongl. bref d. 4 April 1674 [wisst lagrum nämnes]. Går man ther ifrån blir thet et arbi-

⁷ Inledningsvis må anföras, att enligt Svenska akademiens ordbok ordet "bokstaf" bl.a. betecknar "ordalag, ordalydelse, text, formulering; bok-stafflig mening, bokstafflig bemärkelse; särsk. i förb. lagens bokstaf", se a.a.: Bokstaf 3, 1918. Uttrycken "efter bokstafven . . . efter ordalydelsen, i bokstafflig mening" användas särskilt i motsats till enligt syftemål, se Bok-staf 3 b. Någon närmare vägledning erhålles icke av språkbruket enligt ordboken. Jfr Östergrens ordbok 1919: Bokstaf.

⁸ KAIJSER 1939 s. 18, 24 f. ⁹ NEHRMAN 1729 s. 72.

¹ A.a. s 73. Jfr till det följande t.ex. KISS 1911 s. 436 f.

² Här råkar NEHRMAN tydligen uttrycka motsatsen till vad han av-ser, jfr även a.a. s. 74, § 19.

³ Om detta lagrum närmare nedan s. 41.

trerande, som förbudet är".⁴ NEHRMAN synes alltså anse, att Karl XI:s ovannämnda brev gäller endast sådana fall *III*, då lagens ord och mening enligt NEHRMANs uttryckssätt äro "lika tydliga och klara". Med nämnda uttryck avser NEHRMAN, såsom mot-sättningsvis framgår av hans satser, att lagens ord och mening tydligen täcka varandra. Då skall det språkliga innehållet i lagen följas, interpretatio simplex.⁵ Godtyckliga domar få icke fällas. NEHRMAN tolkar sålunda Karl XI:s brev på det sättet, att det språkliga innehållet i en lag skall följas, när lagens ord och mening i den särskilda situationen tydligen täcka varandra. Där- emot utsäger brevet enligt NEHRMAN ingenting om de fall, *I* och *II*, då lagens mening sträcker sig längre än orden eller orden längre än meningen. Då skall emellertid enligt NEHRMANs allmänna tolkningsprinciper lagens mening på visst sätt givas företrädet, interpretatio extensiva resp. restrictiva. Så skall dessutom ske, om det språkligt sett finnes flera möjligheter att tyda lagens ord. Det är icke i detta sammanhang nödvändigt att vidare granska NEHRMANs allmänna tolkningsprinciper.⁶

Är det troligt, att Karl XI avser att brevet skall ha en sådan, begränsad innebörd, som i litteraturen tillägges detsamma? Svaret är jakande. Dels förutsättes nämligen i brevet bl.a., att lagen är "klar" — ett uttryck, som vid ifrågavarande tid användes i den av NEHRMAN [se ovan: "tydliga och klara"] tagna betydelsen.⁷

⁴ NEHRMAN 1729 s. 74. Jfr om arbitrering även, i korthet och allmänt, t.ex. WESTMAN 1912 s. 47 f. En klar belysning få de tidigare brukliga tillämpningsprinciperna i handlingar rörande 1642 års lagkommission, se ALMQUIST 1937, särskilt s. 16 ff.

⁵ Detta synes här även kunna, såvitt gäller tolkningens resultat, uttryckas så, att lagens mening skall följas, jfr vidare i texten under *I* och *II*. Men såvitt gäller tolkningens utförande, är principen att följa orden mera praktisk — t.ex. enklare — än en princip att följa meningen.

⁶ Även FLINTBERG berör Karl XI:s ovannämnda brev. Sedan FLINTBERG citerat GRB 1:11 — "Domaren skall noga pröfwa Lagens rätta mening och grund, och thereafter döma; men ej theremot, efter egen godtycko. Landssed, som ej har oskjäl med sig, må han ock rätta sin dom efter, ther beskriwfen Lag ej finnes" — anför han bl.a.: "Domaren bör, utan alt arbitrerande, stricte rätta sig efter lag och Författning", varefter FLINTBERG hänvisar till nämnda brev, FLINTBERG 1801 s. 43, jfr dens. 1796 s. 308 f. Jfr även LIND 1799 s. 23, nedan s. 101 not 8.

⁷ Jfr även rådsprotokollet för d. 4 april 1674. Huru domstolspraxis ge-

Dels framgår av andra brev från Karl XI, att han med förståndna brev icke gärna kan åsyfta en långtgående bundenhet för domstolarna.⁸

Sammanfattningsvis kan sägas, att Karl XI:s påbud till domstolarna att vid klar lag följa bokstaven i lagen innebär, att, när lagens ord och mening tydligen täcka varandra, det språkliga innehållet i lagen skall följas. Det är av vikt att vid bedömandet av senare utfärdade föreskrifter om bokstavstillämpning [nedan] minnas, att med de av Karl XI använda uttrycken sålunda avses en tillämpning efter det språkliga innehållet, låt vara att för denna tillämpning reses viss förutsättning. KAIJSER anför, att Karl XI:s brev "icke åsyftat att förbjuda användandet av någon särskild tolkningsmetod."⁹ Påståendet är sant, därest man menar — såsom antagligen KAIJSER menar utgående från dåtidens betraktelsesätt¹ — att när domaren finner överensstämmelse föreliggande mellan lagens ord och mening samt förtyllämpar lagen efter dess språkliga innehåll, domaren överhuvud icke använder någon "tolkningsmetod"; vid denna fråga skall jag icke nu stanna.² Men viktigt är, att betraktelsesättet icke tillåtes undanskymma den innebörden hos brevet, att det språkliga innehållet i lagen under viss förutsättning skall följas.

I ingressen till 1719 års RF uttalar Ulrika Eleonora, att hon "försäkrat, lofwat och tillsagt at sielf wela efterlefwa" regerings-

staltar sig, torde det vara för vidlyftigt och även onödigt att i detta sammanhang undersöka.

⁸ Jfr t.ex. brevet till Svea hovrätt d. 18 april 1676: Karl XI anför, att han med sina brev och resolutioner i ingen mån velat "betaga Dommaren then friheten efter lag och bästa sitt förstånd och samwete at säija och sluta hward rätt profwas". Brevet d. 4 april 1674 gäller brottmål, men domstolarnas bundenhet torde icke vara än ringare i tvistemål, se t.ex. res. på adelns besvär d. 10 dec. 1672 § 6. Jfr även, från en något senare tid, lagkommissionens prot. d. 11 maj 1699 om att "dommare, professorer ock slike komma att tala om lagsens mening", SJÖGREN 1901 s. 124. Se vidare allmänt HERLITZ 1926 s. 82.

⁹ KAIJSER 1939 s. 14.

¹ Jfr ovan not 8.

² Jfr emellertid t.ex. nedan s. 120 f med not 7.

formen. "Wi hafwa fördenskul den af Wåre trogne Ständer ... uprättade ... Regerings-Formen, aldeles welat wedertaga, bekräfta, gilla och bestyrka, på sätt och wijs, som den i sielfwa Bokstafwen lyder, och ord ifrån ord härefter följer."

På liknande sätt uttalar sig Fredrik I i ingressen till 1720 års RF: "Altså hafwe Wi denne af Riksens Ständer ... uprättade Regerings-Form, icke allenast willat wedertaga och bekräfta, utan och försäkra den samma at efterlefwa såsom en allmän Fundamental Lag, på sätt och wijs, som den i sielfwa bokstafwen lyder, och Ord ifrån Ord härefter följer."

Vilken innebörd ha ovannämnda uttalanden? De möjligheter, som behöva övervägas, äro, *I* att den åt fundamentallagen givna formuleringen skall följas, så att någon för framtiden gällande förklaring av lagen icke får ske på konungamaktens tillskyndan³, *II* att det språkliga innehållet i fundamentallagen skall efterlevas, när lagens ord och mening tydligen täcka varandra⁴, och *III* att det språkliga innehållet i fundamentallagen skall efterlevas, även när lagens ord och mening icke täcka varandra.⁵

I försäkran om efterlevnad av fundamentallagen, 1720, användas både uttrycket såsom lagen "i sielfwa bokstafwen lyder" och uttrycket såsom lagen "Ord ifrån Ord härefter följer." Ur språklig synpunkt är troligt, att med sistnämnda uttryck avses den åt lagen givna formuleringen.⁶ Det är ur språklig synpunkt möjligt, att med förstnämnda uttryck avses detsamma.⁷ Det skulle då föreligga en förstärkande upprepning. Men med förstnämnda uttryck avses troligen det språkliga innehållet i lagen.⁸ Med en sådan betydelse hos förstnämnda uttryck skulle dessutom någon upprepning icke föreligga — huruvida författaren till ingresserna icke åsyftar en upprepning, är emellertid ovisst.

³ I t.ex. ingressen till 1720 års RF förbehålla nämligen ständerna sig, "om framdeles någon uttydning eller förbättring härwid behöfdes, sådant på allmän Riksdag at giöra."

⁴ Jfr innebörden i Karl XI:s brev d. 4 april 1674, ovan s. 38.

⁵ Någon motsvarighet till den i Karl XI:s brev angivna förutsättningen, att lagen är "klar", innehålla icke ingresserna till fundamentallagarna.

⁶ Jfr ovan s. 33 med not 1.

⁷ Jfr ovan s. 36 not 7.

⁸ Jfr t.ex. Karl XI:s nyssnämnda brev, ovan s. 35 ff.

Av den äldre juridiska litteraturen framgår icke fullt klart, huru ovannämnda uttalanden i ingresserna uppfattas. NEHRMAN framhåller, att de, som gjort fundamentallagarna, äga uttyda [autentiskt förklara] dem, vilket bör ske vid riksdagar, varefter NEHRMAN hänvisar till ingressen till 1720 års RF⁹; med hänvisningen torde avses det av ständerna uttryckligen, till egen förmån gjorda förbehållet.¹ NEHRMAN hävdar emellertid också, att en "försiktig uttolkning" får företagas²; en underförstådd förutsättning därför är säkerligen, att lagens ord och mening icke täcka varandra. NEHRMAN synes sålunda närmast tillerkänna ifrågavarande uttalanden i ingresserna till fundamentallagarna samma, begränsade innebörd, som han tillerkänner Karl XI:s brev d. 4 april 1674: det språkliga innehållet i lagen skall följas, när lagens ord och mening tydligen täcka varandra.³

KAIJSER visar emellertid, att i praxis en benägenhet finnes att inlägga något mera i konungens löfte att efterleva fundamental-lagen som den "i sielfwa bokstafwen lyder", än blott ett hinder mot att, när lagens ord och mening tydligen täcka varandra, frångå det språkliga innehållet.⁴ Ofta invända ständerna emot K. M:ts tillämpningar, att K. M:t bör förfara efter det bokstavliga innehållet i lagen.⁵ Någon klarhet om principerna för grundlagstillsättning uppnås dock aldrig. Icke desto mindre är det av vikt för den följande framställningen att minnas, att strävanden sålunda finnas att ge löftet om efterlevnad av lagen som den "i sielfwa bokstafwen lyder" en vidare innebörd, än liknande uttryck tidigare tillerkänts.

⁹ NEHRMANs föreläsningar öfver Jus Publicum s. 78 f, § 56.

¹ Se därom ovan s. 39 not 3.

² A.a. s. 79, § 57. Jfr även exemplaret i KB s. 132 ff, §§ 56 och 57.

³ Ovan s. 36 f. Jfr t.ex. Adelsn. prot. 1723 I s. 301, II s. 34, samt FAGGOT 1768 s. 46 f, 52 f. Jfr 1720 års konungaförsäkran § 18 [bevillningens språkliga innehåll åsyftas]. ⁴ KAIJSER 1939 s. 29 f.

⁵ Se t.ex. Adelsn. prot. 1760—62 I bil. s. 27, 89, 123 f; jfr även i visst hänseende LAGERROTH 1915 särskilt s. 402, 409 f samt En Ärlig Svensk 1755 särskilt s. 246, varest dock viss »härledning« ur grundlagen tillåtes. Se vidare diskussionerna om tryckfriheten 1767, särskilt justitiekanslerns yttrande, hos MALMSTRÖM 1877 s. 23 f och ytterligare i rådsprotokollet för d. 12 mars 1767; jfr HORNS yttrande 1771, hos MALMSTRÖM 1877 s. 289.

Ett uttryck av annat slag innehåller 1720 års RF § 23, som an- går domstolarnas rättsskipning: "Desse höga Domstolar [hovrät- terna] äga hwar å sin ort hafwa upsickt och wård at Lag och Rätt försvarligen skippas efter Sweriges beskrefne Lag, Stadgar och Förordningar, hwilka utan wrängiande, efter rätta orda förståndet måste i ackt tagas, samt wid dömmandet följas".

NEHRMAN tillerkänner nyssnämnda uttryck samma, begrän- sade innebörd, som han tillerkänner uttrycket i Karl XI:s brev d. 4 april 1674 att icke vid "klar" lag "gå ifrån sielfwa bokstafwen i Wår Lag beskrefwen".⁶ Innebörden av RF 1720 § 23 är alltså enligt NEHRMAN, att, när lagens ord och mening tydligen täcka varandra, det språkliga innehållet i lagen skall följas.⁷ Så skall ske, även om lagen t.ex. synes sträng. Men när lagens ord och mening icke täcka varandra, får utan hinder av RF 1720 § 23 lagen tillämpas med beaktande främst av dess mening.⁸

Det torde icke finnas någon anledning att betvivla, att NEHR- MANs tolkning av RF 1720 § 23 är riktig. Ett stöd för NEHR- MANs begränsande tolkning innehåller §:n själv, då den påbjuder tillämpning efter rätta ordaförståndet i så måtto, att "wrängiande" av lag icke får ske. Ty med "wrängiande" av lag torde avses från- gående av "klar" lag.⁹

I 1772 års konungaförsäkran lovar Gustaf III att tillämpa olika föreskrifter och beslut, såsom de "i sielfwa bokstafwen" lyda. Någon "förtydning" eller "stridig förtydning" skall sålunda icke företagas.¹ Därmed torde avses, att "tydlig", "klar", föreskrift icke skall frångås.²

I ingressen till 1772 års RF uttalar sig Gustaf III på ungefär samma sätt, som Fredrik I tidigare gjort.³ Ständerna åter förklara sig bl.a. vilja följa grundlagens "bokstafweliga innehåll".⁴

⁶ Se ovan s. 36 f med citat efter NEHRMAN, hänvisande i ett samman- hang till RF 1720 § 23 och Karl XI:s brev d. 4 april 1674.

⁷ Jfr ovan s. 37. ⁸ Jfr ovan a.st. ⁹ Jfr ovan s. 37 f.

¹ Se ock 1751 års konungaförsäkran.

² Jfr ovan s. 37 f. Se konungaförsäkringarna 1772 § 16 ["uttydas"] och 1751 § 16 ["förtydas"], vidare 1772 § 17 och 1751 § 17 ["uttyda"]. Om 1772 års lagstiftning närmare nedan.

³ Om innebörden av Fredrik I:s liknande uttalande se ovan s. 39 f.

⁴ Om ständernas uttryck "wrängwisa uttydning" jfr ovan s. 39 not 3.

Uttrycket "bokstafweliga innehåll" återkommer i § 57 i samma, 1772 års, RF. Nämnda § är av stort intresse för förståelsen av § 83 p. 2 i 1809 års RF. Innehållet i § 57 i 1772 års RF är: "Tå något otydeligt skulle finnas i thenna Lag, så må man tå sig rätta efter thess bokstafweliga innehåll, til thess Kongl. Maj:t och Riksens Ständer, på sätt som uti 39. och 42 §. föreskrifwes [angående bl.a. vanlig lagstiftning], kunna förenas."⁵

När anses något "otydeligt" finnas i lagen? Av vad tidigare anförts angående bruket av orden "tydelig" och "klar"⁶ torde framgå, att något "otydeligt" anses finnas i lagen, när lagens ord och mening i det särskilda fallet icke täcka varandra. Då skall man rätta sig efter lagens "bokstafweliga innehåll". Det underförstås i § 57 såsom självklart, att när lagen är "tydelig", när dess ord och mening tydligen täcka varandra, man också skall rätta sig efter lagens bokstavliga innehåll.

Vad avses då med att man skall rätta sig efter lagens "bokstafweliga innehåll"? Man har rika erfarenheter från frihetstiden såväl av godtyckliga tillämpningar av fundamentallagen som främst av ständernas missbruk av sin rätt att autentiskt förklara lagen. Om uttrycket "bokstafweliga innehåll" i § 57 i 1772 års RF äger samma innebörd, som detta och liknande uttryck visats äga i hela det äldre materialet⁷, nämligen innebörden språkligt

⁵ Jfr därmed 1766 års förordning om grundlagarnas verkställighet, LAGERROTH 1942 s. 148 f och, om Adolf Fredriks vägran att medverka till densamma, MALMSTRÖM 1877 s. 19 f. Om kronprins Gustafs författningsutkast 1768 se GELJER I 1843 s. 83 ff, särskilt s. 86 p. 13. Vidare må påpekas ett, antagligen under sommaren 1772 av Gustaf III gjort utkast till 1772 års RF, vilket ingår i Sjöholmssamlingen; § 51 i utkastet, vilken ingår i den ursprungliga texten och alltså icke såsom vissa andra §§ är tillskriven i marginalen, motsvarar RF § 57 och är i nu relevanta delar likalydande med den sistnämnda — eljest föreligger bl.a. den avvikelser, att § 51 i utkastet hänvisar till §§ 40 och 41, vilka motsvara RF §§ 42 och 43, se i övrigt om nämnda utkast ALMÉN 1940 s. 47 f. Fragment av andra kända utkast till RF 1772 lämna inga nya, relevanta upplysningar.

⁶ Ovan s. 37 f, 41. Jfr även Anmärkningar wid Sveriges Rikes Lag 1795 s. 6 f om begreppet "tydelig" lag.

⁷ Om uttrycket bokstavliga innehåll se ovan s. 40 med not 5, om liknande uttryck se t.ex. ovan s. 36, 39, 40, 41, 42; uttrycket "bokstafweliga innehåll" återkommer senare i visst sammanhang i von ENGSTRÖMS grundlagsförslag av år 1791, se nedan s. 57 med not 5.

innehåll, då utgör § 57 en reaktion emot samtliga nyssnämnda missförhållanden⁸: man skall rätta sig efter lagens språkliga innehåll, till dess K.M:t och ständer kunna förenas om lagstiftning.⁹

Gustaf III:s tal till ständerna vid RF:s föreläsande för dem d. 21 aug. 1772 synes bestyrka, att syftet med § 57 är så omfattande som ovan ifrågasättes: ”då Lagen war tydelig, har Bokstafwen blifwit wrängd, då han uppenbart stridt emot afsigten, har han blifwit bruten. . . . Alt detta [som däremot nu skall åstadkommas] kan ej winnas, utan at Riket styres efter en Oryggelig Lag, hwilkens bokstaf ej får wrängas; hwilken förbinder icke allenast Konung, utan ock förbinder på lika sätt Ständerne; hwilken ej kan häfwas eller ändras, utan bægges fria Samtycke”.¹

KAIJSER utvecklar emellertid en annan, intressant tankegång angående § 57 i 1772 års RF: ”Om man . . . — och det förefaller naturligast — i paragrafen *blott* [kurs. av mig] vill se en reaktion mot de frihetstida ständernas ensamrätt till autentisk grundlagsförklaring”, blir ändamålet med paragrafen ”att hindra att för framtiden gällande grundlagsförklaringar tillkomma på annat sätt än genom samfällt beslut av konung och ständer. Hänvis-

⁸ MALMGREN däremot hävdar, att § 57 riktar udden blott emot godtyckliga grundlagstolkningar [viss motsatt mening hos KAIJSER, nedan]: ”Med erfarenheterna från frihetstidens godtyckliga tolkningar ville man i själva verket förebygga all egentlig *tolkning* av grundlagarna; de skulle *tillämpas* utan föregående tolkning, efter sin bokstavliga lydelse, och tolkningen ersättas av K.M:ts och riksdagens auktoritativa grundlagsförklaring”, MALMGREN 1947 s. 85, även dens. 1945 s. 9. F.ö. går MALMGREN, såvitt gäller förbudet mot ”tolkning”, för långt, jfr ovan i texten, ”otydeligt”, och nedan s. 46 med not 8.

⁹ Jfr även LAGERROTH 1942 s. 150: ”... den strikta efterlevnad in i minsta detalj, vilken som ett ideal föresvävade 1766 års grundlagsstiftare och tydligt kräves i 1772 års RF § 57.”

¹ Det kan ifrågasättas, om icke även inflytande från utlandet föreligger vid utformningen av § 57. Enligt MONTESQUIEU, *De l'esprit des lois* 1748, saknar domaren varje befogenhet att avvika från lagens bokstav, se närmare AHLANDER 1952 s. 36 f, jfr t.ex. KISS 1911 s. 433 ff, särskilt s. 436 not 2. En påverkan 1772 från MONTESQUIEUs lagtillämpningslära uteslutes icke därav, att nämnda lära icke t.ex. speciellt avser grundlagar; se vidare LAGERROTH 1942 s. 25 f, dens., *StvT* 1938 s. 8 f. Över huvud må här erinras om upplysningstidens huvudsakliga framskjutande av en objektiv metod.

ningen till det bokstavliga innehållet framstår som en erinran om att författningstexten, sådan den föreligger, icke får godtyckligt åsidosättas genom något slags förklaring, icke såsom en föreskrift om sättet att tolka regeringsformen.”^{2 3}

KAIJSERs tankegång är originell och bestickande. Men vissa invändningar synas kunna göras emot densamma.⁴

Jag stannar sålunda vid den uppfattningen, att de senare leden i RF 1772 § 57 innebära, att man skall rätta sig efter lagens språkliga innehåll, till dess K.M:t och ständer kunna förenas om lagstiftning. I § 57 ligger bl.a., att ensidig lagförklaring icke får företagas. Men däri ligger också — oavsett nämnda förbud mot lagförklaring — att det språkliga innehållet skall följas i vidare omfattning enligt § 57 än enligt liknande äldre bestämmelser. Nämnda utvidgning beror icke på att uttrycket ”bokstafweliga innehåll” i § 57 äger en annan innebörd än liknande uttryck i äldre bestämmelser; innebörden däri är oförändrad. Utvidgningen beror på att medan äldre bestämmelser om tillämpning efter bokstaven o.dyl.

² KAIJSER 1939 s. 33. WESTERSTAHL anför likaledes: § 57 ”kan tänkas enbart [kurs. av mig] vilja inskräpa att några ensidiga, *auktoritative* utläggningar eller *förklaringar*, av den typ som förekommit under frihetstiden, inte får göras vare sig av riksdagen eller konungen ensam”, 1950 s. 12.

³ KAIJSER anför vidare — förutom att ett ”tydligt” bokstavs-innehåll alltid skall följas — att § 57 alternativt kan uppfattas, icke såsom ovan citerats, utan såsom en tolkningsregel. Jag har särskilt framhävt KAIJSERs ovan citerade uppfattning, enär KAIJSER finner den naturligast.

⁴ Se ovan s. 42 f om att — i anslutning till äldre rätt — ”bokstafweliga innehåll” betyder språkligt innehåll [jfr även s. 34] och sålunda icke står i motsats allenast till ensidig grundlagsförklaring.

Ständerförhandlingarna synas sällan beröra förevarande fråga; se emellertid WADENSTJERNAs yttrande om RF 1772, ”hwarefter wi oss enligt ordalydelsen böra rätta”, Adelns prot. 1786 s. 21, och Adelns uttalande om ”werkliga förståndet och bokstafweliga innehållet” i RF 1772, a.a. s. 29, samt GUSTAF III:s anförande om att en av adeln önskad instruktion för hemliga utskottet ”strider emot Regerings-Formens bokstafliga innehåll”, Adelns prot. 1789 I s. 66. Med ”ordalydelse” och ”bokstafliga innehåll” torde här avses det språkliga innehållet.

Den sparsamma statsrättsliga litteraturen under den gustavianska tiden synes icke ge några upplysningar i frågan; f.ö. nämner G. A. SILVERSTOLPE i sin senare, kortfattade redogörelse för bl.a. RF 1772 över

i allmänhet⁵ antingen uttryckligen eller tyst förutsätta, att lagen är "tydelig", "klar", § 57 uttryckligen påbjuder tillämpning efter det bokstavliga innehållet, när lagen är "otydelig" och underförstår, att sådan tillämpning skall ske, när lagen är "tydelig".⁶

huvud icke föreskriften om det "bokstafweliga innehållet", 1809 t.ex. s. 90. Av intresse är emellertid en skrivelse d. 4 okt. 1772 från akademikantern till K.M:t med förslag att indraga professuren i svensk statsrätt i Upsala. Kanslern erinrar om att professurens innehavare haft att undervisa om 1720 års RF:s "rätta förstånd", samt fortsätter: men den nya RF av 1772 "tillåter ej ... annan uttydning, än den Eder Kongl. Maj:t sielf i samråd med Riksens Ständer skulle, i fall så behöfwes, för godt finna att giöra. Och som-således all explication af den nya Regeringsform wore både onyttig och otillätelig, och jemväl wädelig för en privat; ty torde Eder Kongl. Maj:t i nåder finna, at tillika med den förre Regeringsformen den i afseende på den samma inrättade profession både till sin beskaffenhet och sitt ämne förswinner"; kanslerns förslag bifalles av K. M:t, ANNERSTEDT 1912 s. 308 f. Myndigheterna synas alltså utgå från att man skall rätta sig efter 1772 års RF:s språkliga innehåll, till dess lagförklaring sker.

Med avseende å vanlig lag anför FUNCK, att det för överheten är rådligt "at förbehålla sig ... Lagens förklaring, så wäl at inskränka thes fullfölgd, enär Lagstiftaren icke ansedt the lindrande och wigtige omständigheter, som i målet finnas [Restrictiva Explicatio], som ock at utwidga thes förstånd, när ordsaken til Lagen och thes mening är enahanda med thet förekommande målet, skönt thet i Lagen icke tydeligit beskrifwit finnes [Extensiva Explicatio]", FUNCK 1761—62 s. 56, jfr även s. 50; jfr däremot den vidsträckta frihet, som NEHRMAN i sin skrift av år 1729 lämnar åt domstolarnas tolkning, se ovan s. 36 f. RISELL, professor, anför 1767, att extensiv och restriktiv lagtolkning tillhör konungen, ej domarna, "hwilka mer äro lagens tjänare än herrar, och böra stricte hålla sig wid lagens bokstaf, och ej döma efter samwete", RISELL 1767 [otryckt] s. 146, jfr även s. 139, 149, samt nedan s. 93 not 2. Jfr RABENIUS 1772 s. 1 f, 4 ff, 22, CALONIUS, Opera omnia III s. 16, 34 ff, 86 f.

⁵ Jfr ovan s. 40 angående ingressen till 1720 års RF.

⁶ Denna skillnad mellan § 57 och äldre tillämpningsschemata kan belysas med hjälp av t.ex. NEHRMANs system, ovan s. 36 f: enligt § 57 skola själva orden följas även i fallen I och II, icke allenast i fall III av NEHRMANs system.

Under frihetstiden blir ständernas grundlagstillämpning fri, enär tillämpning och förklaring sammanflyta i praxis; annorlunda 1772. Och den särskilda strängheten hos § 57 försvaras bl.a. av att vid behov förklaring kan genomföras ytterst snabbt.

KAIJSERs resonemang⁷ innebär, att nyssnämnda förändring i förutsättningarna för bokstavstillämpning kringgås genom en förskjutning av innebörden i uttrycket "bokstafweliga innehåll" ["sielfwa bokstaven", "sielfwa orden", o.dyl.].

De problem, som uppkomma t.ex. vid osäkerhet om vad det språkliga innehållet omfattar, skall jag icke nu beröra.⁸

I 1789 års förenings- och säkerhetsakt, som låter 1772 års RF förbli i kraft, förekomma några av de uttryck, som ovan berörts. Men någon ytterligare klarhet synes icke kunna erhållas angående tillämpningsprinciperna.⁹

Avd. V. Förarbetena till § 83 p. 2.¹

POPPIUS' P.M. i anledning af fråga om ny constitution . . ., mars—april 1809², är allenast en, i anslutning till de olika §§:na i 1772 års RF, upprättad översikt "öfver de ämnen, som kunde förtjena öfvervägande".³ I många av nämnda §§ föreslås ändring, några §§ föreslås utgå, andra §§ nämnas vid nummer utan någon som helst kommentar och somliga §§ äro icke ens vid nummer

⁷ Ovan s. 43 f.

⁸ Samma problem uppkomma enligt 1809 års RF, nedan s. 92 f, 131 ff.

⁹ Jfr särskilt § 8, "uttydning", med efterskriften, "förtydning"; se även ingresserna. En bakgrund till § 8 kunna de timade striderna om formerna för grundlagsförklaring tänkas utgöra, se LANDBERG 1929 s. 67 ff, 96 ff.

Ett visst stöd för min ovan framlagda tolkning av RF 1772 § 57 synes en passus i Gustaf III:s egenhändiga utkast till förenings- och säkerhetsakten [ingressen] utgöra. Denna passus — som antagligen av allenast formella skäl sedan förkortas i den slutliga texten — innehåller, att säkerhetsakten "afskillier för framtiden all tvetydighet som orda för stånd och Skollastiska distinctioner samtt ensidige tillägningar kunde . . . uppkomma [åstadkomma]", se HASSELBERG 1943 s. 180 f, jfr s. 164, samt vidare s. 186 ang. den blivande § 8.

¹ Påpekas må, att ingressen till 1809 års RF i detta sammanhang synes vara utan betydelse.

² Tryckt i Hist. Tidskr. 1896 s. 338 ff, även i 1809 års regeringsform 1940 s. 9 ff.

³ Hist. Tidskr. 1896 s. 340.

nämnda; till de sistnämnda hör § 57 — avslutningsparagrafen i 1772 års RF — som föreskriver tillämpning av lagens ”bokstafweliga innehåll”.⁴ Nämnda förhållande synes böra förstås så, att POPPIUS icke anser, att § 57 bör utgå eller över huvud bör övervägas i och för ändring.

HÅKANSSONs förslag till ny regeringsform, d. 15 april 1809⁵, är helt utarbetat i paragrafform. Förslaget, vid vars utformning POPPIUS’ P.M. beaktas⁶, är så utförligt, att nästan alla aktuella författningsproblem beröras. Mindre genomtänkta förefalla emellertid bl.a. reglerna om grundlagsändring [förklaring].⁷ Någon regel om tillämpning efter det bokstavliga innehållet, såsom i RF 1772 § 57, el.dyl. finnes icke. Flera anledningar därtill äro tänkbara: att ett förbiseende av något slag föreligger, att en önskan om uppmjukning finnes, att utslutningen anses vara av allenast redaktionell art.⁸

Bland övriga, tryckta och otryckta utkast och reflexioner kring den blivande regeringsformen märkes särskilt SILVERSTOLPEs broschyr *Hvad synes Allmänna Opinionen önska . . .*, första veckan i maj 1809. SILVERSTOLPE framställer bl.a. den önskan, ”att om han [Konungen] personligen eller genom andra utfärdar till Ständerna befallningar stridande mot Regeringsformens *bokstafliga* lydelse, . . . må Han . . . anses hafva upphört att regera”.⁹ ¹

⁴ Ovan s. 42. Jfr BRUSEWITZ 1917 s. 30.

⁵ Tryckt i NT 1872 s. 257 ff, 340 ff; om andra exemplar av förslaget se StvT 1897 s. 3 noten samt 1809 års regeringsform 1940 s. 48.

⁶ Se närmare senast THERMAENIUS, StvT 1950 s. 195.

⁷ NT 1872 s. 349.

⁸ En regel om tillämpning efter det bokstavliga innehållet el. dyl. anses då vara betydelslös, jfr nedan s. 99 ff.

⁹ S. 21. Jfr andra uttalanden av SILVERSTOLPE t.ex. nedan s. 66 f, 130.

¹ I von ENGESTRÖMs grundlagsförslag av år 1791 [otryckt] § 2 föreskrives, att ensidig lagförklaring icke får företagas, utan lagen bör ”till dess begge [konung och folk] om rätta förståndet af lagen sig förena kunnat, efter bokstafwens lydelse fölljas”; av sammanställningen ”rätta förståndet — bokstafwens lydelse” synes framgå, att sistnämnda uttryck här, trots anknytningen till lagförklaring, avser icke blott den föreliggande texten utan även det språkliga innehållet, jfr §§ 32, 35 i grundlagsförslaget och i övrigt STAVENOW 1908 s. 451 ff. — Hos INGMAN-MANDERFELT

JÄRTAs koncept till regeringsformen², vid vars utarbetande samtliga ovannämnda förslag beaktas, innehåller bl.a. följande: "§. Ej må någon för framtiden gällande Förklaring af Grundlagarna stadgas utan på det sätt som enligt föregående § [angående bl.a. grundlagsstiftning, motsvarande bl.a. de blivande §§:na 81 och 82] vid ändringar uti dem iakttagas bör. — Efter deras ordalydelse skola de i hvarje särskildt fall tillämpas. —"³ De motiv, som föranleda JÄRTA att medtaga sistnämnda p., äro okända.⁴ Två omständigheter beträffande konceptets lydelse äro av betydelse för tolkningen av den blivande § 83 p. 2.

Den ena omständigheten är, att det i konceptets p. 1 står "föregående §", alltså singularis, varför "de" i p. 2 icke kan syfta blott på "föregående §" utan måste syfta på hela "Grundlagarna".⁵

Den andra omständigheten är, att tankstreck finnes mellan p. 1 och p. 2; att döma av det sätt, varpå JÄRTA eljest och f.ö. ganska sparsamt använder tankstreck i konceptet, markeras genom förevarande tankstreck, att p. 2 har ett självständigt innehåll i förhållande till p. 1.⁶

1809 s. 11 heter det, att "Grundlag[en] bör vara så tydlig och ren, att den hwarken till mening eller bokstaf kan misstydas." — I "Försök till Svar på Frågan ..." 1809 s. 18 föreslås, att s.k. revisionsdeputerade "skola hafva sig uppdragit att hafva noga vård öfver Regeringsformens och Lagarnes bokstafveliga efterföljd".

² Tryckt i StvT 1897 s. 3 ff, jfr även 1809 års regeringsform 1940 s. 163 ff.

³ StvT 1897 s. 19.

⁴ Bl.a. den sakligt betydelselösa ändringen finnes i konceptet, att "i alla särskilda" utbytes mot "i hvarje särskildt", a.st; se vidare 1809 års regeringsform 1940 s. 165, 185. Ordet "ordalydelse" förekommer i svensk konstitutionell diskussion före grundlagsstiftningen, se t.ex. ovan s. 44 not 4 och nedan avd. XI; JÄRTA kan också tänkas ha hämtat ordet från den franska teorien. Om andra, senare anföranden av JÄRTA se t.ex. nedan s. 63 not 8.

⁵ När »föregående §» sedan uppdelas av KU och det förty i den blivande § 83 p. 1 skrives "föregående twänne §.§.", se nedan s. 49, blir syftningen hos "de" i p. 2 språkligt sett oklar och missförstås senare, närmare nedan s. 76 ff.

⁶ En av de moderna tolkningarna av den blivande § 83 p. 2 innebär däremot, att p. 2 endast utgör ett slags understrykande av p. 1, närmare nedan s. 94 ff.

KU:s förslag d. 2 juni 1809 till regeringsform § 83⁷ är likalydande med den antagna § 83.⁸ Någon motivering för eller ens hänsyftning på § 83 torde icke finnas i det memorial, som inleder och motiverar förslaget till regeringsformen. Flera smärre skiljaktigheter föreligga mellan JÄRTAs ovannämnda koncept och KU:s § 83, nämligen bl.a. att, såsom redan nämnts⁹, "föregående §" hos JÄRTA utbytes mot "föregående tvåanne §.§.", samt vidare att tankstrecket mellan p. 1 och p. 2 hos JÄRTA, liksom ock övriga tankstreck hos honom, borttages. Det är av intresse att påpeka, att nyssnämnda båda skiljaktigheter troligen, och övriga skiljaktigheter säkerligen, äro av allenast redaktionell art.

Undersökningen av förarbetena till § 83 p. 2 har icke givit mycket upplysning om bestämmelsens innebörd.¹ Senare skall ifrågasättas, om icke just den omständigheten, att ingen upplysning direkt lämnas i förarbetena, är i viss mån upplysande.

Avd. VI. Sambandet mellan § 83 p. 2 och § 57 i 1772 års RF.

Av betydelse för förståelsen av § 83 p. 2 angående tillämpning efter "ordalydelsen" är givetvis frågan, huruvida nämnda stadgande utgör en fortsättning — ev. med vissa sakliga förändringar — på de äldre föreskrifter, särskilt RF 1772 § 57, angående "bokstafs"-tillämpning, vilka tidigare undersökts.² Därom anföras olika åsikter i litteraturen.

MALMGREN yttrar: "Sammanförandet i ett och samma lagrum i 1809 år regeringsform av »förklaring« och »tillämpning« och över huvud överensstämmelsen i innehållet mellan § 83 i sistnämnda regeringsform och § 57 i den näst förut gällande berättigar

⁷ KU mem. 1809—10 s. 47. Jfr 1809 års regeringsform 1940 s. 222.

⁸ Ovan s. 15.

⁹ Ovan s. 48 not 5.

¹ Se blott ovan s. 47 not 1, s. 48 med not 5 och 6. Med hänsyn till förarbetenas innehåll äger frågan — vilken mycket diskuteras beträffande andra delar av RF — om förarbetenas inbördes förhållanden icke motsvarande intresse i detta sammanhang.

² T.ex. ovan s. 39, 41, 42.

till antagandet, att vi i den förra endast ha att se en omformulering av den senare.”³ KAIJSER anför något försiktigare: ”Formuleringen av § 83 erinrar, såsom MALMGREN påpekat, på ett sätt som knappast kan vara tillfälligt om § 57 1772 års RF”.⁴ Med försiktighet uttala sig även FAHLBECK & SUNDBERG: ”Påtagligen har 1809 års grundlagsstiftare haft i åtanke stadgandet i § 57 i 1772 års RF”.⁵

WESTERSTÄHL är klart kritisk mot MALMGRENs ovan nämnda uppfattning och anför: ”»Omformuleringen« måste sägas vara ganska genomgripande, eftersom det inte finns mer än två ord — de i och för sig föga märkliga »efter« och »deras« — som är gemensamma för båda stadgandena. Men framför allt återfinns ju inte de väsentliga uttrycken »ordalydelse«, »i varje särskilt fall« och »tillämpas« i § 57. Påpekas må också, att det överhuvud taget inte talas om »förklaring« av grundlag i 1772 års regeringsform. Man kan därför knappast påstå, att det finns något mer påtagligt stöd för antagandet att RF § 83 skall återföras på § 57 i 1772 års regeringsform.”⁶ LAGERROTH invänder emellertid: ”Att den, som nedskrev § 83 i 1809 års R.F. haft § 57 i 1772 års R.F. för ögonen synes mig ej motbevisas av att så få ord för dem äro gemensamma. Den förstnämnda §:n sysslar med samma problem som den sistnämnda och båda med detsamma som 1766 års förordning om grundlagarnas verkställighet.”⁷

Enär förarbetena till § 83 p. 2, såsom tidigare visats⁸, icke an-giva, huruvida § 83 p. 2 överensstämmer i sak med RF 1772 § 57, såvitt nu är i fråga, kan förevarande spörsmål bestämt besvaras

³ MALMGREN 1945 s. 9 f. I grundlagskommentaren yttrar MALMGREN, 1947 s. 85, med större bestämdhet: ”Påtagligen är denna lydelse [i § 83] endast en omformulering av § 57 i 1772 års RF”.

⁴ KAIJSER 1939 s. 57.

⁵ FAHLBECK & SUNDBERG 1951 s. 86; nämnda sats ersätter i den nya grundlagskommentaren MALMGRENs ovan not 3 citerade sats.

⁶ WESTERSTÄHL 1950 s. 12, samt nedan s. 52 not 9. HECKSCHER, StvT 1950 s. 462 ansluter sig därtill: ”Den av Malmgren framförda uppfattningen att R.F. § 84 (83) står i beroende av § 57 i 1772 års regeringsform framstår efter docent Westerståhls granskning som helt obevisad”.

⁷ LAGERROTH, StvT 1950 s. 509, jfr även LAGERROTH 1942 s. 148 f, 150; om 1766 års förordning se även ovan s. 42 not 5.

⁸ Ovan s. 46 ff.

först sedan en undersökning av § 83 p. 2, bl.a. av dess användning i praxis under de första riksdagsåren efter 1809, avslutats.⁹ Men vissa omständigheter till stöd för frågans besvarande böra i detta sammanhang framdragas.

Den omständigheten, att förarbetena till § 83 p. 2 icke lämna någon som helst motivering för stadgandet, antyder närmast, att § 83 p. 2 är en fortsättning på ett äldre stadgande, i så fall på § 57. Med hänsyn till WESTERSTÅHLs ovannämnda påpekanden¹ må här förutskickas, att "bokstafs"-uttryck förekomma icke blott i 1772 års utan även i 1809—10 års grundlagsstiftning och synas vara åtminstone i huvudsak — jag nöjer mig t.v. med nämnda försiktiga formulering — liktydiga med "ordalydelse" i § 83 p. 2², vidare att uttrycket "i hvarje serskildt fall" i § 83 p. 2 synes vara liktydigt med uttrycket "tå något otydeligt skulle finnas i thenna Lag" och med vad därvid såsom självklart underförstås i § 57³, att "tillämpas" i § 83 p. 2 synes vara liktydigt med uttrycket "sig rätta efter" i § 57⁴, samt att institutet "Förklaring" i § 83 p. 1 svarar mot det institut för förbättring av grundlag, till vilket hänvisas i § 57 in fine.⁵ Såvitt jag funnit, användes ordet "ordalydelse" icke i grundlag före år 1809.⁶ Trots detta, och trots den av WESTERSTÅHL framhållna formella olikheten i övrigt mellan § 83

⁹ Det är ock tänkbart, att frågan över huvud icke kan bestämt besvaras, antingen på grund av en kvarblivande osäkerhet om innebörden hos § 83 p. 2 eller hos § 57; se om sistnämnda stadgande ovan s. 42 ff, och om riksdagspraxis beträffande § 83 p. 2 nedan avd. VII.

¹ Ovan s. 50.

² Nedan s. 56 ff, särskilt s. 62 f. Dessutom må erinras om att "bokstaf" och "ordalydelse" enligt språkbruket uppenbarligen kunna vara liktydiga, ovan s. 32 ff, särskilt s. 36 not 7.

³ Ovan s. 42 samt nedan s. 88 ff.

⁴ Ovan s. 42 samt nedan s. 85 ff.

⁵ Ovan s. 42; jfr även LAGERROTH 1942 s. 148 f. Se dessutom nedan s. 98 om placeringen av stadganden i § 83 p. 2.

Understrykas kan här, att Gustaf III hade givit talrika bevis för att han föga respekterade regeringsformens bokstavliga innehåll; åtskilliga exempel därpå anföras av t.ex. von ENGSTRÖM i hans grundlagsförslag 1791.

⁶ Se om ordets användning över huvud, ovan s. 32 f med not 2, och särskilt om dess användning i ett förslag till konungaförsäkran 1809, nedan s. 57 not 6.

p. 2 och § 57, är det med hänsyn till det ovan sagda jämte dithörande hänvisningar troligt, att MALMGRENs påstående om saklig överensstämmelse mellan § 83 p. 2 och § 57, såvitt nu är i fråga, är i huvudsak riktigt, även om MALMGREN icke bevisar detta. F.ö. kan erinras om att WESTERSTAHL själv tillerkänner — i försiktiga ordalag — § 83 p. 2 och § 57, såvitt nu är i fråga, i huvudsak samma innebörd.⁷

Om man sålunda t.v. vågar antaga, att § 83 p. 2 och RF 1772 § 57, såvitt nu är i fråga, hava i huvudsak samma innebörd, vilken innebörd har då § 83 p. 2?

Icke den innebörd, som MALMGREN tillkänner § 83 p. 2: "Även 1809 års regeringsform har velat förebygga tolkning av grundlagen och anbefalla dess bokstavliga tillämpning, under det att utletandet och fastställandet av andemeningen i ett lagrum förbehölls konung och ständer i grundlagsförklaringens form."⁸ Ty § 57 har — emot vad MALMGREN hävdar — icke sådan innebörd.⁹ FAHLBECK & SUNDBERG reagera ock emot MALMGRENs nyssnämnda uppfattning och anföra: "Med erfarenheterna från tidigare godtyckliga tolkningar ville man förebygga tillämp-

⁷ Ovan s. 23 och s. 44 not 2.

⁸ MALMGREN 1945 s. 10, även dens. 1947 s. 85.

⁹ Ovan s. 43 not 8 med hänv.; jfr även VIDHÖG 1950 s. 358. Förutskickas bör, att MALMGREN försöker stödja sin ovannämnda uppfattning — att enligt § 83 utletandet och fastställandet av andemeningen [tolkningen enligt MALMGRENs terminologi nedan s. 58 med not 5] aldrig får ske annat än genom grundlagsförklaring — även på uttalanden av KU hösten 1809; enligt WESTERSTAHLs, HECKSCHERS och min åsikt lämna KU:s uttalanden icke något stöd därför, närmare nedan s. 58 f. Erinras må även därom, att icke heller förarbetena till § 83 lämna något stöd för MALMGRENs uppfattning, se ovan s. 46 ff.

WESTERSTAHL anför emellertid en synpunkt, vilken bl.a. riktar sig emot MALMGRENs på § 57 grundade uppfattning om § 83 p. 2, och i vilken synpunkt jag icke kan instämma. WESTERSTAHL påpekar, att uttrycken "bokstavlig föreskrift" etc. återfinnas i många tidigare författningsurkunder än 1809 och 1772 års regeringsformer, samt fortsätter: "De [uttrycken i fråga] kan därför aldrig, såsom Malmgrens resonemang tycks förutsätta, anses som en garanti enkom tillskapad för att komma tillrätta med de förhållanden som rått under frihetstiden. Om man på ifråga-

ning (tolkning) av grundlagen i strid med den mening, som grundlagsbuden, »ärligen« tolkade, erbjöde.”¹ En »ärlig« tolkning skall alltså få företagas. Nämnade uttryck torde hänsyfta på ett utförligare uttalande av A. G. SILVERSTOLPE i KU sensommaren 1809², och uttrycket i fråga angiver, med den betydelse detsamma då har³, till synes rätt väl innebörden i § 83 p. 2.⁴ LAGERROTH omnämmer ”den strikta efterlevnad in i minsta detalj, vilken ... tydligt kräves i 1772 års RF § 57”, samt fortsätter: ”Om icke »efter deras bokstavliga innehåll« [uttryckssättet i § 57] så dock »efter deras ordalydelse« skola enligt § 83 in fine grundlagarna i varje särskilt fall tillämpas.”⁵ LAGERROTH synes sålunda dels i likhet med MALMGREN anse det vara gemensamt för § 57 och § 83 p. 2, att tillämpning aldrig får ske efter ”andemeningen”⁶, dels i motsats till MALMGREN anse, att en nyansskillnad föreligger mellan tillämpning efter ”bokstaven” enligt § 57 och tillämpning efter ”ordalydelsen” enligt § 83 p. 2.⁷

KAIJSER åter är obenägen att av det förmodade sambandet⁸

varande uttryckssätt vill grunda ett förbud mot annan tolkning än den s.k. grammatiskt lexigrafiska, är det alltså av äldre datum än 1772 års regeringsform och har ingen särskild förbindelse med dess paragraf 57”, WESTERSTAHL 1950 s. 13. Min invändning däremot består i att först RF 1772 § 57 påbjuder tillämpning efter det bokstavliga innehållet, när lagen är ”otydelig”, medan äldre bestämmelser påbjuder bokstavstillämpning, endast när lagen är ”tydelig”, ”klar”, se ovan s. 42 ff. RF 1772 § 57 kommer sålunda — på grund av det sammanhang, vari ”bokstafs”-uttrycket där förekommer — MALMGRENS uppfattning om § 83 p. 2 mycket närmare, än de ifrågavarande äldre bestämmelserna göra.

¹ FAHLBECK & SUNDBERG 1951 s. 86; slutet av nämnda sats ersätter i den nya grundlagskommentaren några satser av MALMGREN, vilka motsvara MALMGRENS ovan anförda uppfattning.

² Se ovan s. 20 samt, utförligare, nedan s. 66 f.

³ Se särskilt nedan s. 66 f.

⁴ Jfr framställningen av min egen uppfattning, nedan s. 55.

⁵ LAGERROTH 1942 s. 150.

⁶ Jfr även LAGERROTH ovan s. 20. Annorlunda FAHLBECK & SUNDBERG, ovan med hänv.

⁷ Jfr även LAGERROTH, StvT 1938 s. 110: ”Icke för intet är vår nu gällande regeringsform den första, som gör anspråk på att tolkas efter ordalydelsen.” Jfr emellertid nedan s. 62 not 4 samt kap. II avd. II och III.

⁸ Jfr KAIJSER ovan s. 50, samt s. 51 f.

mellan § 57 och § 83 p. 2 över huvud hämta något stöd för tolkningen av § 83 p. 2: "Det författningshistoriska skälet [för MALMGRENS uppfattning av § 83 p. 2], att § 83 endast är en omformulering av § 57, 1772 års RF, har . . . underkänts bl.a. därför att osäkerhet måste anses råda om denna paragrafs räckvidd."⁹ WESTERSTÅHL är också återhållsam: "även om antagandet [att § 83 skall återföras på § 57] vore riktigt, hade man ändå inte [enär frågan om § 57:s innebörd står öppen] bevisat att det här förelåg en föreskrift som riktade sig mot vad Nehrman kallar för den »doktrinella« tolkningen."¹

Med viss anslutning till KAIJSER, WESTERSTÅHL och HECKSCHER vill jag betona, att uppfattningen om § 57:s innebörd — såväl min egen uppfattning² som andras — är något osäker, och att det stöd, som av § 57 kan hämtas för tolkningen av § 83 p. 2, följaktligen också är något osäkert. Under framhållande därav synes det mig emellertid befogat att, såsom ett sätt bland andra att närma sig innebörden i § 83 p. 2, beakta det antagliga sambandet med § 57.³

⁹ KAIJSER 1939 s. 76.

¹ WESTERSTÅHL 1950 s. 12; om NEHRMANs "interpretatione doctrinali" se ovan s. 36. HECKSCHER, StvT 1950 s. 462 finner ock, att det av WESTERSTÅHL "klargöres att den [av MALMGREN framförda uppfattningen att § 83 står i beroende av § 57] icke skulle ge någon väsentlig ledning i huvudfrågan ens om den vore ovedersägligt riktig."

² Ovan s. 42 ff.

³ KAIJSERs uttalande ovan s. 53 f synes mig för återhållsamt, ty KAIJSER anser dock, att en viss uppfattning om § 57 är "naturligast", ovan s. 43 f. Behovet av viss samordning i betraktelsen av § 83 p. 2 och av § 57 synes framgå därav, att KAIJSERs huvuduppfattning om § 83 p. 2, ovan s. 21 f, utan direkt angiven motivering avviker från hans uppfattning om § 57, ovan s. 43 f; § 83 p. 2 anses nämligen icke gå ut på förbud mot obehöriga grundlagsförklaringar, jfr KAIJSER ovan s. 22 med s. 23. Även KAIJSERs alternativa uppfattning om § 83 p. 2, ovan s. 23, avviker från hans uppfattning om § 57; § 83 p. 2 gives nämligen ett vidsträcktare innehåll än § 57, se a.st., inledningen. WESTERSTÅHL uttalar sig med så stor försiktighet om § 57, ovan s. 44 not 2, att för hans del § 57 knappast kan erbjuda något stöd för tolkningen av § 83 p. 2. Dessutom nöjer sig WESTERSTÅHL med att framhålla, att § 57 icke kan utgöra något "bevis" för

Innebörden i § 83 p. 2 blir då den, att grundlag skall tillämpas enligt sitt språkliga innehåll, när lagens ord och mening icke täcka varandra, liksom när dess ord och mening täcka varandra⁴; orden skola m.a.o. ha makt över meningen.⁵ Men i den mån lagens ord äro oklara, förbjuder § 83 p. 2 icke, att tillämpning sker enligt t.ex. lagens mening; motsvarande gäller i den mån lagen tiger.⁶ I sistnämnda, väsentliga avseenden strider min uppfattning alltså mot den av MALMGREN och LAGERROTH framlagda⁷ men överensstämmer med den av FAHLBECK & SUNDBERG, genom hänsyftning på A. G. SILVERSTOLPE, uttryckta.⁸

Avd. VII. 1809-10 års regler om "bokstaflig" tillämpning samt riksdagsdiskussioner i tillämpningsfrågor vid de första riksdagarna efter RF:s antagande.

Ett sätt att öka förståelsen av § 83 p. 2 är givetvis att studera de nya reglerna om "bokstaflig" tillämpning — RF § 90, RF § 106 jämte ansvarighetslagen för statsråd, förslag till Carl XIII:s

innebörden i § 83 p. 2, ovan s. 54.

En skillnad mellan § 57 och § 83 är, att enligt § 57 en lagförklaring kan genomföras ytterst snabbt, medan enligt § 83 en lagförklaring tager avsevärd tid. Nämnda skillnad torde dock icke utgöra tillräcklig grund för en olika bedömning av själva tillämpningsreglerna i §§ 57 och 83 p. 2. Det torde sålunda icke kunna hävdas, t.ex. att den snabbare lagförklaringen enligt § 57 utgör vare sig bakgrund till att en strängare tillämpningsregel skulle innefattas i § 57 än i § 83 p. 2, eller bakgrund till att en regel om tillämpning efter det språkliga innehållet över huvud icke skulle innefattas i § 57 men möjligen i § 83 p. 2; sådana slutsatser ha icke heller dragits i litteraturen. Det nu sagda innebär icke något återtagande av det ovan s. 45 not 6 anförda, att den snabba lagförklaringen enligt § 57 kan utgöra en bakgrund till att den stränga tillämpningsregeln bröt fram i § 57.

⁴ Jfr om § 57, såsom jag uppfattar den, ovan s. 42 ff.

⁵ Så långt torde enighet råda mellan MALMGREN, FAHLBECK & SUNDBERG, LAGERROTH — se ovan — och mig.

⁶ Närmare s. 88 ff, uttrycket "i hvarje serskildt fall", samt kap. II.

konungaförsäkran, RO § 55, valakten, kronprins- och konungaförsäkran — samt särskilt diskussionerna i tillämpningsfrågor vid de första riksdagarna enligt de nya grundlagarna. I dessa diskussioner förekomma bl.a. direkta uttalanden om vilken tillämpningsmetod, som är den rätta.⁹ Flera sådana och andra uttalanden i diskussionerna tolkas olika av olika sentida författare och åberopas till stöd för olika åsikter om § 83 p. 2.¹

RF § 90 innehåller: "Under Riksens Ständers eller Deras Utskotts öfwerläggningar och pröfning må icke uti något annat fall eller på något annat sätt, än denna Grundlag bokstafligen föreskrifwer, komma frågor om Embets- och Tjenstemäns til- och afsättande; Regerings- och Domare-Magternas Beslut . . ." ² Det synes icke finnas någon anledning att betvivla, att med "bokstafligen föreskrifwer" menas uttryckligen föreskriver.³

RF § 106 föreskriver: "Finner [konstitutions-]Utskottet . . . at . . . Ledamot af Stats-Rådet . . . uppenbarligen handlat emot denna Regerings-Forms tydliga föreskrift," äge utskottet ställa honom under tilltal. I HÅKANSSONs förslag till regeringsform är vid

⁷ Ovan s. 52 resp. s. 53.

⁸ Ovan s. 52 f.

⁹ Värdet av diskussionerna ökas därav, att det formellt sett är riksdagen själv, som skapat den nya ordningen. Värdet förminskas emellertid delvis därav, att det för regeringsformens avfattning ansvariga konstitutionsutskottet synes ensidigt engagera sig i den politiska striden på det regeringsvänliga partiets sida, och över huvud av att den grundlagsstiftande riksdagen synes handla under exceptionella förhållanden, vilka icke kunna vara ägnade att befordra en sträng efterlevnad av den antagna regeringsformen.

¹ Det synes lämpligt att, i anslutning till den nyss behandlade frågan om samband mellan § 83 p. 2 och RF 1772 § 57 om "bokstaflig" tillämpning, i det följande först behandla de nya reglerna om "bokstaflig" tillämpning och diskussionerna om dem, samt senare, s. 66 ff, behandla de övriga tillämpningsdiskussionerna. Inom dessa tvenne avsnitt ordnas materialet i huvudsak kronologiskt, bl.a. enär tidigare uttalanden i tillämpningsfrågor kunna i viss mån ligga till grund för senare uttalanden.

² Även JÄRTAs koncept, StvT 1897 s. 21. Det må påpekas, att JÄRTA i vissa senare konstitutionella diskussioner mycket starkt betonar § 90, såsom han uppfattar den.

³ Jfr NAUMANN 1863 s. 153 f samt ovan s. 43 not 1.

motsvarande bestämmelse om avsteg från RF:s "tydliga föreskrift" antecknat i marginalen med ADLERBETHs hand: "Måne här ej äfven borde nämnas: »försummat göra föreställningar mot mått och steg, som strida mot regeringsformens uttryckliga föreskrift«.»⁴ För ADLERBETH torde här orden "tydliga" och "uttryckliga" vara liktydiga.

Ansvarighetslagen för statsråd d. 10 febr. 1810, som kompletterar RF § 106, stadgar på flera ställen straff för tillstyrkan, underlåten avstyrkan, av sådant beslut, "hwilket uppenbarligen är [hwilket han — den föredragande — finner] stridande emot Regerings-Formens bokstafliga föreskrift" i vissa uppräknade lagrum, ansvarighetslagen §§ 3, 5 och 8. På ett ställe i ansvarighetslagen heter det emellertid, att om statsråd uraktlåta "att de öfrige dem i Grundlagen uttryckligen föreskrifne, men i denna Ansvarighets-Lag icke särskildt uppräknade plikter och föreskrifter, iakttaga och fullgöra," ständerna må göra anmälan enligt RF § 107, ansvarighetslagen § 6. Därav torde framgå, att orden "bokstafliga" och "uttryckliga[en]" här uppfattas som liktydiga⁵, och av sambandet mellan ansvarighetslagen och RF § 106 torde vidare framgå, att som liktydigt med nämnda ord uppfattas här ordet "tydliga".⁶

Mycket uppmärksammade i den senare tidens litteratur äro KU:s uttalanden d. 5 aug. och d. 6 okt. 1809 i samband med förslaget till riksdagsordning. KU föreslår såsom § 55 i RO: "Landtmarskalk eller Taleman må kunna wägra proposition i det fall

⁴ NT 1872 s. 348 med not 2, jfr ovan s. 47 med not 5.

⁵ Jfr även NAUMANNs uttryckssätt, 1871 s. 409. von ENGESTRÖMs grundlagsförslag av år 1791 innehåller följande bestämmelse, § 4: "Kunnande ingen ... straffas för olydnad då han icke efterkommer befallningar, hwilke strida emot Reg.formens bokstafweliga innehåll."

⁶ Det må påpekas, att ovan berörda regler huvudsakligen avse straffansvar. Men orden "bokstafliga", "uttryckliga" och "tydliga" torde icke för den skull äga en annan innebörd här, än nämnda ord kunna äga i andra sammanhang.

Jfr vidare RF §§ 86 och 101, "tydlig" lag, samt ett förslag till konung Carl XIII:s försäkran: konungen försäkrar, att han skall regera riket enligt 1809 års regeringsforms "uttryckliga innehåll och ordalydelse", KU mem. 1809—10 s. 677.

då han finner en väckt fråga bokstafligen strida mot Grundlagarnes lydelse. Skulle ej Ståndet med honom instämma i begreppet härom, utan ändock yrka proposition, . . . förwises målet till Constitutions-Utskottet".⁷ Som motivering för att "besluts- och förklaringsrätt"⁸ sålunda skall av ständerna uppdragas åt utskottet, anför utskottet, att om "i Plena, wid en Propositions framställande, olika begrepp uppstå angående rätta tolkningen af Grundlagens bokstafliga lydelse, hwilket fall dock bör blifwa sällsynt, torde en för twistens afgörande nödig förklaring af bokstafwen ej innebära en sådan förklaring af sjelfwa sakmeningen⁹, som fordrar Riks-Ståndens sammanstående beslut. I denna öfvertygelse, och på det ej en uppkommande ordstrid måtte onyttigt förlängas", föreslås ovannämnda § 55.¹ Borgarståndet framställer beträffande den föreslagna § 55 en önskan "om Constitutions-Utskottets förstärkning med Ledamöter wid den i §:n omförmälda förklaringsfrågas afgörande."² Därpå svarar KU: "Denna enkla förklaring af bokstafsmeningen, lättast verkställd af ett Utskott, som äger att föreslå sjelfwa andemeningens⁹ förklaring, torde ej fordra så mycken omgång och högtidlighet."³

MALMGREN drager av KU:s sistnämnda yttrande följande slutsatser: "Utskottet menar alltså att fastställandet av andemeningen i ett grundlagsstadgande, m.a.o. just tolkningen, utläggningen av stadgandet, skall ske genom auktoritativ förklaring i grundlagstiftningens form och är något annat än tillämpandet av den bokstavliga lydelsen, »ordalydelsen«."⁴ För det första bör påpekas, att MALMGREN här använder ordet tolkning allenast i betydelsen fastställande av andemening.⁵ Såsom WESTERSTÅHL framhåller, finns det emellertid i KU:s ovannämnda uttalanden ingenting, som

⁷ KU mem. 1809—10 s. 130.

⁸ A.a. s. 96.

⁹ Om "sakmening", "andemening" o.dyl. närmare nedan t.ex. s. 131.

¹ KU mem. 1809—10 s. 96.

² A.a. s. 276, mem. nr 11.

³ A.st.

⁴ MALMGREN 1945 s. 10.

⁵ I annat sammanhang, ovan s. 17 f, använder MALMGREN ordet tolkning i långt vidare betydelse. Erinras hör om att även WESTERSTAHL ger ordet tolkning en anmärkningsvärt begränsad betydelse, ovan s. 24 f, 26 not 2.

påkallar en sådan terminologi.⁶ Jag vill — enär detta förhållande är av intresse även i andra sammanhang — påpeka, att KU i sin motivering för RO § 55 även talar om "tolkningen af Grundlagens bokstafliga lydelse".⁷ För det andra och framför allt är, såsom WESTERSTAHL framhåller, MALMGRENS ovannämnda slutsats, att enligt KU:s åsikt fastställandet av andemeningen i ett grundlagsstadgande, m.a.o. just tolkningen, utläggningen av stadgandet, skall ske genom auktoritativ förklaring i grundlagsstiftningens form, helt godtycklig⁸; KU:s ifrågavarande uttalanden innehålla icke, att fastställande av andemening, tolkning, endast skall få ske genom sådan grundlagsförklaring. Emellertid avslutar WESTERSTAHL sitt bedömande av KU:s ifrågavarande uttalanden allenast med orden: "Riktigt [i Malmgrens framställning] är endast att utskottet skiljer mellan förklaringen av »bokstavsmeningen« och av »andemeningen« eller »sakmeningen«." ⁹ Men det synes mig, som om vissa slutsatser — andra än MALMGRENS — kunna dragas av ifrågavarande motsatsförhållande mellan "bokstafsmeningen" och "andemeningen".

Vad avser KU i ovannämnda sammanhang med uttrycken "bokstafligen strida", "bokstafliga lydelse", "bokstafsmeningen"? KAIJSER anför: "Att man [1809] upprätthållit en skillnad mellan en andemening, fastställbar genom autentisk grundlagsförklaring, och en bokstavsmening bevisar i själva verket ingenting, då man aldrig får veta om man vid användandet av den senare termen önskat markera något annat än det självklara faktum att så länge författningstexten ej blivit föremål för en för framtiden gällande förklaring, så måste dess bokstavliga text vara den, som borde tillämpas."¹ Till förtydligande av KAIJSERs nyssnämnda anförande torde efter slutordet "tillämpas" kunna tilläggas: i grundlagarna lämnat öppet, huruvida tillämpningen skall ske enligt

⁶ WESTERSTAHL 1950 s. 13.

⁷ Ovan s. 58.

⁸ WESTERSTAHL 1950 s. 13. Även enligt HECKSCHER, StvT 1950 s. 462, visar WESTERSTAHL, "att det av Malmgren åberopade konstitutionsutskottets memorial nr 11 vid 1809—10 års riksdag icke ger något verkligt stöd åt Malmgrens mening."

⁹ WESTERSTAHL a.st.

¹ KAIJSER 1939 s. 40; jfr även KAIJSER ovan s. 23.

grundlagarnas språkliga innehåll eller enligt deras anda.² Enligt min åsikt däremot framgår det av KU:s ifrågavarande uttalanden, att KU med ordet "bokstafsmeningen", och andra nu ifrågavarande "bokstafs"-uttryck, avser det språkliga innehållet i motsats till andan. Ty KU kontrasterar icke blott "bokstafwen" mot "sakmeningen"³, "bokstafsmeningen" mot "andemeningen"⁴, "bokstaf" mot "esprit" — i detta fall utan samband med autentisk grundlagsförklaring⁵ — utan även denna "enkla" förklaring av bokstafsmeningen mot "sjelfwa" andemeningens förklaring⁶, samt framhåller att en uppkommande "ordstrid" icke bör onyttigt förlängas.⁷ När KU i ett fall under 1809—10 års riksdag avger förklaring enligt RO § 55, håller utskottet sig strängt till grundlagens språkliga innehåll⁸, och MÖRNER försvarar hos adeln utskottets ståndpunkt genom ett ytterligare klargörande av det språkliga innehållet samt tillägger: "Constitutions-Utskottet, som ej äger at förändra Grundlagen, icke [h]eller at densamma förklara, utan efter dess bokstafweliga innehåll, har på detta sätt funnit sig bundet".⁹ F.ö. talar man, med avseende på andra bestämmelser än RO § 55, under de första riksdagarna efter 1809 om grundlagarnas "bokstafsmening" i motsats till "andemening" [och liknande motsättningar] utan att sistnämnda ord därvid direkt sammanbin-

² I samma riktning uttalar sig KAIJSER i a.a. s. 76 f: "Att K.U. karakteriserat en autentisk grundlagsförklaring som en förklaring av andemeningen och en förklaring enligt § 55 RO som en förklaring av bokstafsmeningen utgör dock såsom förut visats i och för sig icke något bindande bevis för att utskottet ansett att den tolkning som skall läggas till grund för den senare förklaringen skall följa andra regler än den tolkning, som föregår tillämpning av allmän lag. Autentisk lagförklaring har aldrig på samma sätt ansetts vara bunden av lagtexten som »tolkning«."

³ Ovan s. 58.

⁴ A.st.

⁵ KU mem. 1809—10 s. 237.

⁶ Ovan s. 58; märk även uttrycket "sjelfwa" sakmeningen, a.st.

⁷ A.st. I utskottsledamoten MÖRNERs interfolierade exemplar av förslaget till RO beskrivas genom anteckningar vid § 55 ovanstående motsättningar ännu utförligare, se NILSSON-STJERNQUIST 1946 s. 45 not 45.

⁸ KU mem. 1809—10 s. 647. Se även KU mem. 1810—15 s. 990.

⁹ Adelns prot. 1810 VI.1 s. 1239; MÖRNER yttrar sig alltså icke allenast om "förändring" av grundlagen.

des med autentisk grundlagsförklaring¹; ett dylikt samband är däremot en av förutsättningarna för KAIJSERs ovannämnda resonemang om att ordet "bokstavsmeningen" skall vara så föga upplysande.² Även med avseende på allmän lag förekomma uttalanden om bokstav och anda, av vilken sammanställning huvud-inneböörden i ordet "bokstaf" torde framgå.³ Och även av annat än en sammanställning med ordet anda, eller liknande, framgår, att KU, avseende andra bestämmelser än RO § 55, använder orden "bokstafliken", "bokstaflika", och liknande, med avseende på språkligt innehåll.⁴ Det kan efter allt det nu sagda fastslås, att KU med sina "bokstafs"-uttryck beträffande RO § 55 avser det språkliga innehållet i motsats till andan.

Fråga uppkommer då, huruvida insikten om vad KU här avser med sina "bokstafs"-uttryck — främst givetvis uttrycket i lagtexten, RO § 55⁵ — kan ge något stöd för tolkningen av § 83 p. 2 angående tillämpning efter "ordalydelsen".

Därvid märkes, att vissa av KU:s uttalanden om bokstaven avse "förklaring" — t.ex. uttalandet rörande denna enkla "förklaring" av bokstavsmeningen i motsats till själva andemeningens "förklaring"⁶ — medan enligt § 83 p. 2 grundlagarna skola "tillämpas" efter ordalydelsen.⁷ Med "förklaring" avser KU här ett beslut, som

¹ Se t.ex. nedan s. 66 f.

² Ovan s. 59 f med not 2. Träffande är dock i och för sig KAIJSERs påpekande i nyssnämnda not in fine.

³ LU uttalar t.ex., att dess mening i en fråga enligt ärvdabalken uppenbarligen följer "både af Lagens bokstafliga lydelse och dess wigtiga ändamål", Borgarståndets prot. 1809 II s. 994; i riksdagsskrivelsen uttala ständerna, att samma mening "tydeligen fölljer af Lagens bokstafweliga lydelse och leder till dess wigtiga ändamål", Adelns prot. 1809 III.2 s. 4595. I en fråga enligt jordabalken stöder LU sig dels på "Lagens grund", dels på dess "bokstafweliga föreskrift", Adelns prot. 1809 IV.1 s. 221.

⁴ T.ex. KU mem. 1809—10 s. 659, 1810—15 s. 407.

⁵ Ovan s. 57 f.

⁶ Ovan s. 58.

⁷ Att det är "förklaring", som diskuteras av KU, tillmätas av KAIJSER 1939 s. 59 f och WESTERSTAHL 1950 s. 13 en viss, icke närmare angiven betydelse. Sålunda yttrar WESTERSTAHL, a.st.: "Om det av Malmgren anförda memorialet nr 11, avgivet av 1809—10 års konstitutionsutskott, bör först och främst betonas, att det uttryckligen avser »förklaring« av grundlag och i varje fall icke direkt tolkningen. . . . Uttrycket »förklaring«

skall läggas till grund för ett nytt [nya] avgörande[n] i sak, an-
tingen i ett särskilt fall, "förklaring" av bokstavsmeningen enligt
RO § 55, eller för framtiden, "förklaring" av andemeningen en-
ligt RF § 83 p. 1. "Förklaringen" av bokstavsmeningen utmärkes
sålunda därav, att beslutet äger ett slags positiv rättskraft vid
propositionsfrågans slutgiltiga avgörande av talmannen.⁸ Det fin-
nes icke anledning att anse KU:s med nämnda rättsverkan ut-
rustade "förklaring" av bokstavsmeningen⁹ vara ett annat slags
"tillämpning" av grundlag än det slag, varom § 83 p. 2 handlar.
Det är sålunda betydelselöst, att KU talar om "förklaring" av
bokstavsmeningen.¹ F.ö. uttalar sig KU i förevarande samman-
hang flera gånger om det "bokstafliga" innehållets betydelse, och
liknande uttryck, utan att anknyta till "förklaring" därav.²

Av den omständigheten, att med "bokstafligen" i RO § 55, samt
med "bokstafliga lydelse", "bokstaflwen", "bokstaflsmeningen"³,
det språkliga innehållet avses, torde framgå, att även med "orda-
lydelse" i § 83 p. 2 det språkliga innehållet avses. Möjligen kan
ifrågasättas, om det föreligger någon nyansskillnad mellan "bok-
stafl" och "ordalydelse" inom ramen för betydelsen det språkliga
innehållet.⁴ KAIJSER reser bl.a. frågan om en betydelseskillnad:
"detta dubblerande av termer [bokstav och ordalydelse] är icke
ägnat att sprida ljus över § 83. Även om man antager att orda-
lydelse⁵ och bokstavliga föreskrift⁵ äro synonyma begrepp, vilket

är ju här motiverat, eftersom den mening utskottet tillkännagav vid ett
sådant tillfälle blev direkt förbindande, alldeles oberoende av om dess
»tolkning« av grundlagarna verkade övertygande eller icke."

⁸ Jfr WESTERBERG 1951 s. 3 f.

⁹ "Förklaringen" betecknas även såsom "omdöme", t.ex. Adelns prot.
1810 VI.1 s. 1240.

¹ Om betydelsen av KU:s uttalanden angående förklaring av andeme-
ningen, autentisk förklaring, har redan varit fråga, ovan s. 59 ff.

² Se ovan s. 57 f.

³ Ovan s. 57 f.

⁴ Jfr emellertid t.ex. A. G. SILVERSTOLPEs användande av ordet "bok-
staflsmeningen" med avseende å "ordalydelsen", nedan s. 66 f, och hans
översättning av "Efter ... ordalydelse" i § 83 p. 2 med "d'après la lettre",
ovan s. 15 not 1, samt CEDERSCHJÖLDs användande av "bokstafl" och
"ordalydelse" utan åtskillnad vid kommentaren till § 83 p. 2, CEDER-
SCHJÖLD 1828 s. 3 f. Jfr även närmare nedan kap. II avd. II och III.

⁵ Kurs. av KAIJSER.

man icke utan vidare är berättigad att göra, har man därmed icke vunnit någon kunskap om begreppen i fråga.”⁶ Ett skäl — förutom det antagliga sambandet mellan § 83 p. 2 och RF 1772 § 57 om ”bokstafs”-tillämpning⁷ — för att ”ordalydelse” i § 83 p. 2 och ”bokstaf[ligen]” i RO § 55 avses äga åtminstone samma huvudsakliga betydelse, och ”ordalydelse” alltså icke avses betyda allenast den föreliggande grundlagstexten i motsats till en obehörigen förklarad text, synes mig vara, att åt talman [och KU] rätt icke kan givas att vägra proposition, som strider emot grundlagarnas språkliga innehåll, därest ståndet äger rätt att, när grundlagarnas språkliga innehåll och deras anda icke täcka varandra, besluta i enlighet med andan.⁸ Emot påståendet att liktydighet föreligger mellan ”ordalydelse” och ”bokstaf”, är det, med hänsyn bl.a. till grundlagsstiftningens formella kvalitet, en oväsentlig invändning — om någon skulle vilja göra den — att ordet ”bokstaf[ligen]” då synes vara överflödigt i RO § 55.

Till sist må i denna undersökning av förhållandet mellan § 83 p. 2 och RO § 55 påpekas, att KU i sin motivering för sistnämnda stadgande tangerar frågan om den närmare innebörden av begreppet språkligt innehåll. KU utgår från att olika åsikter kunna uppstå angående ”rätta tolkningen af Grundlagens bokstafliga lydelse [språkliga innehåll], hwilket fall dock bör blifwa sällsynt”⁹; eljest synes KU icke öppet medgiva, att ett sådant fall överhuvud är möjligt. Om nu ett sådant fall inträffar, så, anför KU, ”torde” en förklaring av bokstaven icke innebära en förklaring av andan. Omedelbart efteråt anför emellertid KU: ”I denna öfwertygelse”

⁶ KAIJSER 1939 s. 46. KAIJSER kommer i fortsättningen, s. 47, genom analys av bl.a. RF § 106 och ansvarighetslagen, jfr även ovan s. 56 f, fram till att ifrågavarande ord äro synonyma.

⁷ Ovan s. 49 ff.

⁸ Se även nedan s. 66 f, där ”bokstafsmeningen” framhäves vid en tillämpning efter ”ordalydelsen”, alldeles som ovan s. 58 vid en tillämpning efter ”bokstafwen [bokstafligen]”. Av intresse är även JÄRTAs anförande d. 5 febr. 1810 om vissa §§:s i RO förenlighet med RF:s ”bokstaf och anda”, se FAHLBECK, StvT 1929 s. 108; därav synes framgå, att ”bokstaf” där betyder språkligt innehåll. ROSENBLAD anför om viss § i RO, att den ”lyder i orden annorlunda, än utskottets mening är”, se HÖJER, StvT 1911 bih. s. 46.

⁹ Ovan s. 58.

förelås § 55.¹ Bakom KU:s vacklan mellan osäkerhet och övertygelse döljer sig problemet, i vad mån ett oklart innehåll kan förklaras utan att andan åberopas.²

Enligt ständernas valakt d. 28 aug. 1809 vid utkorande av kronprins skall riket styras efter regeringsformens "bokstafweliga föreskrift".³

Av stort intresse är frågan, huru ett anförande av GYLLENRAM hos adeln d. 13 dec. 1809 angående ovannämnda uttryck skall förstås. WESTERSTÅHL yttrar, att hans uppfattning av § 83 p. 2⁴ "kan sägas helt sammanfalla med Gyllenrams ståndpunkt"⁵, och WESTERSTÅHL citerar följande satser av GYLLENRAM angående vad det skall innebära att styra efter regeringsformens bokstavliga innehåll: "Med ordet Bokstafweliga kan jag ej förstå annat än att hwarje § af Regerings-Formen skall iakttagas och gälla till den kraft och werkan, som derjämte i sielfwa Constitution utstakas, och denna kraft och werkan är att hwarje § gäller intill dess den ändras på sätt 81, 82 & 83 §§. innehålla. Att regera bokstafweligen efter Constitutionen måste således ej wara annat, än att för närwarande iakttaga den sådan den nu är, och äfwen framdeles följa den med de lagliga förändringar, som deruti kunna göras."⁶

¹ A.st. ² Vidare nedan s. 116 ff, 140 ff.

³ Jfr även följande uttryck i valakten: "Wi tillägge äfwen Hans Kongl. Höghets äkta manlige Bröstarfvingar rättighet at efter hans Kongl. Höghet intaga den Kongl. Swenska Thronen, i den ordning och på det sätt, i en af Oss under detta Riksmöte öfwerenskommen och faststæld Successions-Ordning bokstafweligen innehållas och stadgas skal." I successionsordningen d. 18 dec. 1809 ingressen heter det "uttryckligen stadgas". — Vidare kan nämnas, att den utkorade kronprinsen i sin försäkran till ständerna lovar att framdeles styra riket efter regeringsformens "bokstafliga föreskrift", år 1810 [dag och månad ej angiven] p. 4, samt att enligt konungaförsäkran varje konung skall försäkra att likaledes styra riket efter regeringsformens "bokstafliga föreskrift", formulär i Svea rikets ständers beslut d. 2 maj 1810 § 8. ⁴ Se därom ovan s. 23.

⁵ WESTERSTÅHL 1950 s. 18. LAGERROTH påpekar också, att WESTERSTÅHL "uppvisar ett anförande av C. A. Gyllenram, som han finner till punkt och pricka överensstämma med sin egen uppfattning", StvT 1950 s. 509.

Otvivelaktigt passar GYLLENRAMS anförande i och för sig väl ihop med WESTERSTÅHLS uppfattning av § 83 p. 2. Men bakgrunden till GYLLENRAMS anförande ger en särskild förklaring till att ordet "bokstafweliga" erhåller en så begränsad innebörd i GYLLENRAMS anförande. I bondeståndets protokoll d. 12 dec. 1809 säges, att "wid yppad fråga om Bonde-Ståndets underskrift å [valakten], har Bonde-Ståndet . . . i anseende till det uttryck, som uti samma Walact befinnes, att Riket skulle styras efter Regeringsformens af den 6 Junii 1809, bokstafliga Föreskrift, . . . nu ytterligare såsom ett kraftigt wilkor för [de förbehåll, ståndet i sitt protokoll gjort vid antagandet av RF], härigenom med fullkomligt åberopande af de anmärkningar emot Regerings-Formens 114 § [om ståndens privilegier] och wissa andra delar, hwilka å Ståndets sida förut denna Riksdag gjorde äro, welat reserwera dess oföränderliga mening och beslut, att ofwannämde uttryck [d.v.s. »bokstafliga Föreskrift«] icke på något sätt må anses ligga Bonde-Ståndet i vägen för dess påstående, att få ifrågawarande anmärkningar behörigen afgjorda".⁷ Bondeståndet — som alltså fruktar, att budet i valakten om efterlevnad av regeringsformens "bokstafliga" föreskrift skall upphäva verkan av bondeståndets reservation beträffande bl.a. den förhatliga § 114 — utber sig med ståndens utlåtande om vad bondeståndet anfört till sitt protokoll. I anledning därav anför GYLLENRAM: "det i denna Act [valakten] nyttjade och nu befarade uttryck: Att Riket skall styras efter Regerings-formens bokstafweliga innehåll, torde i alla fall ej innefatta något äfwentyr".⁸ Därefter yttrar GYLLENRAM sig närmare om ordet "Bokstafweliga" på sätt ovan citerats, samt tillägger: "Om 114 §. således, på Bonde-Ståndets begäran, i laglig ordning undergår förändring, har Bonde-Ståndet alt hopp eller rättare, all rätt, att oagtdadt ordet bokstafweligen, njuta sådant sig till godo."⁹

GYLLENRAM har sålunda bara anledning att yttra sig om huruvida ordet "bokstafweligen" försämrar bondeståndets lagliga möjligheter att få till stånd en förändring av bl.a. § 114 eller att

⁷ Adels prot. 1809 IV.2 s. 757 f, WESTERSTAHL s. 16. Jfr även von ASP 1789 [hos STAVENOW 1919 s. 41].

⁸ Adels prot. 1809 IV.2 s. 653. ⁹ A.a. s. 757. ⁹ A.a. s. 758.

tillgodogöra sig en sådan förändring¹; och GYLLENRAM besvarar givetvis med rätta nämnda frågor nekande. GYLLENRAM har icke någon som helst anledning att yttra sig om frågan, huruvida ordet "bokstafweligen" utsäger eller icke utsäger något om att regeringsformen skall tillämpas enligt sitt språkliga innehåll; ty det förevarande ärendet gäller ju icke alls, huruvida § 114 eller annan § skall tillämpas enligt sitt språkliga innehåll eller enligt annan grund, t.ex. sin anda. GYLLENRAMs anförande synes därför icke visa, att GYLLENRAM anser, att ordet "bokstafweligen" icke utsäger något om tillämpning enligt det språkliga innehållet. Formuleringen i GYLLENRAMs anförande är måhända missvisande; dock märkes, att GYLLENRAM icke närmare anger, huru "iakttagandet" av regeringsformen skall ske, och att hans formulering sålunda är obestämd i ifrågavarande avseende.²

Åtskilliga riksdagsdiskussioner i andra grundlagstillämpningsfrågor än dem, som avse reglerna om "bokstaflig" tillämpning [ovan], kunna kasta ljus över principerna för grundlagstillämpning. Ibland åberopas uttryckligen § 83 p. 2 om att tillämpning skall ske enligt "ordalydelsen". Ibland hävdas, att en "bokstaflig" tillämpning skall ske, utan att fråga är om någon av reglerna om "bokstaflig" tillämpning [ovan].³

Av största intresse är A. G. SILVERSTOLPEs anförande i KU d. 23 aug. 1809, när frågan om rätt för konungen att konstituera extra statsråd diskuteras. Utgångspunkterna för SILVERSTOLPEs anförande äro, att grundlagen icke innehåller någon föreskrift i frågan, att enligt lagens "esprit" statsråden böra vara "permanente", men att det finns ett visst praktiskt skäl, som kan tala för att extra statsråd böra få konstitueras. Till visst bemötande av sistnämnda skäl anför SILVERSTOLPE: "bland grundsatser [bör]

¹ Jfr även KAIJSER 1939 s. 66.

² Med hänsyn till resultatet av ovanstående undersökning synes det icke finnas tillräcklig anledning att här beröra frågan, huruvida valaktens nu omdiskuterade uttryck är likvärdigt med uttrycket i § 83 p. 2, jfr ovan s. 39 m.fl. ställen, samt s. 57 ff, 64 not 3 om arvsrätt enligt valakten.

³ Om dispositionen i efterföljande avsnitt se ovan s. 56 not 1.

den wigtigaste alltid råda öfwer de öfrige. Denna wigtigaste synes mig här wara den, att Grundlagens föreskrift må efterlefwas, efter bokstafsmeningen, der den är klar, och i widrigt fall efter andemeningen ärligen tolkad. I förewarande fråga finnes endast den sednare: den må då upplösa knuten".⁴

Läst i sitt sammanhang synes SILVERSTOLPEs anförande sålunda innehålla en bestämd rangordning mellan *I* "bokstafsmeningen", *II* "andemeningen", som må följas i den mån, men allenast i den mån, "bokstafsmeningen" icke är klar, samt *III* praktiska skäl, som icke må föranleda ett handlande emot "andemeningen", men som väl må beaktas, om så kan ske utan att "andemeningen" eftersättes.⁵ En närmare undersökning skall ytterligare visa, att nyssnämnda satser äro ägnade att lägga vissa, icke oväsentliga band på grundlagstillämpningen.⁶

WESTERSTÅHL anför däremot, att SILVERSTOLPEs princip "innebar blott det närmast självfallna, att tydliga föreskrifter skulle följas utan någon särskild tolkning, men att en sådan behövdes när bestämmelserna inte var klara."⁷ VIDHÖG åter anför, att av SILVERSTOLPEs "yttrande tyckes framgå, att ingen tolkning erfordrades, där ordalydelsen var klar. Först när så icke var fallet, blev tolkning nödvändig. Slutsatsen är emellertid förhastad och vilseledande. Grundlagsstiftarna voro icke nog naiva att tro, att lagen såsom ett människoverk någonsin kunde bli så fullkom-

⁴ KU mem. 1809—10 s. 186 f, och om MANNERHEIMs instämmande a.a. s. 201; se om andra yttranden av SILVERSTOLPE vid detta tillfälle nedan s. 130. I annat sammanhang yttrar SILVERSTOLPE, att visst påstående om konungs och riksdags befogenheter strider "både emot Constitutionens lydelse och emot en sund slutkonst", A. G. SILVERSTOLPE 1812 s. 25 noten. I ett tredje sammanhang anbefaller A. G. SILVERSTOLPE en jämförelse mellan "ordalydelsen" i ett tidigare anförande och "andan" i ett senare anförande; i detta sammanhang användes även ordet "bokstafligen", KU mem. 1809—10 s. 70 f [26 maj 1809]. Av dessa exempel synes framgå, att SILVERSTOLPE omväxlande och utan betydelskillnad använder orden "bokstaf", "ordalydelse", "lydelse"; se även hans franska översättning av § 83 p. 2, ovan s. 62 not 4.

⁵ Sista ledet i p. *III*, ovan, framgår av SILVERSTOLPEs fortsatta anförande, se KU mem. 1809—10 s. 187.

⁶ Nedan kap. II ävd. III och IV.

⁷ WESTERSTÅHL 1950 s. 16.

lig, att den icke tarvade tolkning."⁸ Skiljaktigheten mellan WESTERSTÅHL och VIDHÖG synes mig huvudsakligen bottna i att de vid användandet av ordet "tolkning" här ha delvis olika förfaranden i tankarna.⁹ Nämnade skiljaktighet synes här vara utan betydelse. De väsentliga är, att SILVERSTOLPE anger vissa principer för grundlagstillämpning, och att dessa principer kunna närmare undersökas utan att intresset förskjutes till frågan om vad man själv bör inbegripa under "tolkning".¹ KAIJSER anför, att "Silverstolpe medger alltså rätten till e silentio slut och laborerar obesvärat med begreppen esprit och ordalydelse."² Med instämmande däri vill jag dock understryka, att SILVERSTOLPE anger en viss rangordning mellan ordalydelse och "esprit".³

Vid ifrågavarande tillfälle, d. 23 aug. 1809, yttrar SILFVERSPARRE: "All Lag bör vara författad i korta och tydliga ordasätt. Widlyftighet och obestämda uttryck gifwa merändels anledning till förtydningar: men som emot desse ändock nästan inga försigtighetsmått, ingen mensklig omtanka äro tillräckliga, då olika uppfattade begrepp eller ensidiga afsigter oftast förmå bortblanda Lagens rätta mening på ett sätt, som likväl icke saknar allt utseende af sanning; så har Lagstiftaren wisligen föreskrifwit, att Lagen bör följas efter dess bokstafliga innehåll. I synnerhet är detta stadgande högst nödigt i afseende på Grundlagar, wid hwilkas tillämpning högre och stridigare interessen eljest desto snarare skulle förorsaka dristiga och spetsfundiga tolkningsätt; fördenskull stadgar äfwen 83 § i Regerings-Formen, att inga förklaringar af densamma annorlunda än efter föreskrifwen ordning äga rum, och att Grundlagarne skola efter deras ordalydelse i hwarje särskildt fall tillämpas."⁴

⁸ VIDHÖG 1950 s. 361.

⁹ Jfr t.ex. WESTERSTAHL a.st. och s. 7 samt VIDHÖGs fortsatta anförande, a.st.

¹ Se t.ex. ovan s. 26 not 2, nedan s. 82 ff.

² KAIJSER 1939 s. 67.

³ Om "andemeningens" betydelse, närmare nedan s. 131.

⁴ KU mem. 1809—10 s. 191 f; jfr även s. 193, 194.

SILFVERSPARRE synes mena, att bokstavstillämpning skall gälla för all lag.⁵ Vad bokstavstillämpningen anses innebära, framgår något därav, att den skall utgöra ett radikalt hinder särskilt mot bortblandande av lagens rätta mening och mot dristiga och spetsfundiga tolkningssätt, samt därmed antagligen också mot obehörig förklaring av grundlag.⁶

D. 10 okt. 1809 diskuteras hos adeln innebörden av RF § 70, som lyder: "Då summan, som genom Bewillning utgöras bör, blifwit af Riksens Ständer bestämd, skola de uttryckligen updraga åt deras walda Bewillnings-Utskott at författa Förslag til berörde summas fördelande och utgörande, at upgifwa grunderna dertil och at utreda sätten huru desamma böra i hwarje serskildt fall tillämpas".

Bevillningsutskottet föreslår emellertid nu, långt innan ständerna bestämt bevillningssumman, "principer för grunderna till Bewillningens fördelning".⁷ FUNCK hävdar, att utskottet därigenom går händelserna i förväg, och anför vidare: "Då under åberopande af Grundlagens föreskrifter Högwälborne Herr Grefwen och Landt-Marskalken flere gånger innom detta Riks-Stånd behagat nitälska för densammas nogaste efterlefnad, är jag så mycket mera förwissad, att uti dessa mina erindringer blifwa understödd, som de äro fotade på Regerings-formens bokstafweliga innehåll, utan att någon twetydig tolkning, emot rena ordaförståndet, kan äga rum".⁸ SILVERSPARRE däremot tillerkänner § 70 en så begränsad räckvidd, att utskottets förfarande icke strider mot densamma: "Regerings-Formens 70 § kan emot tydliga ordalydelsen och en fysisk omöjlighet icke annorlunda förstås, än att deruti nämnde uppgift af grunderna har afseende på den af Riksens Ständer *bestämde* Summans fördelande och utgörande, med tillämpning deraf i hwarje serskildt fall, men ingalunda på den plan som Riksens Ständer finna godt att för en sådan slags Beskattning i allmänhet uppgöra."⁹

⁵ Närmare nedan s. 99 ff. Jfr även KAIJSER 1939 s. 68, WESTERSTAHL 1950 s. 17, VIDHÖG 1950 s. 358.

⁶ Nämnas kan ock, att SILFVERSPARRE i andra sammanhang, t.ex. KU mem. 1809—10 s. 648, jämställer "ordalydelse" och "uttrycklig" lydelse.

⁷ Adelsn. prot. 1809 III.2 s. 4053.

⁸ A. a. s. 4056.

Det bör märkas, att utskottets försvarare — vilka få ständerna med sig — först och främst hävda, att utskottets förfarande icke strider mot 70 §:ns ordalydelse, språkliga innehåll¹; en annan sak är, att nämnda ståndpunkt rätteligen knappast är hållbar.² Detta fall visar ett förhållande, som i det följande skall ytterligare be-
lysas: en given ordalydelses tånjbarhet.

När förslaget till tryckfrihetsförordning behandlas hos adeln d. 12 okt. 1809, anför F. S. SILVERSTOLPE, att § 9 i förslaget ”innehåller hufwudsakeligen: »att derest något uti Tryckfrihets-Lagen skulle finnas icke nog tydeligen utstakadt eller uttryckt, och i fall någon tvekan derigenom uppstode hos Domaren i afseende på Lagens rätta tillämpning, skall Kongl. Maj:t äga att efter föregånget inhämtande af Tryckfrihets-Committéens underdåniga tankar, tyda och bestämma Lagens mening; hwilken förklaring skall wara såsom Laggällande intill dess frågan wid påföljande Riksmöte blifwer enligt Grundlagens föreskrift af Konung och Ständer gemensamt afgjordt.« [Förslagsställaren har] icke eftersinnat . . . att i följe af den 83 § [RF], »ingen för framtiden gällande förklaring af Grundlagarne kan stadgas utan på det sätt som wid ändringar i dem iakttagas bör.« Då härtill lägges de sista märkwärdiga orden af åberopade §, nemligen: »att dessa Lagar skola efter deras ordalydelse i hwarje särskildt fall tillämpas« — inser jag ej huru ett stadgande af sådan egenskap och af sådan syftning som det ofwan anförda, kan hos Riksens Ständer ens tagas i öfwerwägande.»³

SILVERSTOLPEs åberopande av ”de sista märkwärdiga orden” i § 83 synes visa, att § 83 p. 2 anses i detta fall innebära ett slags understrykande av § 83 p. 1⁴, men att p. 2 dock icke anses

¹ A.a. s. 4081 f, jfr även MÖRNER, a.a. s. 4090. Se även t.ex. ROTHLIEB, a.a. s. 4060, de la GARDIE, a.a. s. 4063, samt lantmarskalken, a.a. s. 4094 f, icke ”uttryckeligen förbjuda”, jfr den därefter åberopade ”Constitutionens mening”.

² Annorlunda KAIJSER 1939 s. 52.

³ KAIJSER 1939 s. 54.

⁴ Adelns prot. 1809 III.2 s. 4161 f.

⁵ Jfr även KAIJSER 1939 s. 65 och s. 78 not 1.

rikta sig allenast mot samma företeelser som p. 1, d.v.s. mot obehöriga grundlagsförklaringar, utan att p. 2 anses ha en särskild betydelse. Denna särskilda betydelse synes icke kunna vara någon annan än den, att p. 2 anses påbjuda tillämpning efter grundlagarnas språkliga innehåll.

I anledning av en motion om att konungen klart bör tillerkännas rätt att dispensera från vissa av allmänna lagens stadganden m.m., anför LAGUTSKOTTET i betänkande d. 27 okt. 1809: "Lag-Utskottet som i enlighet med 83 §. Regerings-Formen anser alla dess stadganden böra efter ordalydelsen tillämpas, [har] icke af dess 25:te §, der Konungen tillägges rätt att göra nåd i brottmål, kunnat draga den följd, som wore det Konungen betagit att uti civila mål göra dispense i de fall, allmänna lagen Honom sådant uttryckeligen updragit."⁵ Av lagutskottets protokoll d. 24 okt. 1809 framgår, att von HAUSVOLFF i lagutskottet likaså anför följande: "Så aldenstund wid genomläsande af Regerings-Formen i hela dess widd, det befinnes att Swea Rikes år 1734 antagne lag [med tillägg m.m.], så widt dessa innefatta Civila och Oeconomiska ämnen, icke ens blifwit widrörde ännu mindre uphäfne, utan twärt om, enligt . . . rätta förståndet af [RF:s] 87:de, 88:de, och 89:de §§., måste wara gällande . . .; samt af hwad uti Regerings-Formens 25:te §., angående Konungens magt att i brottmål göra nåd, omförmåles, icke rimligen den slutsatts kan eller bör dragas, som wore det Konungen fråntagit den i allmänna lagen Honom i wisse fall öfwerlätne rätt, så wida all lag och i synnerhet grundlagar böra enligt och icke utöfwer ordalydelsen förstås och förklaras, hwilket ock instämmer med hwad . . . uti Regerings-Formens 83 §. lika tydeligt som owilkorligt stadgas".⁶

När LAGUTSKOTTET och von HAUSVOLFF till stöd för sina resultat i ovannämnda tolkningsfråga åberopa, att "ordalydelsen" skall följas, kunna de icke därmed avse allenast, att de icke få handla "godtyckligt"⁷, än mindre att obehörig grundlagsförklaring

⁵ Adelsn. prot. 1809 IV.1.2 s. 1695.

⁶ A. a. s. 1699 f.

⁷ Jfr ovan s. 22.

icke får givas. Säkerligen avse de ungefär, att det språkliga innehållet i bestämmelserna skall följas; jfr ock von HAUSVOLFFs uttryck "utöfwer ordalydelsen".⁸

Enligt von HAUSVOLFF gäller nämnda tillämpningsprincip "i synnerhet" för grundlag, men även för annan lag⁹; enligt honom synes § 83 närmast utgöra en bekräftelse på en allmän princip.

Under diskussion hos adeln d. 7 nov. 1809 angående en förvarsfrågas behandling yttrar G. A. SILVERSTOLPE, "att ehuru man ej alldeles kunde neka att icke förewarande fråga skulle kunna hänföras till dem som höra till den 89 §, är det likväl helt och hållet tydligt att den efter ordalydelsen hör till den 80, som rör förändringar i rotering, recruterings och utskrifning af manskap. När det sednare wore klart insåg han ej hwarföre genom en uttydning målet skulle dragas under den 89 §."¹

RF § 61 lyder: "Alla afgifter, som Rikens Ständer under de i föregående §. nämnde titlar bewiljat, skola utgå i fem år, räknade ifrån och med det årets början, som infaller efter det, då Bewillningen fastställd blifwit."

När någon bevillning ännu d. 19 dec. 1809 icke hunnit fastställas, anför MANNERHEIM s.d. hos adeln, att svenska folkets "beskattningsrätt består af 3 särskilda delar, neml. bestämmandet af 1:o Beskattnings summans belopp, 2:o Sättet att densamma fördela och 3:o Tiden ifrån hwilken dess tillwarse, i öfwerensstämmelse med 61 §. bör taga sin början. Om derföre Ridderskapet och Adeln innan nästkommande års ingång, fastställer den sista delen af bewillningen, neml. tiden från hwilken densamma bör räknas, har Ridderskapet och Adeln med behörigt iakttagande af 61 §:s föreskrift förekommit följderna af dröjsmålet till dess Sum-

⁸ Om von HAUSVOLFFs resonemang jfr, ur andra synpunkter, nedan s. 129 f.

⁹ Närmare nedan s. 99 ff. Jfr även KAIJSER 1939 s. 64, WESTERSTAHL 1950 s. 17.

¹ Adelns prot. 1809 IV.1 s. 445; se även a.a. s. 440.

mans belopp framdeles kan komma att fastställas.”² MANNERHEIM anser sig icke utföra någon djärv tolkning utan följa 61 §:ns ”tydelig[a] föreskrift”³, ”klara innehåll”.⁴ Däremot anför von SCHANTZ, att om ”man bestämdt skall följa ordalydelsen af 61 § i Regerings-Formen, skulle Stats-Werket råka i fullkomlig wanmagt”.⁵

Det bör märkas, att MANNERHEIM — som i ifrågavarande avseende får adeln med sig — alls icke anser, att hans förslag strider mot 61 §:ns språkliga innehåll⁶; en annan sak är, att nämnda ståndpunkt knappast är hållbar.⁷

Ett exempel på att grundlagens ordalydelse, språkliga innehåll, medvetet frångås utgör bondeståndets beslut d. 20 dec. 1809 i den ovannämnda frågan om tillämpning av RF § 61.⁸ Bondeståndet har ”erindrat sig, att, enligt ordalydelsen uti 61 §. af Regerings-Formen den nya Bewillningen icke kommer att utgå förr än från och med det årets början som infaller efter det då Bewillningen blifwit faststeld, hwaraf synes följa, att om den samma icke förrän nästa år 1810 antages, skulle Bewillningen icke utgå förrän år 1811. Men som den Bewillning hwilken Riksens Ständer wid 1800 års Riksdag sig åtogo med detta års [1809] utgång måste uphöra, blefwe då följden, att alldeles icke någon Bewillning för nästa år [1810] komme att erläggas; hwaraf åter nya skulder uppkommo

² Adelns prot. 1809 IV.2 s. 1140 f; MANNERHEIM åsyftar ett ”bibehållande af 61 §. af Regerings-Formen i dess fulla helgd”, a.a. s. 1219. I samma riktning t.ex. de la GARDIE, a.a. s. 1141.

³ A.a. s. 1140.

⁴ A.a. s. 1219.

⁵ A.a. s. 1217; jfr även MALMERFELT, a.a. s. 1219. Se även bondeståndets prot. d. 20 dec. 1809, nedan s. 73 f.

⁶ Jfr däremot KAIJSER 1939 s. 52, 55.

⁷ KAIJSER 1939 s. 55.

Senare, d. 5 mars 1810, tager KU initiativ till grundlagsförklaring i syfte bl.a. att avhjälpa ”all twetydighet” i § 61 och i den därmed sammanhängande § 49; om sistnämnda § säger sig utskottet ha funnit, att dess ”ordalydelse lätteligen kunde genom en alltför bokstaflig tolkning misstydass”, KU mem. 1809—10 s. 449.

⁸ Ovan s. 72.

och ny oreda i penningväsendet inträffade. På dessa grunder och då en sådan wid Regerings-Formens antagande oförutsedd händelse, tillkommen genom denna Riksdags oförmodade långvarighet, icke bör blottställa Rikets Financer för ytterligare missöden; då Bonde-Ståndet redan i år fastställt de hufvudgrunder, hwar- efter Bewillningen skall fördelas⁹, och det Beslut Ståndet nu har den tillfredsställelsen att medela sina Respective Med-Ständer följagteligen icke kan anses innefatta någon afwikelse från den esprit ofwannämnde §. i Regerings-Formen förutsatt, enär dessutom någon annan utväg icke gifwes att fylla Statens behof, har Bonde-Ståndet, för dess del stadgat, att tillwarelsen af den Bewillning som Riksens Ständer denna Riksdag [men under år 1810] kunna sig åtaga, bör beräknas från början af år 1810".¹

Icke ens nämnda beslut av bondeståndet visar hän på någon princip om att grundlagsbestämmelsers ordalydelse får frångås, därest bestämmelsernas esprit eller särskilda praktiska skäl tala därför. Bondeståndet åberopar med sådan omständlighet skäl av force majeure-typ — t.ex. "enär dessutom någon annan utväg icke gifwes att fylla Statens behof" — att ståndet synes anse, att ordalydelsen principiellt är bindande.²

Ett ytterligare exempel på att, när ordet "ordalydelse" användes i diskussionerna om olika bestämmelsers tillämpning, därmed förstås språkligt innehåll, utgör A. G. SILVERSTOLPEs anförande i KU d. 10 jan. 1810 angående innebörden av uttrycket "den offentliga Magten" i RF § 86: "de mest uppmärksamme . . . hafwa med glädje begripit Grundlagens sammanstående ordalydelse och åsyftning wara, att *ingen* Magt [vare sig den verkställande eller den lagstiftande] i Staten skulle wara berättigad att förekomma utöfningen af Tryckfriheten".³

⁹ Jfr ovan s. 69 f.

¹ Se Adelns prot. 1810 V.1 s. 602 f. Se även von SCHANTZ' uttalande hos adeln i samma fråga, Adelns prot. 1809 IV.2 s. 1218.

² Det bör måhända påpekas, att skäl av force majeure-typ åberopas icke blott efter utan även före bondeståndets framhållande av att dess beslut är förenligt med 61 §:ns esprit. Jfr om ovannämnda fall nedan s. 127 f.

Det synes verkligen antagligt, att ordet "ordalydelse" i den nyss nedskrivna lagtexten till § 83 p. 2 avses få samma innebörd som i samtidens förhärskande språkbruk.

Belysande i flera avseenden är diskussionen i KU d. 4 aug. 1812, när två stånd stannat emot två vid votering inom utskottet angående ett av enskild riksdagsman inlämnat förslag om ändring av viss grundlagsbestämmelse. Ordföranden MÖRNER anser, att frågan har förfallit. EDELCRANTZ däremot åberopar RO § 38 — "Alla omröstningar i Utskotten ske ståndsvis. Stadna dervid 2 Stånd emot 2, skola de särskilda meningarne, såsom alternativ, i förslaget intagas" — vidare § 83 p. 2 samt anför därefter, att RO § 38 "är till sin ordalydelse tydelig. Den bör således efter sin ordalydelse tillämpas, hvaraf efter min öfvertygelse lika ostridigt följer, att ett förslag nu bör till Ständerne ingifvas, innehållande, såsom alternativ, de särskilda meningarne."⁴ EDELCRANTZ jämför dessutom 38 §:ns "ordalydelse" med dess "mening", som han anser överensstämma med "ordalydelsen"⁵; av sammanställningen "ordalydelse . . . mening" framgår i huvudsak, vad EDELCRANTZ avser med "ordalydelse". Då EDELCRANTZ går in på vissa följdfrågor, varom uttryckliga bestämmelser saknas, anför han regeringsformens "esprit" till stöd för sin uppfattning.⁶ Emellertid åberopa MÖRNER och A. G. SILVERSTOLPE, vilka anse frågan vara förfallen, syftningen hos grundlagen och analogier från dess olika bestämmelser till stöd för sin uppfattning.⁷

Bör det sagda förstås så, att MÖRNER och SILVERSTOLPE anse sig principiellt obundna av 38 §:ns ordalydelse, i den be-

³ KU mem. 1809—10 s. 440; SILVERSTOLPE talar också om "värt språkbruk" i förbindelse med "ordalydelsen", s. 439 f.

⁴ KU mem. 1810—15 s. 700; jfr även ett yttrande av FAXE vid samma tillfälle: "man kan aldrig komma till en sådan slutsats utan genom mer eller mindre synbara analogiska skäl, som i alla fall böra vika för Lagens tydliga bokstaf", a.a. s. 699. EDELCRANTZ och andra åberopa grundlagens "ordalydelse" även vid andra tillfällen, se t.ex. a.a. s. 261 f.

⁵ A.a. s. 703.

⁶ A.a. s. 701.

⁷ A.a. s. 704 ff.

tydelse ordalydelse har i ovannämnda sammanställning ordalydelse-mening? Nej; men de anse, att § 38 enligt sin ordalydelse icke är tillämplig.⁸ Därigenom anses andra argument bli tillåtliga, och icke heller enligt de argumenten anses § 38 vara tillämplig.⁹

Denna diskussion i KU belyser bl.a. ett förhållande, som jag senare skall närmare söka klargöra¹, nämligen att en regel om tillämpning efter ordalydelsen, i motsats till meningen, äger en ganska begränsad betydelse på grund av bl.a. ordens oklarhet.

När ett memorial från KU angående sättet för grundlagsfrågors behandling och avgörande föredrages hos adeln d. 29 mars 1815, erinrar MANNERHEIM om de försvårande formaliteter, som gälla vid grundlagsstiftning till förekommande av förhastade beslut,

⁸ MÖRNER: "Den utaf 38 § Riksdags-Ordningen hämtade anledning, att sedan inom Utskottet 2:ne Stånd stadnat emot 2 de särskildta meningarne borde såsom alternativa i *förslaget* intagas, synes mig ingalunda till förevarande fråga lämpelig. Detta stadgande vittnar tydeligen, igenom själfva ordet förslag, som der förefaller, att meningen har afseende på ämnen, som böra komma under Ståndens pröfning. Men Grundlagsfrågor, som af en Riksdagsman blifvit väckte, kunna icke höra dertill, förr än de af Constitutions-Utskottet blifvit anmälte och till sin syftning gillade. ... Förhållandet i anseende till en vid föregående Riksdag väckt Grundlagsförändring eller en Konungens Proposition är helt annorlunda, emedan Ständerne hafva en ovillkorlig rättighet att deröfver infordra Utskottets yttrande, och i sådana fall är 38 § lämpelig", a.a. s. 705 f. SILVERSTOLPE "nekade ej helgden af det stadgande i Riksdags-Ordningens 38 § Han ansåge detsamma allenast ej lämpligt till närvarande händelse", a.a. s. 706. Jfr ock EDELCRANTZ: "Jag kan för min del ej fatta meningen af det yttrande, att alternativerne ej kunna, enligt §:ns lydelse, i *förslaget* intagas, emedan här icke skall vara något förslag", a.a. s. 701. Se vidare FAHLBECK 1934 s. 264.

⁹ Jfr däremot WESTERSTAHL 1950 s. 15.

1812 års riksdag ger även flera exempel på att det allmänna bästa anses befria från kravet att iakttaga grundlagen "efter bokstafwen", se ANDGREN 1933 s. 297 f. Även sådana resonemang ge besked om vad ordet "bokstafwen" anses betyda; en annan fråga är, i vad mån nyssnämnda krav kan anses ha blivit obsolet genom dessa resonemang, jfr nedan s. 148 ff. Se vidare om "bokstaf" och "ordalydelse" RUUTH, Adels prot. 1812 II s. 7, GYLLENBORG, a.a. s. 374, ÖRNSKÖLD, a.a. s. 470.

¹ Nedan kap. II.

samt fortsätter: "Dessa försvårande formaliteter äro intagne i Regerings-Formens 81. och 82. §.§., och till förekommande af deras förtydning är i den 83. §. föreskrifvet: »Att dessa 2:ne §.§. skola efter deras ordalydelse, i hvarje särskildt fall tillämpas.«"²

MANNERHEIMs nyssnämnda uttalande uppfattas av ALIN, KAIJSER och WESTERSTÅHL så, att föreskriften om tillämpning efter ordalydelsen enligt MANNERHEIM gäller endast §§ 81 och 82.³ Dessutom återger LÖWENHIELM för egen del 83 §:ns innehåll sålunda: "§ 83 säger: »Föregående 2:ne §§ skola i hvarje serskildt fall efter ordalydelsen tillämpas.«"⁴ Kan ovannämnda innebörd i § 83 p. 2 vara den riktiga? WESTERSTÅHL yttrar sig i frågan genom att till MANNERHEIMs ovannämnda uttalande foga följande: "Språkligt sett möter inga hinder för en sådan tolkning. Ordet »de« i »efter sin ordalydelse skola de ...« kan rent grammatikaliskt syfta likaväl på »tvenne §§« som på »grundlagarna«. ... Efter grundlagsändringen 1885—86 [rätteligen 1865—66] är denna tolkning däremot helt utesluten."⁵ Av bl.a. nyssnämnda ord "däremot" synes framgå, att WESTERSTÅHL icke anser ifrågavarande tolkning av § 83 p. 2 utesluten. Vidare må nämnas, att LÖWENHIELM de lege ferenda reagerar emot det innehåll, som § 83 p. 2 enligt honom själv har, genom att till sitt ovannämnda uttalande foga följande: "Hvarföre så? vi trodde att hela Reg. Form. ja alla våra Grundlagar, skulle så tillämpas!"⁶ Jag måste hävda, att § 83 p. 2 icke har den ovan ifrågasatta innebörden. Detta framgår av stadgandets tillkomsthistoria⁷ — vilken man, eftersom syftningen hos ordet "de" i § 83 p. 2 språkligt sett är oklar, även enligt t.ex. WESTERSTÅHLs uppfattning om § 83 p. 2 är berättigad att beakta. Dessutom kunna givetvis flera ända-

² Adelsn. prot. 1815 I s. 203 f.

³ ALIN, Hist. Tidskr. 1886 s. 198 not 1, KAIJSER 1939 s. 1 f, WESTERSTÅHL 1950 s. 16.

⁴ LÖWENHIELM 1844 s. 159. På ett annat ställe, a.a. s. 157, nämner LÖWENHIELM däremot, att "man fordrar att Grundlagen skall tydas efter dess ord".

⁵ WESTERSTÅHL 1950 s. 16 med not 60. Om grundlagsändringen nedan s. 144.

⁶ LÖWENHIELM 1844 s. 159.

⁷ Se därom ovan s. 48.

målssynpunkter anföras emot den ifrågasatta tolkningen av § 83 p. 2. Och slutligen kan nämnas, att i tillämpningsdiskussionerna åren efter 1809 ordet "de" i § 83 p. 2 genomgående, såvitt jag sett, anses syfta icke endast på §§ 81 och 82 utan på grundlagarna — någon gång framhålles, beroende på sammanhanget, endast t.ex. regeringsformen.⁸

Men är det verkligen möjligt, att MANNERHEIM, som var ordförande i 1809 års grundlagsstiftande konstitutionsutskott och som år 1815 uttalar sig skriftligen, i så väsentlig mån missförstår § 83 p. 2?⁹ Gör han sig skyldig till ett sådant missförstånd, synas mig grundlagsfädernas och deras samtida riksdagsbröders grundlagstolkningar i övrigt icke kunna bedömas med för stor försiktighet. Emellertid tror jag icke, att MANNERHEIM missförstår § 83 p. 2 på nu ifrågavarande sätt, utan jag tror, att de, som yttra sig om MANNERHEIMs uttalande¹, missförstå honom. MANNERHEIM har i förevarande sammanhang icke anledning att uttala sig om 83 §:ns innehåll i annan mån, än vad § 83 avser §§ 81 och 82.² Det är troligt, att MANNERHEIM icke heller avser att uttala sig i annan mån.³ Att MANNERHEIM omger den sista, avgörande

⁸ Se t.ex. bland ovannämnda riksdagsuttalande SIFVERSPARRES, ovan s. 68, F. S. SILVERSTOLPEs, ovan s. 70, LAGUTSKOTTETs, ovan s. 71, von HAUSVOLFFs, ovan s. 71, samt EDELCRANTZ', ovan s. 75 med hänv.

Dessutom må påpekas, att A. G. SILVERSTOLPE i sin år 1811 utgivna franska översättning av RF återger "de" i § 83 p. 2 med "Elles", alltså feminin. plur., ovan s. 15 not 1, vilket visar att "Elles" enligt SILVERSTOLPE syftar på "Lois Fondamentales", som utgör enda feminin. plur. i § 83 p. 1. Och CEDERSCHJÖLD använder vid återgivande av § 83 p. 2 ordet "Grundlagarne", CEDERSCHJÖLD 1828 s. 3.

⁹ Att LÖWENHJELM, 1844, missförstår stadgandet är, med hänsyn till en del andra missförstånd i hans skrift, icke uppseendeväckande.

¹ Ovan s. 77.

² Se MANNERHEIMs uttalande ovan s. 76 f; märk bl.a. uttrycket "till förekommande af *deras* [kurs. av mig] förtydning", varigenom den av MANNERHEIM i fortsättningen använda formuleringen blir ganska naturligt i och för sig.

³ En viss jämförelse erbjuder MANNERHEIMs uttalande vid samma tillfälle, Adelns prot. 1815 I s. 208, om t.ex. § 81 ensam: "Sedan jag nu anser mig hafva ledt i bevis, att 81. §:n redan har erforderlig bestämdhet, för att efter dess ordalydelse, likmätigt 83. §:ns föreskrift, ... kunna tillämpas, återstår ..."

satsen i sitt uttalande med citationstecken⁴, betyder icke, att satsen är ett citat⁵, och behöver icke heller betyda, att satsen återgiver hela innehållet i § 83 p. 2. MANNERHEIMs ifrågavarande sats bör alltså läsas, som om den löd: "Att [bl.a.] dessa 2:ne §.§. . . ." En följd därav är, att WESTERSTÅHLs yttrande, att hans uppfattning av § 83 p. 2⁶ "överensstämmer vidare i så måtto med Mannerheims ovan anförda uttalande⁷, att den enbart kombinerar ifrågavarande stadgande med regeringsformens ändringsparagrafer", icke innehåller något verkligt stöd för WESTERSTÅHLs uppfattning.⁸

Understrykas må till sist, att MANNERHEIM, ordföranden i 1809 års grundlagsstiftande konstitutionsutskott, anser, att § 83 p. 2 påbjuder tillämpning enligt det språkliga innehållet.⁹

⁴ Ovan s. 77.

⁵ Såväl ordvalet som ordföljden i MANNERHEIMs uttalande avviker starkt från § 83 p. 2, jfr ovan s. 15.

⁶ Se om WESTERSTÅHLs uppfattning ovan s. 23.

⁷ Ovan s. 77.

⁸ Påpekas bör, att WESTERSTÅHL torde mena — icke att enligt hans uppfattning "de" i § 83 p. 2 syftar, såsom enligt den MANNERHEIM tillskrivna uppfattningen, blott på "föregående tvåanne §.§." i p. 1 — utan att p. 2 rätteligen äger betydelse enbart med hänsyn till grundlagsförklaring, varom enligt p. 1 skall gälla detsamma som om grundlagsändring, §§ 81 och 82.

⁹ Se Adelns prot. 1815 I s. 203 f, ovan s. 77, samt vidare t.ex. a.a. s. 205, 208; påpekas bör, att MANNERHEIM använder ordet "förtydning", ovan s. 77, i betydelse av varje felaktig tolkning, se a.a. s. 208.

Beträffande den närmast följande tiden kan hänvisas till åtskilliga uttalanden, av vilka flertalet uttryckligen åberopar § 83 till stöd för att grundlagarnas språkliga innehåll i första hand skall följas: WESTIN, Borgarståndets prot. 1815 s. 92, CRAMÉR, a.a. s. 95, CEDERSTRÖM, Adelns prot. 1818 III s. 34, GYLLENBORG, a.a. s. 58, PAHLMAN, a.a. IV.1 s. 350 f, von HAUSWOLFF, a.a. V.2 s. 308 f, 423, dens. IV.1 s. 334, K.M:TS uttalande ang. tullverket, se a.a. VIII s. 364, NORSTRÖM, Borgarståndets prot. 1818 I s. 475, NORÉUS m. fl., a.a. III s. 2556 ff, SCHWAN, a.a. IV s. 3626, HÅRD, Adelns prot. 1823 I bil. s. 4 f, ROSENBLAD, a.a. s. 10, von PLATEN, a.a. VI s. 432, von HOHENHAUSEN, a.a. s. 461, ROSENBLAD, a.a. VI bil. s. 176, CEDERSCHJÖLD, a.a. VIII.2 s. 381, CRONHJELM, a.a. IX.2 s. 420, ROSENBLAD, a.a. s. 446 f, LAGERHJELM, a.a. XI s. 692, ROSENBLAD, a.a. XI.2 s. 237 f, K.M:TS svar ang. granskningen av allmänna kassor m.m.,

Sammanfattning.

WESTERSTÅHL anför — efter en redogörelse för åtskilliga riksdagsdiskussioner⁶ — att ”den tolkningspraxis som faktiskt tillämpades ingalunda var särskilt restriktiv. Malmgrens påstående, att [konstitutions]utskottet ansåg sig förhindrat att ingå på en egentlig tolkning av grundlagarna, har på intet sätt bestyrkts.”⁷

Jag ansluter mig till WESTERSTÅHL så till vida, att MALMGRENS påstående om hinder för ”egentlig tolkning” på intet sätt bestyrkts beträffande sådana fall, där — i den mån — lagens ord äro oklara eller lagen tiger.⁸ Beträffande däremot andra fall, så föreligger — även om lagens ord icke täckas av lagens anda⁹ — hinder för ”egentlig tolkning”, tolkning enligt andan.¹

Om WESTERSTÅHLs egen uppfattning om § 83 p. 2² anför WESTERSTÅHL, att ”några direkta belägg för att grundlagsstiftarna verkligen hyst den avsikt med sista satsen i RF § 83, som här gjorts gällande, har vi . . . icke funnit.”³ WESTERSTÅHL anser emellertid, att ”det allmänna intrycket av de tidiga tolknings-

Riksståndens prot. 1823 bih. I.2 s. 157 f. Jfr emellertid von SCHWERIN, Adelsn prot. 1818 IV.1 s. 336, 339.

Se även diskussionen år 1823 om rättighet att undervisa i grundlagen: MÖRNER, Adelsn prot. 1823 III bil. s. 357, IV s. 55; jfr däremot CEDERSCHJÖLD, a.a. s. 64 f, HJERTA, a.a. IV bil. s. 41, WRANGEL, a.a. s. 49, von SCHWERIN, a.a. s. 58 f. Se om undervisningen även ovan s. 45 not 4.

⁶ Se hänv:ar ovan till WESTERSTÅHL.

⁷ WESTERSTÅHL 1950 s. 16, jfr även HECKSCHER, StvT 1950 s. 462.

⁸ MALMGREN hävdar, såsom ovan s. 52, 58 f nämnts, att tolkning, fastställande av andemening, aldrig får ske annat än genom grundlagsförklaring, jfr nedan s. 88. Det uttalande av KU, som MALMGREN åberopar, ger icke något stöd för hans nämnda påstående, se ovan s. 59. Som stöd för min sats ovan i texten kan hänvisas till t.ex. ovan s. 66 f, 69 f, 71, 75 f; jfr dessutom även skrivelser från JÄRTA, t.ex. en år 1818 till JO, vari det grundlagsstiftande KU:s vilja åberopas, se WALLENGREN 1906 s. 91.

⁹ Om ”anda” närmare nedan t.ex. s. 131.

¹ Se t.ex. ovan s. 66 f, 70 f, 72 f, 75 f.

² Ovan s. 23.

³ WESTERSTÅHL 1950 s. 18.

debatterna" talar till förmån för hans uppfattning om § 83 p. 2.⁴

Däri kan jag icke instämma. De uttalanden, GYLLENRAMS och MANNERHEIMS, vilka WESTERSTAHL främst åberopar⁵, giva — såsom jag läser dem⁶ — icke något stöd för WESTERSTAHLs uppfattning. Tvärtom giva riksdagsdiskussionerna i allmänhet ett bestämt besked om att med tillämpning enligt "ordalydelsen" eller "bokstafwen" menas tillämpning enligt det språkliga innehållet⁷, och att sådan tillämpning skall ske i den omfattning, som nyss angivits.⁸ I enlighet därmed åberopas i riksdagsdiskussionerna — enär det språkliga innehållet i åtskilliga fall är oklart eller lagen tiger, och enär särskilt sådana fall äro föremål för diskussion — ofta lagens "anda" m.m.⁹ Undersökningen av riksdagsdiskussionerna leder sålunda till samma uppfattning om § 83 p. 2 som undersökningen av stadgandets förhistoria, särskilt stadgandets samband med RF 1772 § 57, leder till.¹

⁴ WESTERSTAHL 1950 s. 17, jfr även HECKSCHER, StvT 1950 s. 462 f.

⁵ WESTERSTAHL 1950 s. 18.

⁶ Ovan s. 64 ff resp. s. 76 ff.

⁷ Här kan hänvisas till nästan hela min undersökning i denna avd.; skola några sidor nämnas, se [jfr] ovan s. 56, 57, 59 ff, 62 f, 66 f, 68 f, 69 f, 70 f, 71, 72, 72 f, 73 f, 74 f, 75 f, 76 ff.

Påpekas må dessutom, att CEDERSCHJÖLD i sin handledning för riksdagsmän fattar "ordalydelse" i § 83 p. 2 i betydelsen språkligt innehåll, CEDERSCHJÖLD 1828 s. 3. Jfr även FRÖLICH 1829 t.ex. s. 8.

⁸ Ovan s. 80 med not 8 och not 1.

⁹ T.ex. lagens "esprit", "mening", "rätta förstånd", ibland även "lagstiftarens mening", samt "analogi" [e contrario-slut förekomma ock ofta], "praxis" [jfr nedan s. 93 not 5] och "rimligheten" i en ståndpunkt, se förutom min text t.ex. ANDGREN 1933 s. 116 f, WESTERSTAHL 1950 s. 13 f. Ordet "tolkning" eller "tydning" användes därvid ofta, se t.ex. KU mem. 1809—10 s. 435 f. En viss rangordning mellan nyssnämnda argument framskymtar, se t.ex. KU mem. 1810—15 s. 806, 827, närmare nedan s. 128 ff.

¹ Ovan s. 55.

Avd. VIII. Ordet "tillämpas" i § 83 p. 2.

Sedan riksdagsdiskussionerna nu givit oss en ganska klar uppfattning om betraktelsesättet 1809—15, skall — bland mera begränsade men betydelsefulla frågor — först behandlas den i litteraturen omstridda, vilka slutsatser som kunna dragas av att det står "tillämpas", icke tolkas, i § 83 p. 2.

MALMGREN anför: "Man lägger märke till att lagrummet [§ 84] icke ens talar om tolkning, utan om *tillämpning*. Grundlagarna skola »*tillämpas*« efter ordalydelsen. Denna till synes likgiltiga och ofta förbisedda omständighet får en viss betydelse, om man läser stadgandet i dess ursprungliga formulering och mot bakgrunden av motsvarande stadgande i regeringsformens föregångare."² MALMGREN drager den slutsatsen, att § 83 p. 2 vill "förebygga tolkning av grundlagen [enligt dess anda] och anbefalla dess bokstavliga tillämpning"³ Mot MALMGRENS åsikt, att föreskriften om tillämpning efter ordalydelsen på nyssnämnt sätt även berör tolkning, rikta WESTERSTÅHL, KAIJSER och VIDHÖG kritik på flera grunder, och de draga samtidigt själva av den omständigheten, att det står "tillämpas" i § 83 p. 2, vissa slutsatser till stöd för sina egna uppfattningar om § 83 p. 2⁴ — alltså andra slutsatser än MALMGRENS ovannämnda.

WESTERSTÅHL yttrar först, "att om man, såsom många gjort vid skilda tider, ansluter sig till den rättsfilosofiska teorien, att alla rättsregler ytterst är givna av lagstiftaren genom lagen, så kan all tolkning betraktas såsom försiggående inom ramen av lagens ord och en tolkning enligt ordalydelsen behöver då inte anses vara ett särskilt inskränkande direktiv."⁵ Nämnda resone-mang synes gå ut på att även om föreskriften om tillämpning en-

² MALMGREN 1945 s. 9; om formuleringen i § 83 p. 2 se ovan s. 15, om RF 1772 § 57 se ovan s. 42. I detta sammanhang skulle MALMGREN ha kunnat åberopa även MONTESQUIEU'S "lagtillämpningslära", ovan s. 43 not 1.

³ MALMGREN a.a. s. 10; jfr ovan s. 52 med not 9 och hänv.

⁴ Om dessa uppfattningar se ovan s. 22 f.

⁵ WESTERSTAHL 1950 s. 12.

ligt ordalydelsen innefattar en föreskrift om tolkning enligt ordalydelsen, så behöver föreskriften icke vara särskilt inskränkande. Däremot bör invändas, att även om grundlagsstiftarna skulle anse, att alla rättsregler ytterst äro givna av lagstiftaren genom lagen, lagens ord, så torde dock grundlagsstiftarna med "ordalydelse" i den nu relevanta föreskriften, § 83 p. 2, avse språkligt innehåll, i motsats till anda⁶; jfr däremot "lagens ord" och "ordalydelsen" i WESTERSTÅHLs ovannämnda resonemang. Sålunda torde en i § 83 p. 2 ev. underförstådd föreskrift om "tolkning enligt ordalydelsen" vara inskränkande, beroende på den oförändrade betydelsen i "ordalydelse".

WESTERSTÅHL hävdar emellertid ock på flera grunder, att föreskriften om tillämpning efter ordalydelsen icke [omedelbart] berör tolkning: bl.a. "kan det mycket väl tänkas, att enligt grundlagstiftarnas mening tolkningen i så måtto var tillämpningen överordnad, att denna måste föregås av tolkning, och då är det ju inte givet att ett tillämpningsdirektiv omedelbart berör tolkningen."⁷ Även hållbarheten av nämnda resonemang, såvitt det samma avser § 83 p. 2, torde bero på betydelsen av "ordalydelse" i § 83 p. 2. Om "ordalydelse" betyder språkligt innehåll, i motsats till anda — vilket är troligt⁸ — och tillämpningen alltså skall ske enligt det språkliga innehållet, kan den föregående tolkningen icke gärna ske enligt t. ex. andan. Om "ordalydelse" åter betyder t.ex. föreliggande text, i motsats till obehörigen förklarad text⁹, och tillämpningen alltså skall ske enligt den föreliggande texten i nyssnämnd betydelse, kan den föregående tolkningen — och tillämpningen — tänkas ske enligt det språkliga innehållet, enligt andan eller enligt annan omständighet; tillämpningsdirektivet berör på så sätt icke tolkningen.

Emellertid framföra WESTERSTÅHL och KAIJSER även en invändning emot MALMGREN, i vilken jag delvis instämmer och vilken synes mig avgörande. WESTERSTÅHL anför: "Man har

⁶ Se ovan s. 55, 80 f, samt t.ex. nedan s. 93 ff.

⁷ WESTERSTÅHL 1950 s. 12, jfr även KAIJSER 1939 s. 40 f, samt KAIJSERs ovan s. 22 not 6 återgivna anförande.

⁸ Ovan not 6 med hänv.

⁹ Jfr ovan s. 23.

ganska allmänt utgått från att syftet med hela § 83 var att förhindra en upprepning av de godtyckliga utläggningar av grundlagarna, som tidigare perioder lämnat många exempel på. Detta förefaller ju också mycket rimligt¹, men varför skulle man därför, utan något direkt bevis, också behöva antaga att man velat beskära den för all lagtillämpning nödvändiga lagtolkningen dess möjligheter. Man hade dåliga erfarenheter av den ensidiga, av speciella intressen dikterade utläggningen av grundlagarna men rimligtvis inte av vanlig lagtolkning.”² Att grundlagsstiftarna vilja — såsom MALMGREN hävdar — helt ”förebygga tolkning”, ”förhindra all egentlig tolkning”³, är osannolikt, bl.a. när grundlagsstiftarna icke synas vara så naiva att de tro, att lagen i alla avseenden är helt fullkomlig och helt klar.⁴ Undersökningen av riksdagsdiskussionerna efter 1809 visar ock⁵, att tolkning ofta företages. MALMGREN stöder här sitt påstående om hinder för all egentlig tolkning allenast på grundlagsstiftarnas av MALMGREN förmodade vilja.⁶ Men MALMGREN hyser säkerligen — och ganska naturligt — den outtalade föreställningen, att nyssnämnda hinders allsidighet också grundar sig på uttrycket ”i hvarje särskildt fall” i § 83 p. 2.⁷

Det återstår den intressantaste, av WESTERSTÅHL och VIDHÖG dragna slutsatsen av ”tillämpas” i § 83 p. 2. WESTERSTÅHL hävdar, att det finns ett ”väsentligt” skäl, som talar till

¹ Jfr dock LAGERROTH, StvT 1950 s. 509.

² WESTERSTAHL 1950 s. 17 f. KAIJSER, 1939 s. 77, anför: ”Icke heller har man rätt att av ordet tillämpas draga slutsatsen att en tolkning av grundlagens bokstavliga innehåll ej får förekomma. Att grundlagsstiftarna i varje fall ej avsett något sådant framgår f.ö. tydligt av det memorial [ovan s. 58 f], som åtföljde K.U:s förslag till riksdagsordningen.” Jfr även t.ex. redan NEHRMAN 1729 s. 77 om begreppet tillämpning, samt bland senare författningar t.ex. konungaförsäkran 1772 § 21 ordet ”tillämpning”, jfr ovan s. 41 f.

³ Ovan s. 82 samt MALMGREN 1945 s. 9.

⁴ Se vidare nedan s. 88 f, 89 med not 3. Jfr även ett anförande av JARTA d. 5 febr. 1810, se FAHLBECK, StvT 1929 s. 108.

⁵ Sammanfattning ovan s. 80 f.

⁶ Jfr ovan s. 30 f.

⁷ Om nämnda uttryck se emellertid nedan s. 88 ff.

förmån för hans uppfattning om § 83 p. 2.⁸ "Skälet anknyter till ordet »tillämpa«. Alla de som har velat se ett tolkningsstadgande i § 83 har på ett eller annat sätt måst intolka just begreppet »tolka« i ordet tillämpa. . . . Men det är egentligen oförklarligt varför grundlagsstiftarna, i vilkas terminologi orden tolkning, tydning eller interpretation ingick som en naturlig beståndsdel, inte begagnade ett av dessa ord om man ville meddela föreskrifter för tolkningen av grundlag.⁹ . . . Såvitt vi kan se är den här framförda uppfattningen av RF § 83 den enda, som gör det fullt begripligt, varför verbet »tillämpa« användes i detta fall, och den enda som inte behöver företaga någon omtydning eller analogisering av detta ord."¹

Jag kan icke instämma i ovanstående argumentation. För det första bör erinras om det tidigare nämnda förhållandet,² att om "ordalydelse" i § 83 p. 2 betyder språkligt innehåll, i motsats till anda — vilket av flera skäl är troligt³ — en föreskrift om "tillämpning [handlande]" efter ordalydelsen praktiskt även inne-

⁸ WESTERSTAHLs uppfattning om § 83 p. 2 ovan s. 23.

⁹ Jfr även ett annat uttalande av WESTERSTAHL i samma fråga, 1950 s. 12: "Vi har här att göra med tre begrepp, förklaring, tolkning (tydning) samt tillämpning, och det skall i det följande lämnas talrika belägg för att man vid tiden för regeringsformens tillkomst begagnade vart och ett av dem i en distinkt och från de övriga skild mening", jfr nedan s. 87 not 2.

¹ WESTERSTAHL 1950 s. 17 f. VIDHÖG 1950 s. 357 uttalar i samma riktning: De flesta forskare ha uppfattat § 84 som en tolkningsregel. "Till detta resultat ha de kommit genom en *indirekt* tolkning av grundlagsbudet i fråga. Detta stadgar, att grundlagarna skola *tillämpas* efter deras ordalydelse. Men eftersom en tolkning måste föregå tillämpningen, så har man ansett, att grundlagarna också måste *tolkas* efter deras ordalydelse. . . . Det enda en bokstavstolkare borde kunna komma fram till är, vad som verkligen rent verbalt kommit till uttryck i paragrafen, d.v.s. att grundlagarna skola *tillämpas* efter sin ordalydelse. Och den oundvikliga slutsatsen därav borde bli, att lagstället *intet* har att förmåla om grundlagarnas tolkning", jfr även a.a. s. 361 not 21, samt VIDHÖG, StvT 1949 s. 63. Redan REUTERSKIÖLD 1934 s. 160 stannar ett ögonblick inför förevärande fråga, när han — efter understrykande av att "bestämmelsen afser icke omedelbart *tolkningen* utan blott *tillämpningen in casu*" — anför: "I den mån bestämmelsen ex analogia kan gälla tolkning innebär den . . ."

² Ovan s. 83.

³ Ovan s. 55, 80 f, samt t.ex. nedan s. 93 ff.

fattar en föreskrift om "tolkning [fastställande av innebörd]" efter ordalydelsen. Emellertid riktar sig WESTERSTÅHLs ovanstående argumentation emot uppfattningen, att § 83 p. 2 utgör ett slags tolkningsstadgande — t.ex. genom att "ordalydelse" betyder språkligt innehåll, i motsats till anda — och WESTERSTÅHLs argument är här, att "tillämpas" och icke "tolkas" användes i § 83 p. 2. Det gäller alltså, för det andra, för mig att förklara, varför "tillämpas" användes i § 83 p. 2. Närmast till hands ligger att påpeka, att i RF 1772 § 57 uttrycket "sig rätta efter" användes⁴, i t.ex. ingressen till RF 1720 ordet "efterlefwa"⁵ och i Karl XI:s brev 1674 uttrycket "[icke] gå ifrån".⁶ Ordet "tillämpas" i § 83 p. 2 synes s.a.s. följa det äldre språkbruket. Emellertid anser WESTERSTÅHL icke, att RF 1772 § 57 angår tolkning⁷ — och det är icke heller alldeles klart, att § 57 verkligen angår tolkning⁸ — varför likheten mellan "sig rätta efter" i § 57 och "tillämpas" i § 83 p. 2 icke utgör någon väsentligare invändning mot WESTERSTÅHLs ovannämnda argumentation. Vidare bör då anföras, att "tillämpas" — eller "efterlefwas" el.dyl. — just synes vara det naturliga ordet, om "ordalydelse" i § 83 p. 2 betyder språkligt innehåll.⁹ I den mån det språkliga innehållet är klart¹, skall — vare sig lagens ord och anda täcka eller icke täcka varandra — lagen "tillämpas" enligt det språkliga innehållet. Vid ett klart språkligt innehåll är det då naturligen det praktiska handlandet, "tillämpningen", som är av intresse, icke den mera teore-

⁴ Ovan s. 42.

⁵ Ovan s. 39.

⁶ Ovan s. 36.

⁷ Ovan s. 44 not 2. ⁸ Ovan s. 42 ff.

⁹ Påpekas må, att nu anförda synpunkt — som närmare utvecklas och bestyrkes i det följande — icke går vid sidan om WESTERSTÅHLs argumentation: WESTERSTÅHL vänder sig, se ovan, emot uppfattningen, att § 83 p. 2 utgör ett slags tolkningsstadgande — t.ex. genom att "ordalydelse" betyder språkligt innehåll — och han använder som argument, att "tillämpas" och icke "tolkas" användes i § 83 p. 2.

Jfr även om bruket av ordet "tillämpas" i ett annat sammanhang RF 1809 § 70, ovan s. 69. Om "rättstillämpning" i allmänhet se GIHL, *Jus Gentium* 1950 s. 44 f m.fl. ställen.

¹ I den mån det språkliga innehållet är oklart eller lagen tigger, ger § 83 p. 2 icke någon regel för tillämpningen, se nedan s. 91 ff med hänv.

tiska verksamheten, fastställandet av innebörden, "tolkningen". Riksdagsdiskussionerna efter 1809 bekräfta ock, att man gärna använder "tillämpa" eller "efterlefwa" i fråga om "ordalydelse" eller "bokstaf" i betydelse av språkligt innehåll²; däremot inskjuter man gärna "tolka", när fråga är om andan.³ Att "tillämpas" användes i § 83 p. 2 är alltså icke något hållbart argument emot att "ordalydelse" betyder språkligt innehåll, i motsats till anda, och sålunda⁴ icke heller emot att § 83 p. 2 utgör ett slags tolkningsstadgande.⁵ "Tillämpas" kan i förevarande sammanhang utan förändring av stadgandets verkan utbytas mot "tolkas".

Sammanfattningsvis kan sägas: I MALMGREN anser sig i användandet av "tillämpas", och icke "tolkas", i § 83 p. 2 finna stöd

² T.ex. ovan s. 67, 68, 75, samt Adelsn prot. 1815 I s. 204, 205, 208, jfr ovan s. 79 med not 9. WESTERSTAHLs påpekande ovan s. 85 not 9 är sålunda icke tillämpligt i den nu diskuterade frågan. Se även betr. vanlig lag nedan s. 101 f.

³ T.ex. ovan s. 67, 81. Påpekas må, att ehuru man kan tänka sig en så formulerad regel, att en lag skall "tolkas" enligt sin anda, man — utan förändring av regelns verkan — även här mycket väl kan tänka sig formuleringen, att lagen skall "tillämpas" enligt sin anda. Jfr även GAHNs förslag till omformulering av bl.a. § 83, KU mem. 1810—15 s. 126 ff, 140 f [bruket av ordet "tillämpning"]; av GAHNs förslag synes vidare framgå, att han icke anser § 83 p. 2 ha blott den begränsade betydelse, som WESTERSTAHL, ovan s. 23, tillerkänner stadgandet — att GAHN icke berör ordet "ordalydelse" bör ses mot bakgrund av vad nedan i avd. XI anföres.

Det ovan i texten vid not 2 och 3 anförda stämmer ock väl överens med CEDERSCHJÖLDs bruk av orden "tillämpning" och "tolkning" i hans kommentar till § 83 p. 2, CEDERSCHJÖLD 1828 s. 3 f. Jfr i nu ifrågasvarande avseende även bruket av orden "application" och "interpretation" i dåtidens franska rätt, se BARTHELEMY, Droit public 1908 särskilt s. 470, och jfr SILVERSTOLPEs franska översättning av § 83 p. 2 ovan s. 15 not 1.

⁴ Ovan s. 85 f med not 2.

⁵ Jfr även FAHLBECK & SUNDBERG 1951 s. 86, ovan s. 52 f, samt FAHLBECK 1951 s. 14: "För forståelsen av gällande rätt äro dessa ... lagtolkningsmedel alltfort av betydelse, med tolkningen (tillämpningen) efter ordalydelsen såsom grundlagsstadgad huvudregel."

Nämnas må, att enligt mina anteckningar över STJERNBERGs före-

för att all tolkning enligt lagens anda är förbjuden. II WESTERSTÅHL och i viss mån även VIDHÖG anse sig i användandet av "tillämpas", och icke "tolkas", finna stöd för att stadgandet över huvud icke berör något slags tolkning. III Jag däremot anser, att användandet av "tillämpas", och icke "tolkas", icke giver stöd för någotdera.

Innebörden i § 83 p. 2 beror, såvitt nu är i fråga, enligt min uppfattning uteslutande på andra omständigheter⁶, än på att "tillämpas", och icke "tolkas", användes i stadgandet.

Avd. IX. Uttrycket "i hvarje serskildt fall" i § 83 p. 2.

Det heter i § 83 p. 2, att grundlagarna skola "i hvarje serskildt fall" tillämpas efter sin ordalydelse. Med "ordalydelse" avses, enligt vad jag tidigare styrkt⁷, språkligt innehåll. Tillämpningen sker emellertid, enligt vad jag tidigare visat⁸, ofta enligt lagens anda m.m. Den faktiska tillämpningen kan alltså förefalla att väsentligt strida emot min hittills i denna skrift framlagda tolkning av § 83 p. 2. Eller hur skall förhållandet eljest förklaras?

Först bör ifrågasättas, om MALMGREN och de andra författare, vilka synas utgå från att "ordalydelse" betyder ungefär språkligt innehåll, ha rätt i att § 83 p. 2 förbjuder all tolkning enligt lagens anda⁹, och i att stadgandet ända från sin tillkomst varit — såsom MALMGREN säger — obsolet.¹ Visserligen äro de skäl, som MALMGREN för sin del uttryckligen åberopar för påståendet, att § 83 p. 2 förbjuder all tolkning enligt lagens anda, icke håll-

läsningar i encyklopedi, dikterade 1937, STJERNBERG observerar ordet "tillämpas" i lagrummet men likväl anser, att lagrummet utgör en "tolkningsregel".

⁶ T.ex. ovan s. 80 f, nedan s. 88 ff.

⁷ T.ex. ovan s. 81 med not 7.

⁸ Ovan s. 80 med not 8.

⁹ Om nämnda författare se ovan s. 17 ff.

¹ MALMGREN 1945 s. 11, även nedan s. 146 f.

bara², men för den skull behöver nämnda påstående icke vara oriktigt. MALMGREN m.fl. torde såsom självklart underförstå, att ifrågavarande påstående också grundar sig på att enligt § 83 p. 2 tillämpning enligt ordalydelsen skall ske "i hvarje serskildt fall".

Emellertid är det icke sannolikt, att grundlagsstiftarna vilja förbjuda all tolkning enligt lagens anda. Grundlagsstiftarna torde nämligen inse, att lagen icke är — och icke kan vara — helt fullkomlig och helt klar i alla hänseenden.³ Och grundlagsstiftarna torde avse, att lagen icke skall vidröras annat än då så är starkt påkallat⁴; inskjutas må, att lagen själv icke påbjuder, att ändring eller förklaring göres vid fel eller otydlighet i lagen. F.ö. veta grundlagsstiftarna, att varje ändring och varje förklaring av lagen kommer att kräva en avsevärd tid.⁵ Det är följaktligen mycket troligt, att grundlagsstiftarna avse, att lagen i viss mån skall kunna tillämpas även enligt sin anda m.m. Dessutom må framhållas, att

² Ovan s. 52 ang. sambandet mellan RF 1772 § 57 och § 83 p. 2, s. 80 ang. riksdagsdiskussionerna efter 1809, s. 84 ang. ordet "tillämpas" i § 83 p. 2.

³ Även VIDHÖG 1950 s. 360, jfr de efter grundlagsstiftningen gjorda uttalandena i KU mem. 1809—10 s. 198: "... Regerings-Formen, som omöjligtvis kan innefatta föreskrifter för alla till Styrelsens jemna gång nödiga åtgärder [GAHN]." KU prot. 1810—15 s. 763: avseende skulle fästas endast vid de anmärkingar mot RF och RO, "hvilka utan inflytelse till förändring af Lagstiftningens esprit, kunde leda till förtydligande af föreskrifterne", samt vidare a.st.: "Beredningen [för granskning av RF m.m.] ansåg såsom ganska viktigt för Grundlagarnes bestånd, att de så litet som möjligt är, vidröras, och trodde att en Stat har bättre bestånd äfven med ett och annat obetydligt fel i sin Lagstiftning, än om, i afsigt att derigenom vinna fullkomlighet man tidt och ofta bemödar sig att dem förbättra." KU prot. 1810—15 s. 250: "... ett sådant stadgande saknas endast af det skäl, att ingen lag behöfver föreskrifva hvad ett rent begrepp om allmänna ärenders behandling af Utskott, sjelfmant dicterar [A. G. SILVERSTOLPE]." EBERSTEIN, som tillhörde det grundlagsstiftande konstitutionsutskottet, i Borgarståndets prot. 1809 II s. 946: "ingen, som deltagar i Lagars stiftande eller föresläende, lærer rimmeligen kunna förmodas äga den Allwetenhet att förutse alla möjeligen förekommande händelser ... Det återstode således alltid för en hwar att sjelf bedöma, huru wid särskildta oförmodade tillfällen Lagen rätteligen borde tillämpas". CEDERSTRÖM, Adelns prot. 1818 III s. 34.

⁴ Se t.ex. föregående not.

⁵ Jfr nedan s. 108.

när man i riksdagsdiskussionerna efter lagens tillkomst ofta åberopar lagens anda m.m.⁶, man icke synes anse sig åsidosätta § 83 p. 2. Min slutsats blir, att MALMGRENS m.fl:s påståenden, att § 83 p. 2 förbjuder all tolkning enligt lagens anda och att stadgandet är obsolet, icke torde innehålla den riktiga förklaringen till det förhållandet, att lagen, som enligt § 83 p. 2 skall tillämpas enligt sin "ordalydelse . . . i hvarje serskildt fall", ofta tillämpas enligt sin anda.⁷

Andra förklaringar till nyssnämnda förhållande måste innehålla, att antingen ordet "ordalydelse" eller uttrycket "i hvarje serskildt fall", eller båda, i detta sammanhang har en mera speciell innebörd. Den frågan ger sig alltså åter för ett ögonblick till känna, huruvida "ordalydelse" betyder, såsom jag tidigare ansett mig kunna styrka, språkligt innehåll i motsats till anda. Ty om "ordalydelse" betyder, såsom särskilt WESTERSTÅHL hävdar⁸, "[grundlags-]texten sådan den föreligger", i motsats till "en i strid mot bestämmelserna förklarad text" — öppet lämnat i grundlagen, huruvida nämnda text skall tolkas enligt det språkliga innehållet, enligt andan eller enligt annan omständighet — blir det förklarligt, att lagens anda m.m. ofta åberopas i riksdagsdiskussionerna. Det kan också sägas bli förklarligt, att det så strängt kräves, att grundlagarna "i hvarje serskildt fall" skola tillämpas enligt sin ordalydelse. Ty även om det icke alltid föreligger en omedelbart tillämplig grundlagstext, utan endast en text att s.a.s. utgå ifrån⁹, får aldrig en i strid mot bestämmelserna förklarad text tillämpas.¹ Emellertid synes mig det stöd pålitligt, som jag tidigare anfört för uppfattningen, att "ordalydelse" verkligen betyder språkligt innehåll.² Erinras må också om att de skäl, som av andra åberopas för att "ordalydelse" betyder [grundlags-]texten

⁶ Ovan s. 81.

⁷ Jfr även KAIJSER 1939 s. 42.

⁸ Ovan s. 23, jfr även KAIJSER och VIDHÖG ovan a.st.

⁹ Jfr nedan s. 92.

¹ Beträffande åter KAIJSERs huvuduppfattning om § 83 p. 2, ovan s. 21 f, kan jag däremot icke förlika den med kravet på tillämpning "i hvarje serskildt fall".

² Ovan s. 81 ang. riksdagsdiskussionerna, jfr även s. 55 ang. sambandet mellan RF 1772 § 57 och § 83 p. 2.

sådan den föreligger, synas mig avgjort ohållbara.³ Jag skall i det följande ge ytterligare skäl för att "ordalydelse" icke har sistnämnda betydelse.⁴ Min slutsats blir alltså, att icke heller WESTERSTÅHLs m.fl:s förklaring av det här diskuterade förhållandet torde vara den riktiga. Det bör framhållas, att — såvitt framgår av vad hittills anförts i detta arbete — t.o.m. starkare skäl finnas emot WESTERSTÅHLs m.fl:s förklaring än emot MALMGRENs m.fl:s [ovan].

Den riktiga förklaringen torde vara, att uttrycket "i hvarje serskildt fall" i detta sammanhang har en mera speciell innebörd. Några uttalanden från riksdagsdiskussionerna efter 1809 torde kunna bilda utgångspunkt för ett klargörande av denna innebörd. MANNERHEIM, ordföranden i 1809 års grundlagsstiftande konstitutionsutskott, yttrar sig d. 29 mars 1815 på följande sätt om ett lagförslag från KU angående sättet för grundlagsfrågors behandling och avgörande, särskilt angående RF § 81: jag företager "undersökning, huruvida 81. §:s föreskrifter icke redan äga nog tydlighet för att, likmätigt 83. §:n, enligt deras ordalydelse [kurs. av M.], i hvarje fall kunna tillämpas."⁵ Resultatet av undersökningen sammanfattar MANNERHEIM sålunda: "Sedan jag nu anser mig hafva ledt i bevis, att 81. §:n redan har erforderlig bestämdhet, för att efter dess ordalydelse, likmätigt 83. §:ns föreskrift, och uti fullkomlig analogie med princip, kunna tillämpas, återstår att . . ."⁶ Av nämnda yttranden framgår den uppfattningen om § 83 p. 2, att i den mån en grundlagsregel äger nog tydlighet, erforderlig bestämdhet, regeln kan och skall likmätigt 83. §:n i varje särskilt fall tillämpas enligt sin ordalydelse, sitt språkliga innehåll. I den mån orden äro tydliga, skola de alltid ha makt över allt annat, t.ex. över andan — orden få aldrig åsidosättas. Det är innebörden i kravet, att grundlagen skall "i hvarje serskildt

³ Ovan s. 84 ff ang. ordet "tillämpas" i § 83 p. 2, jfr även s. 80 f ang. riksdagsdiskussionerna.

⁴ Nedan s. 93 ff.

⁵ Adelsn prot. 1815 I s. 205; om MANNERHEIMs bruk av ordet "tydlighet" se även a.a. s. 210, om hans bruk av ordet "ordalydelse" se ovan s. 79.

⁶ A.a. s. 208.

fall" tillämpas enligt sin ordalydelse. I den mån orden icke äro tydliga, ger § 83 p. 2 icke någon regel för tillämpningen. MANNERHEIM har i ovannämnda sammanhang icke heller någon anledning att uttala sig om hur tillämpningen då bör ske.

Ovannämnda uppfattning om § 83 p. 2 är också för handen, i den mån grundlagen tiger. Till belysning därav, och av något mera, må ett uttalande av SILFVERSPARRE i KU d. 23 aug. 1809 anföras: "Högst sällan skall wäl en sådan belägenhet [att, beträffande en ovanlig händelse, föreskrift i lagen saknas] sig förete, då Grundlagen tages i dess rätta sammanhang och bokstafligen följes. Men härwid måste noga iakttagas att, när Lagen bjuder i allmänhet, förutsätter den alltid, fast icke alltid med särskilda ord, de facta, de medel, hwarförutan verkställigheten icke wid alla tillfällen blefwe möjlig."⁷ Tillämparen finner alltså nästan alltid en föreskrift, som åtminstone bjuder "i allmänhet"⁸, och denna föreskrift skall alltid "bokstafligen"⁹ följas. Lagen skall nämligen enligt § 83 p. 2 "i hwarje serskildt fall" tillämpas enligt sin ordalydelse. Vidare skall vid tillämpningen iakttagas, vad den "i allmänhet" bjudande föreskriften förutsätter utan "särskilda ord". Sistnämnda iakttagande påbjudes icke i § 83 p. 2 men är enligt § 83 p. 2 möjligt och anses påkallat av en allmän princip. SILFVERSPARRE åberopar sålunda bl.a. "Lagstiftarens mening".¹

Den uppfattningen om § 83 p. 2, att tillämparen alltid skall följa de för det speciella fallet eller allenast "i allmänhet" bjudande orden i grundlagen — att orden aldrig få åsidosättas — samt att tillämparen utan hinder av § 83 p. 2 äger, i den mån orden icke giva något besked, följa t.ex. lagens anda, överensstämmer med

⁷ KU mem. 1809—10 s. 193.

⁸ SILFVERSPARRE åberopar i den vid tillfället aktuella frågan om konstituerande av extra statsråd — varom speciell föreskrift i lagen saknas, se även ovan s. 66 f — bl.a. "Regerings-Formens förordnande om inrättningen af ett Stats-Råd", och han finner, att extra ledamöters insättande i statsrådet är helt och hållet stridande emot "Regerings-Formens föreskrift", KU m.m. 1809—10 s. 193, 196.

⁹ Jfr även a.a. s. 194 om "afwikelse från Grundlagens esprit och bokstaf", samt ovan s. 68 f.

¹ KU mem. 1809—10 s. 194 f. Jfr vidare t.ex. BOIJE, Adelsn. prot. 1823 V s. 248.

den faktiska tillämpningen av grundlagen åren närmast efter dess tillkomst.² Det torde icke kunna sägas, att en sådan uppfattning om § 83 p. 2 språkligt sett strider emot det uttrycket i stadgandet, att grundlagen skall "i hvarje serskildt fall" tillämpas enligt sin ordalydelse. Vid den nyssnämnda faktiska tillämpningen av grundlagen synes man icke heller anse sig i något avseende åsidosätta § 83 p. 2³; en annan sak är, att det kan diskuteras, huru vidsträckt betydelse åtskilliga grundlagsbestämmelsers ord språkligt sett äga.⁴ Det sagda, inbegripet det som ovan anförts emot MALMGRENS m.fl:s och WESTERSTÅHLs m.fl:s ståndpunkter, synes mig motivera slutsatsen, att den nu angivna huvudinnebörden i uttrycket "i hvarje serskildt fall" är den riktiga.⁵

Avd. X. Förhållandet mellan p. 2 och p. 1 i § 83.

Uppseendeväckande är, att flera författare hävda, att *både* p. 2 och p. 1 rikta sig allenast mot obehöriga grundlagsförklaringar.

² Jfr ovan s. 80 f, sammanfattningen. Jfr även RISELLs sätt att beträffande vanlig lag påbjuda både bokstavstillämpning och analogisk tillämpning, ovan s. 45 not 4 med hänv., samt SVEDELIUS 1856 s. 353 beträffande § 83 p. 2.

³ Jfr däremot allenast ovan s. 73 f. Dessutom kan förutskickas, att vid omredigeringen år 1865—66 regeln om tillämpning "i hvarje särskildt fall" efter ordalydelsen bibehålles, nedan s. 144 f, ehuru tillämpningen under de gångna decennierna skett — i den mån orden icke givit något besked — efter t.ex. andan, och ehuru ingen förändring däri åsyftas. Man synes alltså även år 1865—66 tillägga uttrycket "i hvarje särskildt fall" den innebörd, som ovan ifrågasatts.

⁴ Närmare nedan s. 116 ff.

⁵ Se vidare nedan s. 141 f. F.ö. kan — utan att något klart stöd härav synes kunna hämtas — påpekas, att tillämpning "i hvarje serskildt fall" enligt p. 2 i § 83 synes kontrastera mot "för framtiden gällande" förklaring enligt p. 1; det saknas icke uttalanden i den riktningen, att p. 2 innefattar ett förbud mot att tillägga prejudikat bindande verkan, t.ex. ANCKARSWARD i KU:s prot. 1840—41 pag. 688, jfr af EKENSTAM, Adelns prot. 1823 III bil. s. 82, von PLATEN, Adelns prot. 1823 IX. 2 s.509.

Påpekas må vidare, att den ovan i texten gjorda tolkningen av ut-

WESTERSTÅHL anför, efter återgivande av § 83 i dess helhet⁶, att p. 2 "behöver ju helt enkelt bara betyda, att det är grundlagstexten sådan den föreligger, och inte en i strid mot bestämmelserna förklarad text, som skall tillämpas."⁷ Med "en i strid mot bestämmelserna förklarad text" torde WESTERSTÅHL främst, kanske uteslutande, mena en i olaga ordning, t.ex. genom konungen eller riksdagen ensam, tillkommen förklaring.⁸ En i laga ordning tillkommen förklaring skall tillämpas. Att det är grundlagstexten med i laga ordning tillkomna [ändringar och] förklaringar⁹, som skall tillämpas, medan däremot en i olaga ordning tillkommen förklaring icke skall tillämpas, uttryckes enligt min mening påfallande illa med satsen, att grundlagarna skola tillämpas "Efter deras ordalydelse". Uttryckssättets bristfällighet synes mig utgöra ytterligare ett skäl — förutom tidigare angivna — att betvivla, att med sistnämnda sats verkligen skola uttryckas förstnämnda förhållanden. Vid läsning av § 83 i dess helhet får jag det intrycket — såvitt nu är i fråga — att lagstiftaren vid uttrycket "Efter deras ordalydelse" utgår från att ändringar och väl även förklaringar inbegripas, och att han utgår från att ändringarna och förklaringarna tillkommit i laga ordning, men att han med nämnda uttryck icke avser att sätta i laga ordning tillkomna ändringar och förklaringar i motsats till ev. i olaga ordning tillkomna.

Emellertid skall jag fortsätta från WESTERSTÅHLs ovan angivna utgångspunkt. WESTERSTÅHL anför vidare: "Vi skulle med andra ord . . . ha att göra . . . endast med en föreskrift [§ 83 p. 2], som ytterligare inskräppte att man icke genom någon slags otillåtna förklaringar finge åsidosätta grundlagens regler."¹

trycket "i hvarje serskildt fall" i § 83 p. 2 — d.v.s. att orden alltid skola följas, aldrig få åsidosättas — synes vara väl förenlig med den innebörd, som samma uttryck äger i RF § 70, se ovan s. 69.

⁶ Dess innehåll bör nu hållas aktuellt: "Ej må någon för framtiden gällande Förklaring af Grundlagarne stadgas, utan på det sätt, som enligt föregående twänne §.§. wid ändringar i dem iakttagas bör. Efter deras ordalydelse skola de i hvarje serskildt fall tillämpas."

⁷ Ovan s. 23; jfr även KAIJSER, ovan a.st.

⁸ Jfr ovan s. 94 not 6 ["sätt"] samt s. 44 not 2, s. 83 f; jfr även, beträffande KAIJSER, ovan s. 23, 43 f.

⁹ Jfr KU mem. 1809—10 s. 449 f samt VIDHÖG 1950 s. 361 not 24.

¹ Ovan s. 23.

Nämnda karakteristik av § 83 p. 2 synes mig innebära, att p. 2 icke får något självständigt innehåll i förhållande till p. 1.² Ett noggrant studium av tillkomsten av p. 2 synes emellertid visa, att p. 2 tänkts skola ha ett självständigt innehåll i förhållande till p. 1.³ Vid ombildningen år 1865—66 av § 83 p. 2 till § 84 förut-sattes också, att § 83 p. 2 har ett självständigt innehåll.⁴ Det är under sådana omständigheter troligare, att självständigheten hos § 83 p. 2 går tillbaka ända till dess tillkomst, än att självständig-heten utbildas — allenast i praxis — efter stadgandets tillkomst och fram till år 1865—66.⁵ Ytterligare skäl kunna anföras emot uppfattningen, att § 83 p. 2 från början blott utgör ett slags understrykande av p. 1. Det synes icke troligt, att grundlagsstiftarna vilja särskilt understryka, att ”man icke genom någon slags otill-låtna förklaringar finge åsidosätta grundlagens regler [ovan]”, när de icke särskilt understryka motsvarande förhållande beträffande den långt viktigare möjligheten till grundlagsändringar enligt de tvenne föregående §§:na.⁶ Icke heller synes det troligt, att grund-lagsstiftarna med § 83 p. 2 endast åsyfta ett understrykande av p. 1, när de måste inse, att formuleringen i p. 2 i första hand kan betyda något helt annat — tillämpa efter ”ordalydelsen” i betydel-sen det språkliga innehållet; denna betydelse är i ögonen fallande⁷ — och de likväl välja nämnda formulering. Påpekas må härvid, att hela § 83 nyskrives år 1809 — i samband med bl.a. ändrings-institutets införande — och icke övertages från äldre grundlag, och att grundlagsstiftarna alltså såtillvida måste särskilt tänka på utformningen av § 83 p. 2.⁸

² Däremot ge KAIJSERs uppfattningar om p. 2 stadgandet ett självstän-digt innehåll, ovan s. 21 f, 23: ”icke blott”, ”även”.

³ Se ovan s. 48 med not 6, JARTAs koncept.

⁴ Nedan s. 144 ff. Påpekas må här också, att CEDERSCHJÖLD år 1828 återger och kommenterar § 83 p. 2 utan något som helst samband med p. 1, CEDERSCHJÖLD 1828 s. 3 f, jfr s. 95; om hans kommentar se t.ex. ovan s. 81 not 7. Ett stöd för min uppfattning ger också GAHNs förslag år 1810, ovan s. 87 not 3 med hänv.

⁵ Jfr nedan s. 145.

⁶ Jfr LAGERROTH 1942 s. 152. Jfr även nedan not 8.

⁷ Ovan s. 32 ff.

⁸ Framhållas må till sist, att ingen uttryckligen gör gällande, att en olaglig förklaring är att betrakta, just på grund av § 83 p. 2, såsom en

VIDHÖG, vars uppfattning om innebörden i § 83 p. 2 delvis liknar WESTERSTÄHLS⁹, resonerar på ett annat sätt än WESTERSTÄHL. VIDHÖG anför: "Under föregående epoker hade man, under namn av lagförklaringar, företagit genomgripande förändringar av grundlagarna, som t.o.m. gått så långt, att stora partier i dem till sin kraft och verkan helt upphävts. Grundlagarna voro icke till sin ordalydelse tillämpliga. Vad som var gällande grundlag, fick man efterleta i mångahanda olika författningar, riksdagsbeslut, ständerskrivelser och kungl. förordningar. Och det var alltid en svårighet att avgöra, vad som i grundlagarna stod kvar såsom gällande lag och vad som genom förklaringar upphävts eller modifierats. Sådant ville 1809 års män inte för framtiden tolerera. Grundlagarna skulle vara ett väl avgränsat system av rättsregler, inom vars ram man skulle finna den ordalydelse, som i varje särskilt fall var tillämplig."¹ Enligt VIDHÖG riktar § 83 p. 2 sig emot att grundlagsregler upphävas eller modifieras genom förklaringar, så att reglerna icke längre äro till sin ordalydelse tillämpliga. Sådant upphävande får icke ske, synes VIDHÖG mena, vare sig genom i laga ordning eller genom i olaga ordning tillkomna förklaringar.² Emellertid kan ju upphävande ske enligt §§ 81 och 82 — i alldeles samma ordning som gäller för förklaring enligt § 83 p. 1 — varvid ordalydelsen omredigeras. Betydelsen av § 83 p. 2 blir alltså enligt VIDHÖG begränsad till att i viss mån underlätta finandet av tillämplig grundlagsregel. Men VIDHÖG ger icke något belägg för att syftet med § 83 p. 2

nullitet — att m.a.o. p. 2 utgör ett nullitetsstadgande, och sålunda med understrykandet av p. 1 förenar ett visst självständigt innehåll. Med hänsyn till vad jag tidigare anfört om ordet "ordalydelse", t.ex. s. 81, 94, 95, och med hänsyn till att formuleringen i p. 2 icke angiver, att en olaglig förklaring skall vara en nullitet, jfr s. 94, anser jag mig icke vidare behöva diskutera förevarande fråga.

Ingen gör heller gällande, att § 83 p. 2 riktar sig emot olagliga ändringar och förklaringar, icke enbart olagliga förklaringar. Med hänsyn till vad tidigare anförts, behöver icke heller frågan därom nu diskuteras.

⁹ Om VIDHÖGS uppfattning se ovan s. 23; jfr emellertid nedan s. 97 f.

¹ VIDHÖG 1950 s. 359.

² Jfr däremot WESTERSTÄHLS frontbildning emot "en i strid mot bestämmelserna [i olaga ordning] förklarad text", ovan s. 94; i den mån WESTERSTÄHL icke allenast skulle avse en i olaga ordning förklarad

är så begränsat; belägg därpå torde icke heller kunna givas.³ VIDHÖG:s ovannämnda uppfattning om § 83 p. 2 strider emot nutidens uppfattningar om RF 1772 § 57⁴ samt emot uppfattningarna om § 83 p. 2 i riksdagsdiskussionerna efter 1809.⁵ Det kan f.ö. betvivlas, att grundlagsstiftarna anse det erforderligt med en särskild bestämmelse, § 83 p. 2, med allenast ovan ifrågavarande syfte, när samtidigt ett ändringsinstitut införes i grundlagen, när "förklaring" kontrasteras mot "ändring", och när för förklaring liksom för ändring sammanstående beslut av konung och riksdag krävas.⁶

VIDHÖG, som med stöd av bl.a. sitt ovannämnda resonemang finner, att "våra grundlagar lika litet som andra lagar innehålla några regler för hur de skola tolkas"⁷, vidhåller, djupast sett, i sin slutsammanfattning icke nämnda ståndpunkt. I sammanfattningen⁸ "framhålles, att grundlagarna icke efter ordalydelsen innehålla några regler för hur de skola tolkas". Till detta fogar VIDHÖG följande not: "Endast indirekt kan § 84 sägas innehålla en «tolkningsregel», vars innebörd blir klar, om stadgandet göres nekande: «Grundlagarna må icke i något fall emot deras ordalydelse tillämpas.» Denna uppmaning har givetvis tolkaren att ställa sig till efterrättelse, men den kan omöjligen innebära ett förbud mot s.k. logisk lagtolkning, vid vars tillämpning man ju strängt iakttagit den regeln, att lagens ord äro bindande, där ordalydelsen är klar."⁹ I detta sammanhang måste VIDHÖG mena, att enligt § 83 p. 2 [§ 84¹] tolkning aldrig får ske emot lagens klara ord och enligt t.ex. dess anda, när desamma icke täcka varandra, medan däremot KAIJSER^{1a} och WESTERSTÅHL mena, att § 83 p. 2 lämnar öppet — såväl indirekt som direkt — huruvida orden

text, synas de synpunkter, som i det följande å s. 96 f anföras, bli tillämpliga även beträffande honom.

³ Jfr ovan s. 46 ff.

⁴ Om MALMGREN:s, KAIJSER:s och WESTERSTÅHL:s samt min uppfattning om § 57 se ovan s. 42 ff; om sambandet mellan RF 1772 § 57 och § 83 p. 2 se ovan s. 49 ff.

⁵ Ovan s. 81, sammanfattning; jfr KU mem. 1809—10 s. 440 f.

⁶ Se även ovan s. 95 om ytterligare en synpunkt ang. grundlagsstiftarnas vilja.

⁷ VIDHÖG 1950 s. 360, även ovan s. 23.

skola ha makt över andan.² När VIDHÖG klargör stadgandets "indirekta" innehåll, använder VIDHÖG ordet "ordalydelse" i betydelsen språkligt innehåll, icke blott i betydelsen föreliggande grundlagstext, vilken kan följas antingen enligt det språkliga innehållet eller enligt t.ex. andan. Även när stadgandets direkta innehåll avses, bör åt ordet "ordalydelse" givas — såvitt nu är i fråga — samma betydelse; eljest föreligger en omotiverad betydelseförskjutning. Det finns då icke någon anledning att här skilja mellan stadgandets "indirekta" och direkta innehåll.³ Och det blir missvisande att säga, att "våra grundlagar lika litet som andra lagar innehålla några regler för hur de skola tolkas [VIDHÖG, ovan]". Däremot tager VIDHÖG i sin slutsammanfattning [ovan] ett halvt steg mot den uppfattning om § 83 p. 2, som äger stöd i vad hittills utretts i detta kap.⁴

Den kritik, som jag ovan riktat mot andras uppfattningar om § 83 p. 2, stöder den uppfattning om stadgandet, som jag tidigare härlett ur olika omständigheter.⁵ I övrigt är i detta sammanhang icke mycket att säga om sistnämnda uppfattning.

Den innebär, att såväl § 83 p. 1 som alla andra grundlagsregler alltid skola i första hand⁶ tillämpas enligt sitt språkliga innehåll. Placeringen av stadgandet i § 83 p. 2 i anslutning till regeln om sättet för lagförklaring utgör ett fullföljande av RF 1772 § 57.⁷ Dessutom synes placeringen av tillämpningsstadgandet, § 83 p. 2, i anslutning till reglerna om ändring och förklaring av lagen vara naturlig.

² VIDHÖG a.a. s. 370 med not 45, jfr även VIDHÖG, StvT 1949 s. 63.

³ Jfr om VIDHÖGs bruk av ordet "indirekt" även ovan s. 85 not 1.

⁴ Någon skillnad mellan § 84 och § 83 p. 2 hävdar icke VIDHÖG, jfr även nedan s. 151.

^{5a} KAIJSERs huvuduppfattning, ovan s. 21 f, kan i förstone synas delvis sammanfalla med VIDHÖGs nyssnämnda. Men så är alls icke fallet, ty VIDHÖG inlägger i uttrycket "klara" ord ju icke något krav på att lagens ord och mening i det särskilda fallet täcka varandra; en sådan fullständig korrespondens är däremot en förutsättning för KAIJSER, ovan a.st.

⁶ T.ex. ovan s. 22, 23, KAIJSER, och s. 23, WESTERSTAHL.

⁷ Se ovan s. 82 ff, särskilt s. 83, 85 f, 87 f om användningen av "tillämpas" och icke "tolkas" i § 83 p. 2. Jfr även KAIJSER och WESTERSTAHL ovan s. 97 f med not 2.

Avd. XI. Tillämpning av grundlag i jämförelse med tillämpning av vanlig lag.

Väsentliga äro givetvis frågorna, huruvida omkring år 1809 tillämpning av grundlag anses skola ske på annat sätt än tillämpning av vanlig lag, och — särskilt om nämnda fråga besvaras nekande — huru tillämpning av vanlig lag omkring år 1809 anses skola ske.⁸

VIDHÖG synes ha rätt i att anmärkningar kunna riktas ”mot uppfattningen [MALMGRENS], att § 84 skulle vara en tolkningsregel, som påbjuder annat tolkningssätt för grundlagarna än vad som gäller annan lag. Om denna uppfattning skulle vara antaglig, borde nämligen föreskriften om en tillämpning efter ordalydelsen från början ha ansetts vara något unikt för grundlagarna. Så uppfattades den emellertid icke av grundlagstiftarna själva.”⁹ Såvitt framgår av förarbetena till regeringsformen¹, är § 83 p. 2 vid sin tillkomst på intet sätt något märkligt stadgande.² Redan

⁴ Det hade varit av intresse, om VIDHÖG närmare utvecklat innebörden av det ”indirekta” innehållet i § 83 p. 2, jfr nedan kap. II, vilket innehåll är långt betydelsefullare än det av VIDHÖG hävdade direkta innehållet, ovan s. 96.

⁵ Se t.ex. s. 92 f med not 2.

⁶ Se närmare a.st.

⁷ Ovan s. 42.

⁸ Till förtydligande av det sagda må understrykas, att frågan i denna avd. gäller, vilken uppfattning man omkring år 1809 hyser [= hyste] angående rätta tillämpningen av vanlig lag — däremot icke vilken uppfattning man nu för tiden hyser angående rätta tillämpningen av vanlig lag härstammande från omkring år 1809.

En viss parallellism kan iakttagas mellan institutet för *förklaring* av grundlag och institutet för *förklaring* av vanlig lag, men därav synas några slutsatser icke kunna dragas för förståelsen av § 83 p. 2; för nämnda parallellism skall jag därför icke närmare redogöra.

⁹ VIDHÖG 1950 s. 357 f, jfr även a.a. s. 360, 370.

¹ Ovan s. 46 ff.

² I samma riktning KAIJSER 1939 s. 78 med anslutning från LUNDSTEDT, AK 1940. 36 s. 7, samt nedan s. 102. TRYGGER däremot åtskiljer, åberopande allenast lagstiftarens förmodade vilja, jfr ovan s. 31 f, vanlig

det sagda nödvändiggör en undersökning av huru vanlig lag omkring år 1809 anses skola tillämpas.³

År 1799 utger LIND den tidens till synes mest klagörande arbete om lagtolkning.⁴ LIND uppställer flera koncist formulerade och rikt exemplifierade s.k. grundregler, av vilka den första här är av intresse: "Hwarest Lagens ord, i kraft af deras egen betydelse och Lagens harmonie⁵, genast förefalla tydliga och klara⁶,

lag och grundlag. Han anför, att en lags alla förarbeten — kommittéens, de sakkunnigas, remissmyndigheternas, departementschefens och riksdagsmännens yttranden — utgöra "ett ganska farligt material. Men man kan icke undvara det, när det gäller den vanliga lagstiftningen. Beträffande grundlagen däremot har man just varit rädd för att allt detta material en gång skulle få för stor betydelse, när man hade att tillämpa bestämmelserna, och därför har man föreskrivit, att grundlagen skall tolkas efter sin ordalydelse d.v.s. efter vad som är sagt och efter ingenting annat", FK 1926. 10 s. 22, jfr även ovan s. 19 f. Jfr även NILSSON-STJERNQUIST 1946 s. 45.

KAIJSER har, enligt upplysning hos WESTERSTAHL 1950 not 63, meddelat WESTERSTAHL, att frågan "om RF § 83 påbjöd en annan tolkning av grundlag än av vanlig lag", vilken fråga KAIJSER besvarat nekande, "likväl synes honom [KAIJSER] mer komplicerad, därför att vid tiden för 1809 en särskilt restriktiv tolkning ansetts påkallad beträffande kontrakt. Om regeringsformen betraktas som ett kontrakt, skulle därför även för den ursprungligen gällt en dylik restriktiv tolkning". Om äldre tids bokstavstolkning av, främst, formbundna kontrakt se ock VAHLÉN 1951 s. 81 ff med hänv. till bl.a. RODHE, samt WEDBERG 1934 s. 136, FLINTBERG 1801 s. 482 f. Och om tolkning av grundlagen liksom av ett kontrakt se KREÜGER, NT 1886 s. 597 noten, jfr även von DÜBEN, Adelsn. prot. 1818 IV. 1 s. 347 jfr STANG 1833 s. 30 ff, jfr även ovan s. 72 ["i synnerhet"]. Men se dels om sambandet mellan § 83 p. 2 och RF 1772, § 57 ovan s. 49 ff, dels om riksdagsuttalandena i allmänhet 1809—23 ovan s. 66 ff, dels om vanlig lags tolkning nedan s. 101 f.

³ Efter en dylik undersökning — som givetvis bör begränsas till det för mitt syfte nödvändiga — skall bedömas, huru tillämpningen av lag i allmänhet låter förlika sig med bl.a. MALMGRENs, KAIJSERs, WESTERSTAHLs, VIDHÖGs och min hittills i denna skrift framlagda uppfattning om § 83 p. 2, nedan s. 103 ff.

⁴ Utöver LINDs arbete ["Domarens Pröfning efter Sweriges Lag"], vilket såsom det mest klagörande för den aktuella tiden citeras i texten, må hänvisas till följande arbeten. FUNCK 1761—62, se ovan s. 45 not 4. FLINTBERG 1796 s. 83, 308 f, dens. 1801 s. 43, 772 f, jfr nedan s. 101 not 6 och 8. TENGWALL anför 1802, att "Lagens mening är dess ordaförstånd", och att "hwarest Lagens mening är öpen och klar, där behöfwer

samt deras mening uppenbar: der får man aldeles icke wika från bokstafwen och orda-förståndet.”⁷ Av nämnda regel drager LIND flera s.k. följder, av vilka den andra förtjänar att här framhållas: ”Der Lagens ord äro owilkorligen tydliga och klara, får Domaren ej gå derifrån, ehuru sammanhanget skulle wisa Lagstiftaren werkeligen hafwa haft något annat syftemål, som likwäl ej blifwit annorlunda uttryckt än bokstafwen lyder.”⁸ Som exempel anför

dess grund icke eftersökas; men då tweekan äger rum ... så är Lagens grund den yppersta utwäg at rätt förstå och tillämpa Lagen”, TENGWALL 1802 s. 15 med not, jfr även s. 16 f. Jfr även v. ASP 1806 s. 88 ang. ”tillämpning af lagens bokstafliga och strängaste innehåll” samt, beträffande överdomare, ”uttydning af lagens mening ... för dess rättvisa lämpande till invecklade mål”; LANDBERG 1932 s. 156. Flera av ströskrifterna 1809—10 innehålla uttalanden om olika slags objektiv tillämpning av vanlig lag, sålunda INGMAN—MANDERFELT 1809 s. 17, MANDERFELT 1809 s. 28 f, EKENDAHL 1809 s. 28 f, PEHRSSON 1809 s. 19, ”Försök till Svar på Frågan ...” 1809 s. 21, GREVESMÖHLEN 1810 s. 7, 9, 37. Om åtskilliga uttalanden i riksdagen år 1809 och följande år ang. bokstavlig tillämpning av vanlig lag se nedan s. 102 med hänv. Jfr HOLMBERGSON [C. J. Nerman], Jurisprudentia civilis communis s. 6 ff, synbarligen under stark påverkan från NEHRMAN, ovan s. 36 ff; jfr även SJA I s. 441.

Beträffande praxis se — förutom vad som finnes hos t.ex. LIND och FLINTBERG — särskilt SJA IX s. 288: ”domarens pligt att följa Lagens bokstaf, utan rättighet att inlåta sig i tolkning eller tydning af en förmodad, med ordalydelsen ej öfverensstämmande, mening deraf, såsom innefattande ett ingrepp i Lagstiftarens funktioner”. Jag har emellertid icke ansett det behöfligt för mitt begränsade syfte att göra en omfattande undersökning av domstolspraxis; f.ö. komma flera av uttalandena i riksdagen, nedan s. 102, från domare.

⁵ Om ”harmonien” se LIND 1799 s. 26.

⁶ Om nämnda uttryck se LIND 1799 s. 18 f.

⁷ LIND 1799 s. 27.

⁸ LIND 1799 s. 36. I GRB 1:11 föreskrives blott: ”Domaren skall noga pröfva Lagens rätta mening och grund, och derefter döma; men ej deremot, efter eget godtycke. Landssed, som ej har oskäl med sig, må han ock rätta sin dom efter, der beskrifven lag ej finnes.” LIND återger nämnda lagrum och yttrar omedelbart därefter: ”At döma efter godtycke sker, då man går utom de gränсор Lagen utstakat för Domarens pröfning”, s. 16. Senare återkommer LIND till samma lagrum: ”Det är icke K. Carl XI allena, ovan s. 35 ff, som under namn af arbitrerande förbudit alt godtycke i Domare-Embetets utöfning. Samma förbud står uppenbarligen til at läsa i 1 Cap. 11 §., och i 24 Cap. 3 §. Rätteg. B.”, s. 23. I 24:3

LIND, att viss straffbestämmelse, närmare bestämt ett ord i upp-räkningen av lägersmålsbrotten, strider mot lagstiftarens syfte-mål — det talas t.o.m. om skrivfel. ”En sådan Lag måste . . . efter-lefwas i bokstafwen, til des felet i rigtig ordning warder rättadt.”⁹ I övrigt må beträffande det senare 1700-talets lagtillämpnings-metod blott sammanfattande erinras om upplysningstidens huvud-sakliga framskjutande av en objektiv metod.¹

Av särskilt intresse är givetvis, vad grundlagsstiftarna anse om tillämpning av vanlig lag. Om lagtillämpning finnas uttalanden i riksdagsdiskussionerna år 1809 och följande år.² SILFVERSPAR-RE, lagman, anför d. 23 aug. 1809, att bokstavstillämpning skall gälla för all lag.³ RIDDERSTOLPE yttrar d. 20 okt. 1809, att man alltid skall hålla sig till regeringsformens ”bokstaf, likasom wid andra Lagars och Författningars”.⁴ Von HAUSVOLFF, lagman, anför d. 24 okt. 1809, att all lag bör enligt och icke utöver ord-aldelsen förstås och förklaras.⁵ MÖRNER yttrar d. 22 sept. 1810, att ”vid Lagens verkställighet eller tillämpning det är angeläget, att icke Domarens eller Regentens vilja sättes i stället för Lagens föreskrifter”.⁶ FAXE ställer d. 4 aug. 1812 den retoriska frågan, ”huru en domare ville försvara sig, om han i motsats af lagens bokstaf, der den är tydlig och klar, bestämde sit utslag efter ana-logie.”⁷ Dessa exempel torde räcka för att visa, att grundlagsstif-

föreskrives: ”All dom bör fästas på skäl och lag, och ej på godtycke”. Jfr emellertid Anmärkningar till Svea Rikes Lag 1811 I s. 10 f.

⁹ LIND 1799 s. 36 ff; påpekas här, att bokstaven sålunda skall efterlewas, emot syftemålet, ehuru därigenom en gärning straffbelägges.

¹ Jfr även ovan s. 43 not 1.

² Dessa uttalanden angivas i det följande i kronologisk ordning, jfr ovan s. 56 not 1.

³ Se ovan s. 68 f, bl.a. om ordet ”bokstafs”-tillämpning i detta sammanhang.

⁴ Adelsn. prot. 1809 III.2 s. 4487.

⁵ Se ovan s. 71, bl.a. om ordet ”ordaldelsen” i detta sammanhang.

⁶ KU prot. 1810—15 s. 66.

⁷ KU prot. 1810—15 s. 342. Närmast i samma riktning: STROKIRCH, Adelsn. prot. 1809 I s. 646, jfr STÄNDERNAS skriv., a.a. III. 2 s. 4595, LAG-UTSKOTTET, a.a. IV. 1. 1 s. 220 f [obs. utgångsp.: ”när de icke uttryckeligen förmå annat”], STJERNSTEDT, a.a. 1810 VI. 1 s. 986, STAEL von HOLSTEIN, a.a. 1818 II s. 365, GRÖNHAGEN, a.a. 1823 II bil. s. 410 f, jfr s. 416, jfr von HAUSWOLFF, a.a. VI s. 364, dens. 1818 IV. 1 s. 334, jfr

tarna icke kunna ha annan uppfattning än t.ex. LIND⁸ angående tillämpning av vanlig lag, i de avseenden som här äro i fråga.

Hur överensstämmer då uppfattningen omkring år 1809 angående tillämpning av lag i allmänhet med de uppfattningar om § 83 p. 2, vilka framlagts i litteraturen?

Såsom redan antytts strider MALMGRENs uppfattning om § 83 p. 2 mot 1809 års uppfattning om tillämpning av lag i allmänhet. Enligt MALMGREN förbjuder nämligen § 83 p. 2 "allt vad man kallar logisk lagtolkning och alldeles särskilt . . . extenderingar och analogier."⁹ MALMGRENs uppfattning om § 83 p. 2 går alltså ut på en alltför restriktiv tillämpning.¹

Om KAIJSERS, WESTERSTÅHLs och VIDHÖGs uppfattningar om § 83 p. 2 kan icke sägas, att de strida mot uppfattningen om tillämpning av lag i allmänhet. Ty enligt KAIJSER, WESTERSTÅHL och VIDHÖG utsäger § 83 p. 2 ingenting om grundlagstolkning^{1a} — alltså kan § 83 p. 2 icke strida mot tolkningen av lag i allmänhet, hurudan sistnämnda tolkning än skulle vara.² Men

STRALE, a.a. 1823 VIII. 2 s. 366 och MÖRNER, a.a. s. 378 f, UGGLA, a.a. IX bil. s. 12, von HOHENHAUSEN, a.a. s. 112 [jfr dock nedan]. — Närmast i motsatt riktning: jfr SPENS, Adelsn. prot. 1818 VI. 2 s. 49, von HARTMANSDORFF, a.a. 1823 IV s. 471 f, jfr dens. a.a. IX bil. s. 62 f, von HOHENHAUSEN, a.a. VIII s. 214 [jfr dock ovan].

⁸ Ovan s. 100 ff.

⁹ Om MALMGREN ovan s. 17 f; om uppfattningen angående vanlig lag däremot se ovan s. 100 f.

¹ Samma anmärkning kan riktas mot alla uppfattningar, ovan s. 18 ff, om att § 83 p. 2 helt förbjuder subjektiv tolkning; jfr betr. vanlig lag ovan s. 100 f. Tillfogas må, att nämnda uppfattningar om § 83 p. 2 icke heller låta förlika sig med t.ex. riksdagsuttalandena omkring år 1809, se ovan s. 80, jfr även ovan s. 92 f.

^{1a} Här bortses från att enligt KAIJSER § 83 p. 2 riktar sig mot arbitrerung, jfr ovan s. 22 med not 6 och flera ställen. Enligt VIDHÖG riktar sig § 83 p. 2 icke mot arbitrerung, se ovan s. 98 not 1a.

² Om KAIJSERS, WESTERSTÅHLs och VIDHÖGs uppfattningar om § 83 p. 2 se närmare ovan s. 22 f. Enligt en av KAIJSERS alternativa uppfattningar torde § 83 p. 2 dock vara ett tolkningsstadgande och måhända påbjuda annan tolkning av grundlag än av vanlig lag, se ovan s. 100 not 2. Även enligt en uppfattning hos VIDHÖG är § 83 p. 2 ett slags tolkningsstadgande, se ovan s. 97 f, vilket emellertid icke torde påbjuda

KAIJSERS, WESTERSTÄHLs och VIDHÖGs uppfattningar om § 83 p. 2 — att § 83 p. 2 icke utsäger någonting om grundlagstolkning, t.ex. lämnar öppet, huruvida orden skola ha makt över andan³ — överensstämma heller icke med uppfattningen om tillämpning av lag i allmänhet och böra för den skull här kritiseras. Av det sagda framgår, att beträffande vanlig lag tillämpning i första hand anses skola ske enligt det språkliga innehållet, även emot syftet; "bokstafwen", "orden", "orda-förståndet", "ordaldelsen" skola vid vanlig lag följas.⁴ Tillämpning av grundlag skall i nämnda avseende icke ske på annat sätt än tillämpning av vanlig lag.⁵ Enligt § 83 p. 2 skola grundlagarna tillämpas enligt sin "ordaldelse". Är det då icke troligt, att "ordaldelse" i § 83 p. 2 betyder språkligt innehåll, i motsats till bl.a. syfte?⁶ WESTERSTÄHL är enligt min mening för negativ, när han anför, att "även om man . . . kunde fastställa vad man i allmänhet [beträffande lag i allmänhet] avsåg med bokstavstolkning, [skulle man] ändå inte slutgiltigt bevisa att det just var en sådan tolkning som RF § 83 åsyftade.⁷ Särskilt bör ju observeras, att om man bortser från Mannerheims egenartade förklaring⁸, synes ingen inom kret-

annan tolkning av grundlag än av vanlig lag, jfr därmed min egen uppfattning nedan s. 105 f.

³ Om viss reservation betr. KAIJSER och VIDHÖG se föregående not.

⁴ T.ex. ovan s. 101, 102.

⁵ Ovan s. 99 f; erinras må om att jag tidigare givit flera andra slags belägg för att grundlag skall i första hand tillämpas enligt sitt språkliga innehåll, se t.ex. ovan s. 80 f, 92 f.

⁶ Erinras må här om att jag tidigare givit flera andra slags belägg för att "ordaldelse" i § 83 p. 2 betyder språkligt innehåll, se t.ex. ovan s. 81, jfr s. 34. — Ovan i texten använder jag ordet "syfte", i anslutning till det av LIND använda "syftemål"; om orden "anda", "mening", "syfte" m.fl. närmare nedan i kap. II t.ex. s. 131.

⁷ Jag har ovan nöjt mig med att det är troligt — om bevis jfr ovan not 5 och 6 — att "ordaldelse" i § 83 p. 2 betyder språkligt innehåll, i motsats till bl.a. syfte, och att sålunda jämlikt § 83 p. 2 grundlag skall liksom lag i allmänhet i första hand tillämpas enligt sitt språkliga innehåll, även emot syftet; redan beträffande nämnda huvudinnebörd i § 83 p. 2 har nämligen WESTERSTÄHL m.fl. annan uppfattning, se t.ex. ovan s. 104 med not 3.

⁸ Om MANNERHEIM, som jag förstår på delvis annat sätt än WESTERSTÄHL gör, se ovan s. 76 ff.

sen av det ursprungliga konstitutionsutskottets ledamöter ha hänvisat till denna paragraf såsom en föreskrift innehållande anvisningar för grundlagstolkningen.”⁹ Att § 83 p. 2 icke så ofta åberopas vid grundlagstolkning, vare sig av de ”primitiva” grundlagstiftarna eller av andra^{9a}, är — även om § 83 p. 2 är ett tolkningsstadgande genom att ”ordalydelse” betyder språkligt innehåll, i motsats till bl.a. syfte — naturligt.¹ Av intresse är, att § 83 p. 2 dock stundom åberopas vid grundlagstolkning², och av särskilt intresse i detta sammanhang är, att när SILFVERSPARRE och von HAUSVOLFF hävda, att den bokstavstolkning, som gäller för lag i allmänhet³, även skall gälla för grundlag, § 83 p. 2 framställes som ett uttryck därför.⁴

Min hittills i denna skrift framlagda uppfattning om § 83 p. 2 — att enligt § 83 p. 2 grundlag alltid skall i första hand tillämpas enligt sitt språkliga innehåll, även emot syftet⁵ — överensstämmer med 1809 års uppfattning om tillämpning av lag i allmänhet, i de avseenden som här äro i fråga.⁶ Nämnda överensstämmelse styrker riktigheten av min uppfattning om § 83 p. 2. Ett ytterligare bestyrkande därav synes följande förhållande utgöra: enligt uppfattningen omkring år 1809 skall, såsom nämnts, lag i allmänhet i första hand tillämpas enligt sitt språkliga innehåll, och om denna samma princip användes på § 83 p. 2 själv, kommer § 83 p. 2 närmast att innebära — särskilt enär ”ordalydelse” i § 83 p. 2 språkligt sett närmast betyder språkligt innehåll⁷ — att grundlag skall i första hand tillämpas enligt sitt språkliga innehåll. Om sålunda § 83 p. 2 för grundlags del påbjuder det slags tillämp-

⁹ WESTERSTAHL 1950 s. 17.

^{9a} Härvid avser jag den tid, som i denna skrift särskilt undersökts, åren 1809—15.

¹ Se ovan s. 92 f om den begränsade innebörden i § 83 p. 2 såsom tolkningsstadgande, samt ovan s. 81 om i riksdagen diskuterade slag av fall, jfr även ovan s. 86 f.

² Ovan s. 66 ff.

³ Ovan s. 102.

⁴ Se ovan s. 68 f, 71 f.

⁵ Se närmare ovan s. 92 f med not 2.

⁶ Se om LINDs uppfattning ovan s. 100 f — jfr dock KAIJSER 1939 s. 25 och nedan s. 110 — och om grundlagsstiftarnas uppfattning ovan s. 102.

⁷ Ovan s. 34.

ning, som principiellt gäller för lag i allmänhet, kan emellertid frågas, varför ett uttryckligt stadgande, § 83 p. 2, givits just om grundlag. Den närmaste förklaringen torde vara, att § 83 p. 2 utgör fortsättning på ett redan förefintligt stadgande, RF 1772 § 57.⁸ Mera djupgående torde förklaringen med SILFVERSPARRE kunna uttryckas sålunda: "I synnerhet är detta stadgande högst nödigt i afseende på Grundlagar, wid hwilkas tillämpning högre och stridigare interessen eljest desto snarare skulle förorsaka dristiga och spetsfundiga tolkningssätt".⁹ Att ett uttryckligt stadgande om tillämpning i första hand enligt det språkliga innehållet, även emot syftet, ännu i dag finnes beträffande grundlag, men icke beträffande annan lag, skall i det följande visas vara av betydelse.¹

Avd. XII. Ytterligare tre i litteraturen framlagda synpunkter beträffande huvudinnebörden i § 83 p. 2.

I korthet — och till en del endast för fullständighetens skull — skall jag beröra först två synpunkter, som kunna synas tala emot bl.a. min hittills i denna skrift framlagda uppfattning om § 83 p. 2, och sedan en synpunkt, som kan synas tala för bl.a. min uppfattning.

VIDHÖG åberopar "det i och för sig egendomliga, att en lag skulle innehålla en föreskrift om hur den skall tolkas, vilken föreskrift ju då i sin tur först måste tolkas, innan den kan tillämpas".² Däremot må särskilt ställas ett — visserligen något tillspetsat —

⁸ Ovan s. 49 ff.

⁹ Ovan s. 68. Jfr även KAIJSER 1939 s. 74.

Upplysas bör — ehuru några användbara slutsatser icke synas kunna dragas därav — att bl.a. § 83 i RF uteslutits i projektet till 1812 års regeringsform, ANDGREN 1933 s. 196, 334, jfr s. 303 f, liksom även i den gustavianska oppositionens grundlagsförslag vid 1809—10 års riksdag, BRUSEWITZ, Hist. Tidskr. 1911 s. 269 ff.

¹ Nedan kap. II avd. III.

² VIDHÖG 1950 s. 357.

yttrande av WALIN: "Lagstiftaren har onekligen varit bra lätt-sinnig, när han — bortsett från grundlagarna — underlåtit att, innan någon lag tillverkas, i lagform jämväl angiva efter vilken metod den skall tolkas (låt vara att det i så fall kanske också skulle behövas bestämmelse om en metod att tolka den lag som anger metoden)."³

WESTERSTÅHL anlägger en annan synpunkt, när han anför, "att det är anmärkningsvärt, att ingen av dessa författare [NAUMANN, ALEXANDERSON, REUTERSKIÖLD m.fl.] ådagalagt någon förvåning över att våra grundlagsstiftare varit så utomordentligt insiktsfulla att de redan 1809 var i stånd att i några få ord formulera en sats [§ 83 p. 2], vilken kan uppfattas som ett entydigt ställningstagande i en först mot seklets slut klart preciserad stridsfråga inom tolkningsteorin [subjektiv eller objektiv metod]."⁴ Emellertid må erinras om att grundlagsstiftarna skarpt skilja mellan "bokstafsmeningen" och "andemeningen"⁵, och att beträffande vanlig lag likaledes skiljes mellan lagens "ord" eller "bokstaf" och lagstiftarens "syftemål".⁶ I den mån WESTERSTÅHL menar, att år 1809 tiden ännu icke är mogen för ett val av en rent objektiv, närmast i motsats till en rent subjektiv, metod — så att WESTERSTÅHL lämnar öppet, om en kombination av de båda metoderna med den fasta rangordningen *I* objektiv, *II* subjektiv metod kan tänkas väljas år 1809 — är WESTERSTÅHLs anmärkning möjligen träffande.⁷ Därvid skall jag emellertid icke uppehålla mig, ty WESTERSTÅHLs anmärkning träffar då icke min hittills i denna skrift framlagda uppfattning om § 83 p. 2, men däremot ev. NAUMANNs m.fl:s uppfattningar, såsom ock avses. Enligt min uppfattning är det nämligen den nyssnämnda kombinationen, som väljes år 1809.⁸

³ WALIN, SvJt 1952 s. 42; se även WESTERSTÅHL 1950 s. 23 med not 72. Särskilt om grundlagarna se t.ex. SILFVERSPARREs yttrande, ovan s. 106.

⁴ WESTERSTÅHL 1950 s. 11.

⁵ Se t.ex. ovan s. 57 ff, 66 f.

⁶ Se ovan s. 100 f. Se även om ev. inflytande från utlandet ovan s. 43 not 1.

⁷ Jfr dock ovan s. 43 not 1.

⁸ Se särskilt ovan s. 92 f.

LAGERROTH anlägger en tredje synpunkt, när han med hänvisning till RF 1809 §§ 81 och 83 p. 1, ändrings- och förklaringsbestämmelserna, anför: "Den procedur, som kräves för total omläggning av hela maktdelningsschemat, är icke mer omständlig än den, varigenom en ren grammatikalisk justering kommer till stånd. Men därmed är också förutsättningen given för den strikta efterlevnad in i minsta detalj, vilken som ett ideal föresvävade 1766 års grundlagsstiftare och tydligt kräves i 1772 års RF § 57. Om icke «efter deras bokstavliga innehåll» [RF 1772 § 57] så dock «efter deras ordalydelse» skola enligt [RF 1809] § 83 in fine grundlagarna i varje särskilt fall tillämpas."⁹ Men RF 1772 räknar över huvud icke med annan ändring än den, som utgör en förbättring, d.v.s. bringar dess detaljbestämmelser till bättre överensstämmelse med dess principer¹, och RF 1772 § 57 kräver likväl tydligt, enligt LAGERROTH [ovan], strikt efterlevnad in i minsta detalj. Då torde den omständigheten, att enligt RF 1809 proceduren för total omläggning av hela maktdelningsschemat icke är mer omständlig än proceduren för en ren grammatikalisk justering, icke — emot vad LAGERROTH menar [ovan] — utgöra "förutsättningen" för RF 1809 § 83 p. 2², som dessutom antydes kräva en mindre strikt efterlevnad än RF 1772 § 57 kräver.³ F.ö. torde 1809 års grundlagsstiftare avse, att grundlagen icke skall vidröras annat än då så är starkt påkallat⁴, och de veta, att varje ändring och varje förklaring kommer att taga en avsevärd tid. Ehuru de av LAGERROTH och NILSSON-STJERNQUIST förda resonemangen leda till att enligt § 83 p. 2 grundlagarna skola tillämpas enligt sin ordalydelse i den ungefärliga betydelsen språkligt innehåll — vilket ock är min hittills i denna skrift framlagda uppfattning — kan jag, såsom av det sagda framgår, svårligen biträda deras på ovan angivet sätt formulerade motivering.

⁹ LAGERROTH 1942 s. 150. NILSSON-STJERNQUIST 1946 s. 45 anför, med hänvisning till LAGERROTH, i samma riktning: "Vi få ... icke glömma, att grundlagsstiftarna i varje fall enligt egen mening möjliggjort en tillämpning efter ordalydelsen genom att tillåta grundlagsändring, vilket betecknade en fundamental avvikelse i jämförelse med tidigare uppfattning."

¹ LAGERROTH a.a. s. 148.

² Jfr även ovan s. 46 ff: förarbetena till RF 1809 tiga.

Avd. XIII. Slutsammanfattning beträffande huvudinnebörden i § 83 p. 2.

Min uppfattning om huvudinnebörden i § 83 p. 2 — vilken uppfattning jag i denna avd. skall slutgiltigt angiva — stöddes på åtskilliga, i det föregående undersökta omständigheter, nämligen: *I* betydelsen av ordet "ordalydelse" enligt språkbruket⁵, *II* det antagliga sambandet mellan RF 1772 § 57 och RF 1809 § 83 p. 2⁶, *III* riksdagsdiskussionerna i tillämpningsfrågor år 1809 och följande år, därunder uttryckligt åberopande av att grundlagarna skola jämlikt § 83 p. 2 tillämpas enligt sin "ordalydelse"⁷, *IV* syftningen hos ordet "de" i § 83 p. 2⁸, *V* betydelsen av uttrycket "i hvarje serskildt fall" i § 83 p. 2⁹, *VI* förhållandet mellan p. 2 och p. 1 i § 83¹ samt *VII* tillämpning av grundlag i jämförelse med tillämpning av vanlig lag.² Några omständigheter, som i litteraturen åberopas till stöd för viss uppfattning om § 83 p. 2, har jag funnit vara irrelevanta, så särskilt bruket av ordet "tillämpas", och icke "tolkas", i § 83 p. 2.³ Ehuru de under *I—VII* nämnda omständigheterna bedömas på olika sätt i litteraturen, i den mån de beröras däri, stödjade de enligt min mening alla en och samma uppfattning om § 83 p. 2.

Huvudinnebörden i § 83 p. 2 är, att grundlagarna alltid skola

³ På liknande sätt kan invändning göras emot NILSSON-STJERN-QUISTs resonemang om huru 1809 års grundlagsstiftare "möjliggjort" en tillämpning efter ordalydelsen, se ovan not 9.

⁴ Jfr t.ex. ovan s. 89 not 3.

⁵ Ovan s. 32 ff.

⁶ Ovan s. 49 ff, särskilt s. 55.

⁷ Ovan s. 55 ff, särskilt s. 80 f, sammanfattning.

⁸ Ovan s. 76 ff.

⁹ Ovan s. 88 ff, särskilt s. 92 f.

¹ Ovan s. 93 ff.

² Ovan s. 99 ff, särskilt s. 105.

Se om ytterligare några, mindre betydande omständigheter nedan s. 146, 147.

³ Ovan s. 82 ff, särskilt s. 87 f. Se vidare ovan s. 106 ff.

tillämpas enligt sina för det speciella fallet eller allenast i allmänhet bjudande ord, sitt språkliga innehåll — att orden aldrig få åsidosättas, icke ens om t.ex. orden och andan icke skulle täcka varandra. Utan hinder av § 83 p. 2 må grundlagarna, i den mån orden äro oklara eller lagarna tåga, tillämpas enligt t.ex. andan.⁴

Det må understrykas, att ingenting synes mig tala emot att huvudinnebörden i § 83 p. 2 är den nu angivna. Ehuru KAIJSER anför, att "ett studium av svensk doktrin före 1809 visar att den hävdade en subjektiv lagtolkningsteori [beträffande lag i allmänhet]"⁵, synes i de många tillämpningsdiskussionerna i riksdagen år 1809 och följande år ingen göra gällande — det må särskilt framhållas — att grundlagens ord skola vika för dess anda, när de båda icke täcka varandra. Även om ett eller annat påstående om andans makt över orden skulle kunna uppletas i dåtidens riksdagsprotokoll, vilket jag dock icke tror är möjligt, skulle ett sådant påstående icke kunna tillerkännas vitsord gentemot alla de omständigheter, på vilka den ovan angivna huvudinnebörden i § 83 p. 2 stödjer sig.

Åtskilliga författare ha, såsom nämnts⁶, uttalat sig om huvudinnebörden i § 83 p. 2. Överensstämmer min uppfattning med någon av dessa författares? Icke med t.ex. deras uppfattning, som bl.a. hävda, att subjektiv tolkning icke får ske⁷, icke heller med deras uppfattning, som bl.a. hävda, att § 83 p. 2 icke utsäger någonting om tolkning.⁸ Däremot synes min uppfattning överens-

⁴ Jfr även nedan s. 111 f. Om "anda" t.ex. nedan s. 131.

⁵ KAIJSER 1939 s. 26; annorlunda enligt min undersökning ovan s. 100 ff. Enligt KAIJSER m.fl. lämnar, såsom påpekats t.ex. ovan s. 103 f med hänv., § 83 p. 2 också öppet, huruvida grundlagens ord skola ha makt över dess anda.

⁶ Översikt över litteraturen ovan s. 16 ff.

⁷ Ovan s. 17 ff, I A—C.

⁸ Ovan s. 21 ff, II—III; där återfinnas de före mig senaste uttolkarna av § 83 p. 2, KAIJSER, WESTERSTAHL och VIDHÖG. Det kan synas förvånande, att min uppfattning om huvudinnebörden sålunda strider mot den moderna forskningens. Påpekas må emellertid, att KAIJSERS, WESTERSTAHLs och VIDHÖGs uppfattningar om huvudinnebörden sinsemellan förete en rad mer eller mindre djugående skillnader: KAIJSERS huvuduppfattning, ovan s. 22, II, liksom viss annan uppfattning hos VIDHÖG, ovan s. 23 not 6 med hänv., saknar helt motsvarighet hos de öv-

stämma med den av FAHLBECK & SUNDBERG, bl.a. genom åbe-
ropande av A. G. SILVERSTOLPE, i korthet uttryckta.⁹

Det återstår emellertid några väsentliga frågor. ALEXANDER-
SON anför, att "det naturligen alls icke [är] uteslutet, att denna
tolkning [av den legala tolkningsregeln enligt sakenlig vetenskap-
lig metod] ger till resultat, att den legala tolkningsregeln, med af-
seende å den eller de lagars tolkning i öfrigt, för hvilka densamma
gäller, fordrar tillämpningen af en viss annan metod, än den af
vetenskapen såsom den sakenliga utmärkta".¹ Användningen av
viss metod på § 83 p. 2 tänkes alltså kunna resultera i att § 83 p. 2
påbjuder en annan metod. Ja, jag kan icke hävda, att den metod
— eller rättare den kombination av metoder — som jag använt på
§ 83 p. 2, helt täckes av den metod, som § 83 p. 2 enligt mig på-
bjuder; däri kan emellertid icke ligga någon kritik av min metod.²
Väsentligt är, att vilken rimlig metod³ — eller kombination av
metoder, ty det måste på grund av den dunkla lydelsen av och de
intetsägande motiven till § 83 p. 2 bli fråga om en kombination —
som än användes på § 83 p. 2, synes § 83 p. 2 påbjuda en och
samma metod⁴, den av mig angivna.

När det sålunda befinnes, att § 83 p. 2 påbjuder en viss, annan
metod än den, som använts — och framför allt annan än den, som

riga. KAIJSERs biuppfattning och WESTERSTAHLs uppfattning, både
ovan s. 23, III, överensstämma icke, ty KAIJSERs uppfattning är mycket
vidare; se hos KAIJSER t.ex. ordet "även" och hos WESTERSTAHL
t.ex. ordet "bara", ovan s. 23. WESTERSTAHLs uppfattning och VID-
HÖGs uppfattning [i övrigt, jfr ovan] överensstämma icke heller, se ovan
s. 96, 97 f. M.m.

⁹ Se ovan s. 20, I D.

¹ ALEXANDERSON 1907 s. 9.

² Jfr nedan.

³ Icke i.e.x. de av EKELÖF 1951 s. 18 f i demonstrationssyfte angivna,
extrema subjektiva och objektiva metoderna.

⁴ Se ovan s. 109 med hänv., särskilt till s. 92 f med not 2 och s. 81 med
hänv. till s. 55; se om en teleologisk metod även nedan s. 127 not 4, s. 127 f.
WESTERSTAHL 1950 s. 22 begagnar ett antagande, "att tillämpningen
av två olika tolkningsmetoder aldrig kan ge samma resultat"; jfr där-
emot principiellt AHLANDER 1952 s. 129.

skulle kunna användas — vid tolkningen av § 83 p. 2, uppkommer fråga, om icke den i § 83 p. 2 påbjudna metoden i sin tur bör användas på § 83 p. 2, ty § 83 p. 2 föreskriver ju, att "de", grundlagarna, skola tillämpas på visst sätt, och § 83 p. 2 ingår själv i grundlagarna.⁵ Frågan har, i ett större sammanhang, redan besvarats jakande, såsom jag angivit huvudinnebörden i § 83 p. 2.⁶

Då uppkommer till sist frågan: när den i § 83 p. 2 påbjudna, av mig angivna metoden⁷ användes på § 83 p. 2 själv, vilken metod kommer § 83 p. 2 då att påbjuda? Ett övertänkande därav — vilket icke skall redovisas här, enär en sådan redovisning skulle innefatta en upprepning av väsentliga delar av detta kap. — visar, att § 83 p. 2 kommer att påbjuda just den metod, som då användes på § 83 p. 2.⁸ Därmed synes uppgiften att fastställa huvudinnebörden i § 83 p. 2 vara löst.⁹ ﺽﻮ

⁵ Jfr även WESTERSTAHL 1950 s. 22.

⁶ Ovan s. 109 f; klart är, att t.ex. ändamålet med § 83 p. 2 icke föranleder, att undantag göres beträffande förevarande fråga, jfr om en annan situation nedan s. 127. WESTERSTAHL a.st. besvarar icke direkt förevarande fråga. WESTERSTAHL kritiserar emellertid ALEXANDERSON, som säges icke beröra frågan, "därför att hans diskussion på denna punkt upphör, innan [§ 83 p. 2] har erhållit en bestämd innebörd." Såsom däremot jag läser ALEXANDERSON, utgår han, utan motivering, från att en i § 83 p. 2 påbjuden metod icke skall användas på § 83 p. 2 själv, se ovan s. 111 "i öfrigt"; dessutom anser ALEXANDERSON sig finna, att § 83 p. 2 påbjuder den metod, som han använt på § 83 p. 2, ovan s. 19 och s. 29 f, och då blir frågan om användning av § 83 p. 2 på sig själv meningslös. MALMGREN utgår, utan motivering, från att § 83 p. 2 kan användas på sig själv, 1945 s. 8 "intill", och antager, att ALEXANDERSON säger detsamma. Senare underlåter emellertid MALMGREN att använda den bokstavsmetod, ovan s. 17 f, som han finner vara påbjuden i § 83 p. 2, på § 83 p. 2. Om MALMGREN använt nämnda metod på § 83 p. 2, måste han ha funnit, att innebörden i § 83 p. 2 icke kunde fastställas, eftersom det språkliga innehållet i § 83 p. 2 är oklart, ovan s. 32 ff.

⁷ Ovan s. 109 f.

⁸ Se ovan s. 109 med hänv.; intresse tilldrager sig i förevarande fråga särskilt uttrycket "i hvarje serskildt fall" i § 83 p. 2, se ovan s. 93. Jfr även ovan s. 111 med not 4.

⁹ Om § 83 p. 2 hade, osannolikt nog, kommit att påbjuda en ny metod, hade viss svårighet kunnat uppstå, jfr WESTERSTAHL 1950 s. 22 men ock ovan s. 111 not 4.

Kap. II. Närmare om innebörden i § 83 p. 2 [§ 84].¹

De som hävda, att § 83 p. 2 över huvud är ett slags tolkningsstadgande, uttala sig i allmänhet ganska oklart — därest de alls uttala sig — om stadgandets närmare innebörd.² Min föregående framställning ger också rum för åtskilliga frågor om den närmare innebörden i § 83 p. 2. När sådana frågor nu böra övervägas, torde det vara lämpligt, att till utgångspunkt toges första satsen i min slutsammanfattning beträffande huvudinnebörden i § 83 p. 2 — satsen, att grundlagarna alltid skola tillämpas enligt sitt språkliga innehåll.³

Avd. I. Vilken tids språkbruk?

Den första frågan angående innebörden i satsen, att ett grundlagsstadgande skall tillämpas enligt sitt språkliga innehåll, torde vara, jämlikt vilken tids språkbruk innehållet i stadgandet skall,

¹ Se om gränserna för detta kap. ovan s. 15 f med not 5 och not 6.

² Se litteraturöversikten ovan s. 16 ff.

³ Ovan s. 109 f. Om sista satsen i nämnda slutsammanfattning närmare nedan s. 128 ff.

ev. med hjälp av ordbok⁴, fastställas. WESTERSTÅHL anför — kritiserande uttalandena om tolkning enbart efter ordalydelsen — att en ordbok kan "ingenting säga om vilken tids terminologi som skall vara utslagsgivande. Är det den nuvarande terminologien eller grundlagstiftarnas?"⁵ Såsom alternativ till "den nuvarande terminologien" uppställer jag t.v. — i stället för "grundlagstiftarnas"⁶ — terminologien vid tiden för grundlagsstiftningen.

Förevarande typ av fråga är icke alldeles oberörd i litteraturen. Redan LIND anför: "Lagfarenheten måste nödvändigt . . . hafva sine termer, de der äga et stadfäst begrep, som ej får ombytas efter de förändringar och förbättringar et lefwande språk, genom sin odling, dageligen winner."⁷ HAGMAN yttrar: "Så t.ex. har man vid fråga om tolkning af nu gällande riksdagsordning, att i de fall, där ordalagen hämtats ur R.D.O. (1810 års), taga hänsyn till den betydelse, de i denna grundlag ägde."⁸ REUTERSKIÖLD anför visserligen, att tolkningen alltid skall vara objektiv "efter hvarje tids egen allmänna uppfattning"⁹, men därmed torde Reuterskiöld blott mena, att varje tids tolkare har att själv ur vissa synpunkter bedöma föreliggande tolkningsfrågor.¹ LAGERROTH anmärker på juristerna, att de ofta icke tagit ordentligt reda på "vad orden hade för valör 1809".² I övrigt synas grundlagstolkarna icke ha berört förevarande fråga.

Kan det anses framgå av det språkliga innehållet i § 83 p. 2, vilken tids språkbruk som skall vara utslagsgivande? Det heter i § 83 p. 2, att grundlagarna skola tillämpas enligt "deras ordalydelse". Ett grundlagsstadgande har vid sin tillkomst ett språkligt innehåll, som bestämmes jämligt den tidens språkbruk. Med tidens gång kunna nya företeelser uppkomma, vilka kunna sub-

⁴ Jfr även LAGERROTH, t.ex. StvT 1938 s. 424.

⁵ WESTERSTÅHL 1950 s. 18.

⁶ Däröfver nedan s. 115 f.

⁷ LIND 1799 s. 20; LIND avser vanlig lag, men hans yttrande medtages likväl av mig, enär detsamma gjordes ung. vid tiden för grundlagsstiftningen.

⁸ HAGMAN 1902 s. 213 f.

⁹ REUTERSKIÖLD 1924 s. 153.

¹ Jfr ovan s. 19.

² LAGERROTH, StvT 1938 s. 145, jfr även s. 424.

sumeras under det gamla språkliga innehållet, men det kan ifrågasättas, om detta innehåll självt kan utan omformulering av stadgandet förändras, även om språkbruket förändras. Frågan är emellertid icke av stor praktisk betydelse här.

Ty därest man anser, att det icke av det språkliga innehållet i § 83 p. 2 framgår, vilken tids språkbruk som skall vara utslagsgivande, må erinras om att, när sålunda det språkliga innehållet i § 83 p. 2 anses vara oklart, enligt min uppfattning om § 83 p. 2³ t.ex. andan i § 83 p. 2 må följas. Enligt andan i § 83 p. 2 måste språkbruket vid tiden för ett grundlagsstadgandes tillkomst vara utslagsgivande.⁴ Ty grundlagsstiftarna måste utgå från nämnda språkbruk, icke från en senare tids språkbruk, om vilket de ingenting kunna veta. Och om en senare tids språkbruk vore utslagsgivande, skulle ett grundlagsstadgande — när språkbruket förändras — kunna få ett orimligt innehåll.

Såsom tidigare anförts, uppställer WESTERSTÅHL såsom alternativ den nuvarande terminologien och — icke terminologien vid tiden för grundlagsstiftningen [ovan] utan — ”grundlagstiftarnas”, samt fortsätter: ”Man behöver endast formulera problemet på detta sätt för att finna, att den traditionella stridsfrågan om en objektiv eller subjektiv tolkning inte är löst genom en hänvisning till ordalydelsen. Man kan därför inte heller genom att endast utgå från ordalydelsen av RF § 84, betraktad som tolkningsparagraf, avgöra om den där påbjudna tillämpningen av ordalydelsen vindicerar en objektiv eller en subjektiv tolkningsmetod.”⁵ Om jag förstår WESTERSTÅHL rätt, kan hans tanke utvecklas så, att enligt såväl subjektiv som objektiv metod det kan sägas vara ett grundlagsstadgandes ordalydelse, som skall tillämpas, och att den avgörande frågan — som man icke kan besvara genom att endast utgå från ordalydelsen av § 84, betraktad som tolkningsparagraf — är, på vilket sätt det skall fastställas, vad ordalydelsen utsäger: om hänsyn skall tagas till grundlagsstiftarnas egen terminologi eller till terminologin i t.ex. vanliga lagar.⁶

³ Ovan s. 109 f, 112.

⁴ Om ”andan” närmare nedan s. 131.

⁵ WESTERSTAHL 1950 s. 18.

Emellertid kan invändas, att t.ex. en ordbok⁷ synes ge vid handen, att ordet "ordalydelse" omkring år 1809 betyder, såvitt nu är i fråga, språkligt innehåll i motsats till tankeinnehåll.⁸ Därför kan hävdas, att just ordalydelsen i och för sig av § 83 p. 2 visar, att den där påbjudna tillämpningen av ordalydelsen vindicerar en objektiv metod. Att dessutom grundlagsstiftarna torde vilja påbjuda en huvudsakligen objektiv metod, har framgått av hela min föregående framställning.⁹

Avd. II. Klarhet och oklarhet i grundlagarnas språkliga innehåll.

När det språkliga innehållet i ett grundlagsstadgande skall — jämlikt språkbruket vid tiden för stadgandets tillkomst¹ — fastställas, torde i allmänhet befinnas, att stadgandets språkliga innehåll delvis är oklart. Författare, som hävda, att enligt § 83 p. 2 endast grammatisk-lexikografisk tolkning eller endast objektiv tolkning av ett grundlagsstadgande är tillåten², uppmärksamma icke tillräckligt den svårighet, som nämnda oklarhet måste medföra.

MALMGREN anför — såsom motivering för att den enligt honom påbjudna grammatisk-lexikografiska metoden icke kan användas³ — ganska obestämt: "Livet erbjuder alltför mycket av skiftande och oförutsedda situationer, för att en lagbestämmelse

⁶ Jfr AHLANDER 1952 s. 130, STRAHL, TfR 1952 s. 457.

⁷ Ovan s. 113 f.

⁸ Ovan s. 34; såsom redan å s. 25 not 7 angivits, användes även i detta arbete uttrycket språkligt innehåll i motsats till tankeinnehåll, andå, syfte o.dyl.; om sistnämnda ord närmare t.ex. nedan s. 131.

⁹ Ovan s. 109, sammanfattning.

¹ Ovan s. 113 ff.

² Ovan s. 16 ff; jfr nedan s. 131.

³ Vidare nedan s. 148 f.

skall kunna bokstavligen tillämpas på dem alla"⁴; om oklarhet i lagbestämmelserna anför MALMGREN uttryckligen ingenting.⁵ NAUMANN däremot yttrar, att det vore "önskvärdt, att Grundlagens *alla* föreskrifter voro så fullständiga och tydliga samt till formen så utarbetade, att endast en sträng grammaticalisk analys af orden vore nödig".⁶ Under senare tid framhåller NILSSON-STJERNQUIST det språkliga innehållets bristfällighet.⁷ Först WESTERSTÅHL går emellertid verkligen in på problemet: "Såvitt man kan förstå är . . . de allmänna talesätten om en tolkning enbart efter ordalydelsen liksom de mer specificerade uttrycken, en rent språklig eller en lexikografisk grammatikalisk tolkning, helt meningslösa. Om någon verkligen skulle företaga det experimentet, att uteslutande med hjälp av en svensk grammatik och ett lexikon, låt oss säga av typen Svenska akademis ordbok, försöka bilda sig en uppfattning om grundlagarnas innehåll, skulle detta uppenbarligen vara ett alldeles hopplöst företag. Man skulle finna att praktiskt taget varje ord hade en rad skilda betydelser och att ordboken inte gav någon anvisning på den rätta. Häremot kanske någon vill invända, att det naturligtvis inte är meningen att alla ordbetydelser skall bedömas som likvärdiga utan att man skall anknyta till den speciella författningsrättsliga terminologien. Men den invändningen är inte hållbar, ty även om man antog, vilket i och för sig inte är riktigt, att den författningsrättsliga terminologien vore enhetligt fixerad vid en viss tidpunkt, så. . ."⁸

Enligt huvudinnebörden i § 83 p. 2 får emellertid det språkliga innehållet i ett grundlagsstadgande aldrig åsidosättas, icke ens om t.ex. nämnda innehåll och andan icke skulle täcka varandra⁹, och

⁴ MALMGREN 1945 s. 11; även dens. 1947 s. 86.

⁵ Jfr MALMGRENs yttrande om "en bokstavsmening, som [omkring år 1809] förmodades vara omedelbart given genom ordalydelsen", a.a. s. 10; jfr även MALMGREN 1921 s. 72.

⁶ NAUMANN 1844 s. 453. Även CEDERSCHJÖLD 1828 s. 3: grundlagarna ha "på flera ställen icke blifwit med erforderlig noggrannhet författade, för at ens *kunna* tillämpas efter ordalydelsen."

⁷ Ovan s. 18; jfr även NILSSON-STJERNQUIST 1946 s. 409, 417.

⁸ WESTERSTÅHL 1950 s. 18, samt a.a. s. 7, 19. Jfr även KAIJSER 1939 s. 69.

⁹ Ovan s. 109 f.

följaktligen måste det språkliga innehållet — så långt möjligt är — fastställas. Därvid skola, det må understrykas, de använda ordens betydelser enligt såväl allmänt som juridiskt språkbruk ifrågakomma; att beakta endast det juridiska språkbruket vore att ledas av den förmodade andan i stadgandet, något som på detta stadium icke får ske. Såsom WESTERSTÅHL anför [ovan], torde praktiskt taget varje ord ha en rad skilda betydelser.¹ Dock synas orden i grundlagarna, som till största delen i detalj reglera vissa statsmaktens organisation och förfarande, i allmänhet icke i och för sig vara lika oklara som orden i t.ex. strafflagens beskrivningar av gärningsinnehåll.² Genom studium av grundlagsstadgandets ord i deras språkliga sammanhang torde det i *allmänhet* bli delvis klart, vad orden i detta stadgande betyda.³ Framhållas må dock, att den ålderdomlighet och ovanlighet i fråga om ordval och syntaktiska regler, vilken icke sällan förekommer i grundlagarna, försvårar nyssnämnda studium.⁴ Givetvis måste nog skiljas mellan vad det språkliga innehållet självt verkligen utsäger och det, som med hänsyn till det språkliga innehållet uppenbarligen är eller kan förmodas vara lagstiftarens mening.⁵ Att närmare⁶ angiva, huru den rent språkliga undersökning i princip skall utföras, genom vilken det språkliga innehållet i olika grundlagsstadganden skall fastställas, torde vara obehövt eller — om behov skulle föreligga av att ett särskilt svårt språkligt specialproblem löses — närmast ankomma på en språkvetenskapsman.⁷

¹ Jfr vidare AHLANDER 1952 s. 119 ff om mångtydiga och vaga ord.

² Jfr AGGE 1950 s. 33 f.

³ Jfr AHLANDER a.a. s. 117 f, 131, HULT, SvJt 1952 s. 586 ff, LAGERROTH, StvT 1938 s. 424, VIDHÖG 1950 s. 361, 368 f. Jfr även KU, ovan s. 63 f, SILFVERSPARRE, ovan s. 92, samt SVEDELIUS 1856 s. 358.

⁴ Jfr ovan s. 113 ff. Därtill kommer, att t.ex. regeringsformen är ett hastverk med därav följande brister i olika hänseenden, se närmare NILS-SON-STJERNQUIST 1946 s. 62, jfr LAGERROTH, StvT 1940 s. 157.

⁵ Om fastställande av lagstiftarens mening, nedan s. 131 ff.

⁶ Se redan ovan s. 113 ff om vilken tids språkbruk m.m. som skall vara utslagsgivande, samt dessutom olika påpekanden ovan s. 118.

⁷ Däremot är det givetvis juristens uppgift att — helst med hjälp av bl.a. ordbok — företaga s.a.s. normala undersökningar av grundlagsstadgandenas språkliga innehåll; en sådan undersökning har ovan s. 32 ff utförts rörande ordet "ordalydelse" i § 83 p. 2.

På grundval av det sagda synas följande distinktioner kunna göras.⁸ De frågor, beträffande vilka tillämpning av ett grundlagsstadgande blir aktuell, torde ofta vara sådana, som med säkerhet besvaras genom stadgandets språkliga innehåll. Dessutom förekomma frågor, som med säkerhet icke besvaras genom något grundlagsstadgandes språkliga innehåll. Mellan nämnda tvenne grupper av frågor ligger en icke skarpt⁹ avgränsad grupp av frågor, beträffande vilka det är osäkert, huruvida de besvaras genom något grundlagsstadgandes språkliga innehåll.

Intressanta problem uppkomma särskilt vid frågor tillhörande någon av de sistnämnda grupperna, nedan avd. IV. Jag skall emellertid närmast behandla frågor tillhörande den förstnämnda gruppen, nedan avd. III.

Påpekas må, att en fråga, som med säkerhet besvaras genom ett grundlagsstadgandes språkliga innehåll, ofta genom en liten förändring kan omvandlas till en fråga, som med säkerhet icke besvaras genom samma stadgandes språkliga innehåll, eller beträffande vilken det är osäkert, huruvida den besvaras genom stadgandets språkliga innehåll.

⁸ Jfr särskilt EKELÖF 1951 t.ex. s. 27.

⁹ Närmare nedan s. 140 ff.

Avd. III. Frågor, som med säkerhet besvaras genom ett grundlagsstadgandes språkliga innehåll.¹

Några principer för tillämpning av vanlig lag må i korthet beröras såsom bakgrund till § 83 p. 2 om tillämpning av grundlag.

MALMGREN anför, att det är "anmärkningsvärt, att lagrummet [§ 84] ju odisputabelt föreskriver en tillämpning »efter ordalydelsen«, under det att vanlig objektiv lagtolkning medger tolkning t.o.m. *mot* ordalydelsen."² MALMGREN säger dock ingenting om i vilka situationer vanlig objektiv metod skulle medge tillämpning mot ordalydelsen.³ ALEXANDERSON röjer delvis samma uppfattning som MALMGREN angående objektiv metod: "icke påbjudes [enligt den objektiva lagtolkningens allmänna princip] ett ovillkorligt fasthållande af den bokstafliga lydelsen af hvarje enskildt stadgande i grundlagen, utan hänsyn till att det dock ingår som ett led i hvad som är tänkt som ett organiskt helt."⁴ Med AHLANDER synes den objektiva metoden kunna uttryckas så, "att lagens mening enligt rådande allmänt eller juridiskt språkbruk skall vara vägledande för domstolarna."⁵

Enligt den subjektiva lagtolkningsprincipen skall, framhåller AHLANDER, "juristen alltid sträva efter att klarlägga lagreglernas avsedda mening och lägga denna till grund för sitt handlande."⁶

Vad som utmärker den — renodlade — teleologiska metoden

¹ Om grundvalen för gränsdragningen se ovan s. 118 f, jfr nedan s. 140 ff.

² MALMGREN 1945 s. 9. WESTERSTAHL anmärker, att det synes oegentligt att tala om en tolkning mot ordalydelsen, eftersom tolkning sysslar med precisering av rättsregelsformuleringar, 1950 s. 12, 19. MALMGRENS ovannämnda — i sak oriktiga — synpunkt kan emellertid även uttryckas med hjälp av ordet "tillämpa".

³ MALMGRENS uppfattning om objektiv metod behöver icke här uttryckligen kritiserars, jfr det följande.

⁴ Ovan s. 19; jfr även ALEXANDERSON 1907 s. 10.

⁵ AHLANDER 1952 s. 129.

⁶ A.a. s. 128; uttrycket "lagreglernas avsedda mening" kurs. av AHLANDER, se om nämnda uttryck a.a. s. 122.

är, framhåller EKELÖF, "att avgörande för ett lagstadgandes rätta tolkning icke är dess innebörd enligt vanligt — eventuellt juridiskt — språkbruk utan vad man kallar för stadgandets ändamål, den praktiska funktion detsamma fyller inom rättsordningens ram."⁷ Särskilt ett förhållande är av intresse i detta sammanhang: I ett fall, som med säkerhet kan subsumeras under ett lagstadgandes rättsfaktum, kan föreligga en speciell omständighet — vilken benämnes "y" — som medför, att stadgandets tillämpning icke bidrager till, eller rentav motverkar, uppfyllelsen av stadgandets ändamål. Vid teleologisk rättstillämpning skall stadgandet då icke tillämpas.⁸ Att undersöka, vilka omständigheter som ha betydelse såsom ett "y", ingår enligt EKELÖF i den juridiska doktrinen måhända allra viktigaste uppgift.⁹

Om grundlagstillämpning åter gäller enligt § 83 p. 2, att frågor, som med säkerhet besvaras genom ett grundlagsstadgandes språkliga innehåll, skola behandlas enligt nämnda innehåll¹; grundlagarna "skola" enligt § 83 p. 2 tillämpas enligt sitt språkliga innehåll. Skillnaden mellan tillämpning av vanlig lag och tillämpning av grundlag kan här vara väsentlig. Vanlig lag torde icke så sällan — enligt subjektiv eller teleologisk metod — tillämpas, eller åtminstone i litteraturen föreslås bära tillämpas, mot lagens språkliga innehåll.² Vid frågor, som med säkerhet besvaras genom ett grundlagsstadgandes språkliga innehåll, skall stadgandets av-

⁷ EKELÖF 1951 s. 23. Ordet "ändamål", ovan, synes dock mindre lämpligt, enär detsamma i och för sig felaktigt kan uppfattas — och icke sällan uppfattats — såsom liktydigt med syfte; i det följande skall den i allmänhet använda terminologien dock icke ändras. Av stor betydelse för förståelsen av det följande är givetvis, att skillnaden mellan "ändamål" och "syfte" observeras av läsaren. Om andra varianter av den teleologiska metoden se t.ex. AGGE 1950 s. 10 ff, HULT, SvJt 1952 s. 588, MALMSTRÖM, SvJt 1952 s. 662 f. SANDSTRÖM, SSKT 1952 s. 242 uttalar, att den teleologiska metoden "torde a priori vara otänkbar ifråga om en skattelag."

⁸ EKELÖF a.a. särskilt s. 27.

⁹ A.a. s. 30.

¹ Om ev. reservationer se nedan s. 123 ff.

² Jfr om vanlig lag t.ex. EKELÖF 1951 s. 13, 15, AHLANDER 1952 s. 139, samt ovan s. 120 f.

sedda mening däremot sakna betydelse, och något "y" [ovan] skall icke fastställas.³

Det är anmärkningsvärt, att grundlagstillämpning över huvud skall ske enligt en metod, som icke genomgående anses böra användas vid tillämpning av vanlig lag. År 1809 kanske skillnaden mellan tillämpning av grundlag och tillämpning av vanlig lag var så gott som obefintlig⁴, men ju mera t.ex. den teleologiska metoden för tillämpning av vanlig lag vinner inflytande — såsom f.n. synes ske — desto större blir nämnda skillnad. I detta läge blir den frågan särskilt aktuell, om metoden för tillämpning av grundlag är lämplig. Medan tillämpning av vanlig lag i avsevärd utsträckning vilar på, såsom AGGE anför, "juridiska begrepp och termer som äga sin specifika betydelse i det föreliggande sammanhanget"⁵, blir tillämpningen av grundlag stelare, bunden av grundlagens språkliga innehåll.⁶ Det föreligger då ökad risk för att ett grundlagsstadgandes ändamål icke alltid kommer att förverkligas.⁷ Visserligen angå grundlagarna, i motsats till t.ex. civil- och strafflagarna, till största delen icke omedelbart enskildas förhållanden utan i stället de främsta statsorganens förhållanden, men det synes icke vara mindre önskvärt, att ändamålet med stadganden om sistnämnda förhållanden förverkligas än att ändamålet med andra stadganden förverkligas. EEK anför t.o.m., att det kan vara "av visst värde att fältet för grundlags tolkning är särskilt fritt. Författningens och det av denna uppburna och för denna grundläggande samhällslivets bestånd kräver viss smidighet i dess tillämp-

³ Jfr nedan s. 126 f, 127 f. Jfr ock HERLITZ 1933 s. 227 f om främmande teorier angående författningars "elasticitet"; dessa teorier äro icke tillämpliga hos oss. Jfr ock REUTERSKIÖLDs svårförståeliga resonemang om statsrättens "logiska" metod, TfR 1929 s. 82 f.

⁴ Ovan s. 100 ff.

⁵ AGGE 1950 s. 12; se vidare a.st.

⁶ Med avseende å grundlagstillämpningen i sådana frågor, som avses i denna avd., se rubriken ovan s. 120, kan användas det eljest ofta missbrukade ordet bokstavstråldom; jfr däremot beträffande sådana frågor, som avses i nästa avd., nedan s. 128.

⁷ Här må erinras om vad t.ex. ovan s. 118 not 4 med hänv. anföres om regeringsformen såsom ett hastverk. Jfr även FRÖLICHs 1829 t.ex. s. 8 f hätska kritik mot § 83 p. 2.

ning. Mer än annan lag, som relativt lätt kan ändras och vars innehåll är mindre fundamentalt, kräver författningen en tillämpning med öppen blick för sociala realiteter och författningens egen sociala funktion.”⁸ Å andra sidan medför metoden för grundlagstillämpning en viss garanti mot att, såsom SILFVERSPARRE uttrycker det, ”högre och stridigare intressen . . . förorsaka dristiga och spetsfundiga tolkningssätt”.⁹ Det må här i korthet ifrågasättas, huru mycket nämnda garanti är värd. Beträffande bl.a. frågor av det slag, i vilket upprörda känslor äro engagerade och i vilket den nämnda garantien följaktligen behövs, kan det icke så sällan med visst fog påstås vara osäkert, huruvida frågorna verkligen besvaras genom grundlagens språkliga innehåll.¹ Det förekommer också, att en fråga, som med säkerhet besvaras genom grundlagens språkliga innehåll, ändock icke behandlas enligt nämnda innehåll.²

En reservation torde böra göras beträffande satsen [ovan], att frågor, som med säkerhet besvaras genom ett grundlagsstadgandes språkliga innehåll, skola behandlas enligt nämnda innehåll. Två eller flera stadgandes språkliga innehåll kanske icke låta sig förenas utan motsäga varandra; VIDHÖG belyser, huru sådana motsägelser uppkommit särskilt vid grundlagsändringar.³ På vad sätt skall tillämpningen ske, när en sådan motsägelse föreligger? Med stöd av regeln i § 83 p. 2, att grundlagarnas språkliga innehåll skall följas, synes icke kunna hävdas, att ett stadgandes språkliga innehåll skall föredragas framför ett annat stadgandes. VIDHÖG

⁸ EEK 1942 s. 279. Jfr nedan s. 127 f.

⁹ Ovan s. 68. Jfr även MANNERHEIM: ”till förekommande af deras förtydning är i den 83. §. föreskrifvet . . .”, ovan s. 77.

¹ Jfr nedan avd. IV, s. 140 ff.

² Jfr nedan kap. III — har § 84 blivit obsolet? — s. 148 ff.

³ VIDHÖG 1950 s. 369. Vidare t.ex. NAUMANN 1844 s. 453 med not 2; tydligt är emellertid, att NAUMANN icke skiljer mellan motsägelser och ofullständigheter eller oklarheter i grundlagarnas språkliga innehåll. ALEXANDERSON 1907 s. 12. Se även vissa påpekanden redan hos CEDERSCHJÖLD 1828 s. 3 f, jfr emellertid CEDERSCHJÖLD, Adelsn. prot. 1823 IV s. 412.

synes — i opposition mot gängse uppfattning — visa, att detta icke kan med stöd av § 83 p. 2 hävdas, ens om det ena stadgandet tillhör regeringsformen och det andra stadgandet tillhör annan grundlag.⁴ Över huvud synes, när två stadgandens språkliga innehåll motsäga varandra, det ena stadgandets språkliga innehåll icke kunna föredragas framför det andra stadgandets utan att sistnämnda stadgandes språkliga innehåll åsidosättes, och därmed även § 83 p. 2 åsidosättes. § 83 p. 2 synes alltså icke kunna åtlydas, därest tillämpning över huvud sker. Att icke företaga något slags tillämpning innebär antagligen åsidosättande av åtminstone ett av de stridande stadgandenas språkliga innehåll, och därmed även av § 83 p. 2. Det utgör en nackdel hos § 83 p. 2, att den icke synes, när två stadgandens språkliga innehåll motsäga varandra, kunna åtlydas; enär fall av motsägande språkliga innehåll torde vara ganska sällsynta, är emellertid denna nackdel icke stor.

Fortfarande kvarstår frågan, på vad sätt tillämpningen bör ske i ovannämnda fall av motsägande språkliga innehåll. Vad kunna grundlagsstiftarna tänkas anse därom? LIND uppställer i sitt år 1799 utgivna arbete om tolkning av vanlig lag följande s.k. andra grundregel⁵: "Uti en Lagbok eller annan Författning, som på en gång och af klokt folk utgifwits, är orimligt föreställa sig någon verkelig stridighet, eller motsägelse; Förekommer något som så synes, är stridigheten ändå icke annat än inbillad, ty då menas olika mål på hwardera stället"⁶; därest en motsägelse synes före-

⁴ Se VIDHÖG 1950 s. 363 ff, jfr även NAUMANN 1844 s. 453 med not 2; särskilt undersöker VIDHÖG innebörden i budet i RF:s ingress, att RF "skal såsom Rikets *främsta* [kurs. av mig] Grundlag gällande vara", samt innebörden i uttalandet i RF § 85, att såsom grundlagars skola anses vissa lagar, "hwilka, i öfwerensstämmelse med de grundsatser, som i denna Regerings-Form bestämmas, Riksens Ständer och Konungen gemensamt wid denna Riksdag komma at fastställa." Här må uppmärksamheten särskilt riktas på det språkliga innehållet i citaten; ordet "främsta" t.ex. kan förstås på flera sätt, se även VIDHÖG a.a. s. 363. Och huruvida med nämnda ord åsyftas fall av motsägelser mellan olika grundlagars stadganden, jfr därom vidare ovan i texten.

⁵ Om första grundregeln ovan s. 100 f.

⁶ LIND 1799 s. 42; se vidare a.st. Det må understrykas, att LIND förutsätter, att en motsägelse synes föreligga, jfr ovan s. 100 f.

ligga i vanlig lag, skall alltså lagstiftarens mening vara avgörande. Grundlagsstiftarna åter torde anse, såsom tidigare visats⁷, att i den mån grundlagarnas språkliga innehåll är oklart eller lagarna tåga, grundlagarna skola tillämpas enligt andan. Om grundlagsstiftarna hade föreställt sig, att två grundlagsstadgandens språkliga innehåll skulle motsäga varandra, skulle lagstiftarna, synes man med stöd av det sagda kunna antaga, också ha velat, att i avvaktan på lagändring stadgandens anda — vad lagstiftarna menat, eller skulle ha menat om de tänkt på frågan⁸ — skulle vara avgörande. Här skall givetvis icke undersökas, hurudan stadgandens anda är i olika fall av motsägende språkliga innehåll; jag vill blott beträffande stadgandens anda understryka VIDHÖGs till synes väl-motiverade satser, att regeringsformens stadganden icke alltid skola äga vitsord framför de övriga grundlagarnas, och att ett stadgande kan äga vitsord såsom ett specialstadgande eller ett senare tillkommet stadgande.⁹ Det kan emellertid tänkas, att stadgandens anda icke kan klargöras, så att andan kan vara avgörande. Då uppstår — liksom när i de vanligare fallen av oklarhet i grundlagarnas språkliga innehåll¹ andan icke kan klargöras — fråga om att jämlikt en teleologisk metod använda tillämparens egna värderingar.²

Dessutom må framhållas, att metoden att i fall av motsägende språkliga innehåll följa stadgandens anda icke är oomtvistlig. Den metoden vilar allenast på grundlagsstiftarnas hypotetiska vilja.³ Fråga uppkommer därför — liksom i de vanligare fallen av oklarhet i grundlagarnas språkliga innehåll⁴ — huruvida i

⁷ Ovan s. 109 f, jfr även nedan s. 128 ff.

⁸ Om "andan" närmare nedan s. 131.

⁹ VIDHÖG 1950 s. 362 med not 25, s. 363 ff.

¹ Nedan avd. IV.

² Se därom nedan avd. IV, s. 132 f, med avseende å oklarhet i grundlagarnas språkliga innehåll; det synes mig överflödigt att här ovan i texten utföra resonemang, som i väsentligare sammanhang måste föras nedan i avd. IV.

³ Om detta uttryck närmare nedan avd. IV, s. 131.

⁴ Nedan avd. IV.

stället en teleologisk metod bör användas, vare sig stadgandenas anda kan klargöras eller icke.⁵

Det kan ifrågasättas, om ytterligare en reservation — förutom den ovan behandlade, som föränledes av att två grundlagsstadgandens språkliga innehåll motsäga varandra — bör göras beträffande satsen⁶, att frågor, som med säkerhet besvaras genom ett grundlagsstadgandes språkliga innehåll, skola behandlas enligt nämnda innehåll. Det är icke uteslutet, att ett skrivfel eller räknefel inträffar vid ett grundlagsstadgandes utformning.⁷ Om så sker, torde emellertid stadgandets språkliga innehåll bli oklart eller det språkliga innehållet bli motsagt av ett annat grundlagsstadgandes språkliga innehåll; i båda fallen må tillämpning ske enligt t.ex. andan.⁸ Men det är tänkbart, att varken en sådan oklarhet eller en sådan motsägelse uppkommer. Skall då stadgandet, trots skrivfelet, jämlikt § 83 p. 2 tillämpas enligt sitt språkliga innehåll, till dess felet i behörig ordning rättats?⁹

Svaret torde icke kunna bli annat än jakande. Lydelsen av och syftemålet med § 83 p. 2 — såvitt syftemålet kunnat i den föregående framställningen utrönas — ge icke stöd för att undantag från regeln om tillämpning efter det språkliga innehållet skall ske i fall av skrivfel; icke heller finnes stöd för att grundlagsstiftarna, om de hade föreställt sig fall av skrivfel, skulle ha velat göra

⁵ Se därom nedan avd. IV, s. 133 ff, med avseende å oklarhet i grundlagarnas språkliga innehåll.

⁶ Ovan s. 121.

⁷ Närmare angivande av när ett "skrivfel" föreligger synes, med hänsyn till vad i det följande sägs, icke vara erforderligt, jfr eljest WESTERBERG 1951 s. 53 ff, särskilt s. 62 f ang. skrivfel i domar och förvaltningsakter.

⁸ Om motsägande språkliga innehåll ovan s. 123 ff, om oklarhet i grundlagarnas språkliga innehåll nedan avd. IV.

⁹ Understrykas må, att de alternativ, som här ifrågakomma, äro tillämpning enligt det språkliga innehållet och tillämpning enligt t.ex. andan; här bortses från möjligheten, att skrivfelet kanske är sådant, att stadgandet bör anses vara ogiltigt.

undantag från nyssnämnda regel.¹ Och om ett teleologiskt betraktelsesätt² anlägges på § 83 p. 2, synes ändock icke kunna hävdas, att skrivfel i ett grundlagsstadgande är en omständighet, som med hänsyn till ändamålet med § 83 p. 2 — vilket här sammanfattande torde kunna sägas vara att förhindra, att "högre och stridigare interessen . . . förorsaka dristiga och spetsfundiga tolkningssätt"³ — motiverar, att § 83 p. 2 icke tillämpas vid tillämpning av det felskrivna stadgandet. Ty det torde närmast innebära ett dristigt tolkningssätt att söka bevisa, att "skrivfel" föreligger, och att på grund av "skrivfelet" avvika från det språkliga innehållet vid tillämpningen.⁴ Möjligen utgör det en nackdel hos § 83 p. 2, att ett grundlagsstadgande skall, trots skrivfel, jämlikt § 83 p. 2 tillämpas enligt sitt språkliga innehåll⁵; den ev. nackdelen är givetvis icke stor.

Slutligen må med eftertryck framhållas, att sådana omständigheter som att krig eller annan fara eller nöd hotar, faktiskt ha medfört och i framtiden kunna komma att medföra, att ett grundlagsstadgande icke tillämpas enligt sitt språkliga innehåll. Ett ofrånkomligt behov av visst handlande emot det språkliga innehållet kan göra sig gällande. Såvitt jag ser, kan åsidosättandet av ett grundlagsstadgandes språkliga innehåll icke här stödjas vare sig på grundlagsstiftarnas hypotetiska vilja med § 83 p. 2 eller,

¹ Jfr särskilt LINDs exempel om skrivfel, år 1799, ovan s. 101 f.

² Jfr därom ovan s. 120 f.

³ Jfr ovan s. 122 f.

⁴ Däremot kan icke hävdas, att t.ex. ett teleologiskt betraktelsesätt överhuvud icke får anläggas på § 83 p. 2. Någon annan regel för huru § 83 p. 2 skall tillämpas finnes icke än regeln i § 83 p. 2 själv; § 83 p. 2 skall ju tillämpas på sig själv, ovan s. 111 f. Om jämlikt ett teleologiskt betraktelsesätt befinnes, att § 83 p. 2 bör tillämpas enligt sin innebörd med undantag för visst fall, medföljer nämnda undantag även vid tillämpningen av § 83 p. 2 på sig själv. Nyssnämnda förhållanden äro givetvis av principiellt intresse även beträffande andra fall — som beröras i det följande — än fall av skrivfel i ett grundlagsstadgande.

⁵ Här avses icke de fall av skrivfel, vilka beröras ovan s. 126 med not 8.

jämlikt ett teleologiskt betraktelsesätt, på ändamålet med § 83 p. 2.⁶ Åsidosättandet av ett grundlagsstadgandes språkliga innehåll innebär därför ett brott mot § 83 p. 2.

Jag skall icke göra något försök att angiva, vid vilka, högst allvarliga, omständigheter ett brott mot § 83 p. 2 synes mig böra — av hänsyn till t.ex. självbevarelsen — företagas. Men påpekas må, att det utgör en nackdel hos § 83 p. 2, att den vid ovan åsyftade omständigheter icke åtlydes och icke bör åtlydas.

Avd. IV. Frågor, som med säkerhet icke besvaras genom något grundlagsstadgandes språkliga innehåll, och frågor, beträffande vilka det är osäkert, huruvida de besvaras genom något grundlagsstadgandes språkliga innehåll.⁷

Inledningsvis må understrykas, att förevarande tvenne grupper av frågor böra, såsom av det följande närmare framgår, diskuteras i huvudsak gemensamt⁸, samt att frågor tillhörande någon av förevarande tvenne grupper förekomma mycket ofta.⁹

Grundlagsstiftarna torde vid utformandet av § 83 p. 2 tänka sig, att förevarande frågor skola behandlas enligt den ev.¹ förekommande andan i grundlagarna — i ett eller flera nära till hands

⁶ Jfr närmare resonemangen ovan s. 126 f.

⁷ Om grundvalen för gränsdragningarna se ovan s. 118 f, jfr nedan s. 140 ff.

⁸ Om särskilda synpunkter, som kunna anläggas på frågor, som befinna sig på gränserna, nedan s. 140 ff.

⁹ Jfr däremot SILFVERSPARRE, ovan s. 92, som dock utgår från särskilda förutsättningar, jfr ovan s. 92 not 8.

¹ Rörande särskilt frågor av förstnämnda typ finnes ofta icke någon anda i grundlagarna, och någon sådan kan då alltså icke följas.

liggande grundlagsstadganden.² Men när de, som år 1809 och följande år ha att tillämpa grundlagarna, försöka att i första hand rätta sig efter grundlagsstiftarnas till § 83 p. 2 knutna vilja och alltså försöka att beakta andan i grundlagarna, komma tillämparna ofta till öfrenliga ståndpunkter. Tre principståndpunkter kunna urskiljas.³

I anledning av ett förslag om ett generellt stadgande angående omröstning per capita i utskotten frågar RIDDERSTOLPE under en diskussion hos adeln d. 20 okt. 1809, om icke sex särskilda stadganden i regeringsformen "tydiligen utstaka de tillfällen då votering per capita få äga rum, och om icke då deraf följer, att sådan votering alldrig eller wid intet annat tillfälle får komma i fråga. Hwad som i Regerings-Formen icke nämnes är i dag likaså förbudet som i går. Det går väl icke an, att ibland begripa den, och ibland alldeles icke göra det, ibland på ett, ibland på ett annat sätt uttyda densamma, utan alltid hålla oss wid dess bokstaf".⁴ Samma principståndpunkt ligger i EDELCRANTZ' yttrande i KU d. 11 maj 1812 angående möjligheten att i KU:s berättelser för ständerna framställa enskilda personer eller handlingar — närmast avses JÄRTA — såsom förtjänta av särskild uppmärksamhet och bifall. Yttrandet lyder: "Lika angeläget det för Constitutions-Utskottet är att noggrant *följa och uppfylla* ordalydelsen af Grundlagens föreskrift rörande Utskottets befattning, lika angeläget bör det äfven vara att *ej öfverskrida* denna föreskrift och att ej sträcka sin befattning utöfver de gränser, som ordalydelsen af Grundlagen bestämdt utstaka"⁵; flera andra utskottsledamöter synas instämma i nämnda resonemang, men så icke A. G. SILVERSTOLPE.⁶ Man

² Ovan s. 109 f med hänv. samt nedan; jfr även om vanlig lag ovan s. 100 f. Jfr emellertid HERLITZ 1933 s. 226 f, 228, samt HERLITZ' uttalande nedan s. 139 not 6. Om frågor, som befinna sig på gränserna, nedan s. 140 ff.

³ Jfr WESTERSTAHL 1950 s. 17, ANDGREN 1933 s. 116 f.

⁴ Adels prot. 1809 III. 2 s. 4487.

⁵ KU mem. 1810—15 s. 260 f.

⁶ A.a. s. 262 ff; om SILVERSTOLPE jfr nedan. Se vidare PAHLMAN, Adels prot. 1817—18 IV. 1 s. 350 f, MANNERSTAM, Adels prot. 1817—18 IV. 1 s. 359, jfr s. 294, CEDERSCHJÖLD, Adels prot. 1823 IX. 2 s. 198 f, jfr s. 497 och nedan not 8.

drager alltså vissa slutsatser e contrario och utformar på grundval därav den — alltför generella — ståndpunkten [RIDDERSTOLPEs ord]: det, som icke nämnes i grundlagarna, är förbjudet.

Till motsatt principståndpunkt tenderar LAGUTSKOTTETs yttrande d. 27 okt. 1809 i anledning av en motion om att konungen klart bör tillerkännas rätt att dispensera från vissa av allmänna lagens stadganden: "Lag-Utskottet som i enlighet med 83 § Regerings-Formen anser alla dess stadganden böra efter ordalydelsen tillämpas, [har] icke af dess 25:te §, der Konungen tillägges rätt att göra nåd i brottmål, kunnat draga den följd, som wore det Konungen betagit att uti civila mål göra dispense i de fall, allmänna lagen Honom sådant uttryckeligen updragit."⁷ I samma riktning går KU:s anförande d. 27 april 1810, att "trenne Stånds beslut och Konungens bifall äro afgörande i alla fall, der icke Grundlagens uttryckliga föreskrift bokstafligen fordrar samtliga Riks-Ståndens och Konungens gemensamma beslut"⁸; jfr emellertid beträffande själva slutsatsen RIDDERSTOLPE [ovan].

En mera nyanserad, förmedlande principståndpunkt ger A. G. SILVERSTOLPE uttryck åt i KU d. 23 aug. 1809, när frågan om rätt för konungen att konstituera extra statsråd diskuteras: "Nekom således ej att, enligt Regerings-sättets esprit, Stats-Råden böra vara, så mycket möjligt är, permanente. Det är å en annan sida sannt, att detta ord ej finnes i Constitutionen uttryckt. Det kan äfwen sättas i fråga, huruwida ej en oförbuden sak må medgifwas såsom loflig. Men äfwen här finnes ett rättesnöre att följa: det är, att om det oförbudna står i tydlig öfwerensstämmelse med Lagens esprit, bör det vara fullkomligen tillåtet; och är förhållandet twärtom, bör lika säkert det oförbudna för otillåtligt anses. Det sednare fallet har synts mig här påtagligen inträffa."⁹

Oförenligheten av ovanstående yttranden torde delvis bero på öövertänkta generaliseringar i uttryckssätten. Men det är ofrån-

⁷ Adelsn prot. 1809 IV. 1.2. s. 1695.

⁸ KU mem. 1809—10 s. 659. Se vidare CEDERSKJÖLD, Adelsn prot. 1817—18 II. 2 s. 234 ["allt måste anses tillåtet, som ej är förbjudet"], von HARTMANSDORFF, Adelsn prot. IX. 2 s. 199, PERESWETOFF, Adelsn prot. 1823 X s. 170.

⁹ KU mem. 1809—10 s. 186.

komligt, att metoden att följa andan i grundlagarna ofta tillämpas på ett diskutabelt sätt. Närmast skall undersökas, vad nämnda metod torde innebära enligt grundlagsstiftarna själva.

I riksdagsdiskussionerna år 1809 och följande år användas ofta och omväxlande orden grundlagarnas "anda", "esprit", "mening" samt "lagstiftarens mening".¹ Med nämnda ord torde därvid avses samma företeelse. Grundlagsstiftarna torde — när de tänka sig, att grundlagarnas anda skall följas — avse, att grundlagsstiftarnas vilja skall följas. Och de torde avse, att icke blott deras verkliga vilja utan även deras hypotetiska vilja — d.v.s. vad de skulle ha velat, om de föreställt sig sådana frågor, som sedan bliva aktuella — skall följas.²

Huru skall då grundlagsstiftarnas vilja utrönas? Riksdagsdiskussionerna år 1809 och följande år synas icke innehålla något klaggörande därav. A. G. SILVERSTOLPE anför vid ett par tillfällen, att ett grundlagsstadgandes andemening skall tolkas "ärligen"³, men han anger icke närmare, vad han avser därmed. Emellertid synas de källor, som kunna stå till buds, icke vara några andra än de vid subjektiv lagtolkning vanliga: lagens språkliga innehåll⁴ och dess förarbeten.⁵ Därtill kommer möjligheten att intervjua representativa lagstiftare, därest de ännu leva vid

¹ Ovan s. 55 ff, särskilt s. 81 med not 9.

² A.st:n. Den terminologien, att andan betecknar viljan, synes också mig vara naturlig. I ännu vidsträcktare betydelse synes begreppet "anda" ha använts, när i utländsk statsrätt rättssatser härletts ur författningars "anda", se HERLITZ 1933 s. 226, jfr nedan s. 132 not 7, samt LÖWENHJELM, Adelsn prot. 1823 XI s. 57, CEDERSCHJÖLD, a.a. s. 66. Jfr vidare om begreppet "anda" KJELLÉN 1897 särskilt inledningen.

³ Ovan s. 66 f samt KU mem. 1809—10 s. 435 f, där även ordet "ren" tolkning användes.

⁴ AHLANDER 1952 s. 129 anför, att redan THIBAUT, 1806, förklarade, att han med lagstiftarens vilja avsåg en vilja, som "måste kunna utletas ur lagarna själva". Att inordna en regel i sitt samband med andra regler och söka sig fram till en systematisk enhet blir då detsamma som att söka "lagstiftarens vilja".

⁵ Jfr särskilt KUYLENSTIERNA, SvJt 1952 s. 136 f om förhållandet mellan olika förarbeten till samma lag.

tolkningstillfället. A. G. SILVERSTOLPE påpekar själv sistnämnda möjlighet, när frågan om rätt för konungen att konstituera extra statsråd diskuteras i KU d. 23 aug. 1809: "skulle någon . . . väcka den fråga, om vår mening, då wi föreslogo de stadganden i Constitutionen, hwilka röra Regeringsmagten, verkliga war, att Stats-Råden borde wara i möjligaste måtto permanente, då, fastän wi ock wore ensamme innehafware af vår hemlighet, skulle ändock moraliteten bjuda oss förklara, att sådan war denna mening: och i alla fall skulle wi ej kunna neka det för oss sjelfwe."⁶

Det är, särskilt med hänsyn till grundlagarnas delvis knappa förarbeten, givet, att grundlagsstiftarnas vilja ofta icke kan utrönas, samt att deras vilja mycket ofta kan fastställas endast med ringa grad av sannolikhet; särskilt gäller detta deras hypotetiska vilja. Det kan också tänkas, att grundlagsstiftarnas vilja visserligen med säkerhet kan fastställas, men att viljan icke får följas, enär viljan strider mot det språkliga innehållet, som dock självt är delvis oklart och därför icke ger tillräcklig ledning för tillämpningen. Och det kan jämväl tänkas, att grundlagsstiftarnas till ett stadgande knutna vilja strider mot deras till ett annat stadgande knutna vilja, och att det icke kan utrönas, vilken deras högsta vilja är.

1809 och följande års grundlagstillämpare synas icke inse eller i varje fall icke erkänna nyssnämnda förhållanden. Grundlagstillämparna synas — när de icke få tillräcklig ledning av det språkliga innehållet — alltid framställa sin grundlagstillämpning såsom följande av lagstiftarnas vilja. Tillämparna synas tro, att de alltid kunna utröna lagstiftarnas vilja genom att skaffa sig ökade insikter; det är givet, att när tillämparna sålunda söka frampressa en lagstiftarnas vilja, tillämparna ofta komma till olika uppfattningar om viljan, och att deras utrönande av viljan ofta är otillförlitligt.⁷ Emellertid synes lagstiftarnas vilja i allmänhet icke kunna följas utan att tillämparen gör en värdering av

⁶ KU mem. 1809—10 s. 186.

⁷ Samma anmärkning torde kunna riktas mot rättsatser, som härletts ur utländska författningars "anda", se HERLITZ 1933 s. 226.

vilken grad av sannolikhet med avseende å viljans innehåll, som skall anses tillräcklig. Och när viljan icke kan tillräckligt utrönas, kan viljan icke följas. Tillämparen synes då vara tvungen att följa sina egna värderingar; här skall icke påpekas, av vilka skäl nämnda värderingar kunna tänkas bli bestämda, utan blott anföras, att enligt min uppfattning värderingarna om möjligt böra göras i enlighet med en teleologisk metod.⁸ Det är anmärkningsvärt, att trots regeln om tillämpning enligt det språkliga innehållet grundlagstillämpning icke kan ske med mindre tillämparen — icke blott ofta följer lagstiftarnas vilja — utan t.o.m. ofta gör egna värderingar.⁹

Hittills i denna avd. har jag utgått från att grundlagstillämparen i första hand bör följa lagstiftarnas till § 83 p. 2 knutna vilja — vilken som sagt torde vara, att lagstiftarnas till de olika grundlagsstadgandena knutna vilja skall följas. Men det kan diskuteras, huruvida metoden att följa lagstiftarnas till § 83 p. 2 knutna vilja är den bästa.¹

Jag skall jämlikt en teleologisk metod² rikta uppmärksamheten på ändamålet med de tillämpningsmetoder, som § 83 p. 2 och grundlagsstiftarna torde påbjuda — d.v.s. att följa grundlagarnas språkliga innehåll, och att följa grundlagsstiftarnas till de olika stadgandena knutna vilja. Nämnda ändamål torde här kunna sägas vara att förhindra, att ”högre och stridigare intressen ...

⁸ Om sådan metod se ovan s. 120 f med hänv. till bl.a. EKELÖF; jfr även nedan.

⁹ Jfr däremot uttalandena om § 83 p. 2 i litteraturen, ovan s. 17 ff.

¹ Se t.ex. det otillfredsställande resultat, till vilket A. G. SILVERSTOLPE kommer, när han i viss fråga säger sig följa lagstiftarnas vilja, ovan s. 66 f med hänv. HERLITZ synes ock stundom tillmäta grundlagsstiftarnas vilja en ganska begränsad betydelse, HERLITZ 1933 s. 228 ff, t.ex. citatet nedan s. 139 not 6; emellertid diskuterar HERLITZ icke någon annan metod — som i vissa lägen skulle kunna vara vägledande vid tillämpningen — än den subjektiva metoden.

² Jfr ovan s. 120 f.

förorsaka dristiga och spetsfundiga tolkningssätt”.³ Förverkligas nämnda ändamål — när grundlagarnas språkliga innehåll är oklart och därför icke ger tillräcklig ledning — bäst genom att lagstiftarnas till de olika stadgandena knutna vilja följes eller t.ex. genom att de olika stadgandenas ändamål anses avgörande? Vad lagstiftarnas vilja beträffar, har tidigare framhållits, att viljan ofta icke kan utrönas — då kan viljan heller icke följas — samt att viljan mycket ofta kan fastställas endast med ringa grad av sannolikhet; då torde ett följande av viljan kunna innefatta just ”dristiga och spetsfundiga tolkningssätt”. Grundlagsstiftarna, särskilt 1809 års, klargöra icke sin vilja på ett tillräckligt nyanserat sätt för att viljan skall kunna ge en säker ledning vid tillämpningen. Vad åter de olika stadgandenas ändamål beträffar, är ofrånkomligt, att fastställandet av ändamålet och ändamålets beaktande vid tillämpningen också mycket ofta kan innefatta just ”dristiga och spetsfundiga tolkningssätt”.⁴ Valet mellan att följa lagstiftarnas vilja och att beakta de olika stadgandenas ändamål synes såtillvida vara svårt.

En synpunkt av stor betydelse återstår emellertid. Grundlagarna äro delvis mycket gamla och samhället har förändrats mycket efter lagarnas tillkomst. Det är, såsom HERLITZ framhåller, ”ofrånkomligt, att en grundlag icke . . . verkar på samma sätt vid tiden för sin tillkomst och 100 år senare.”⁵ Att i våra dagar följa grundlagsstiftarnas vilja med avseende å åtskilliga äldre och centrala stadganden skulle ofta vara omöjligt och eljest ofta innebära ett tillbakavridande av utvecklingen.⁶ Åtskilliga stadganden synas för den skull böra tillämpas med beaktande av sina ändamål, sina praktiska funktioner.⁷

En sammanfattning av det sagda synes åtminstone ge vid handen, dels att grundlagsstiftarnas till de olika stadgandena knutna vilja, särskilt deras hypotetiska vilja, ofta icke kan, i brist

³ Ovan s. 68.

⁴ Jfr även EKELÖF 1951 s. 28 f.

⁵ HERLITZ 1930 s. 414.

⁶ Jfr även ANDERSEN 1947 s. 16 f.

⁷ Se närmare ovan s. 120 f med hänv. Jfr även KU-uttalande hos LAGERBRELKE, Adelsn prot. 1823 VI bil. s. 161, ANKARSVÄRD, a.a. s. 193.

på tillräcklig klarhet om viljan, följas vid tillämpningen och att då i stället stadgandenas ändamål bör beaktas vid tillämpningen, dels att när lagstiftarnas vilja kan tillräckligt klargöras, stadgandenas ändamål likväl ofta, särskilt vid äldre stadganden, bör beaktas vid tillämpningen. Till undvikande av att frågan om bästa tillämpningsmetod överbetonas må påpekas, att beaktande av lagstiftarnas till de olika stadgandena knutna vilja och beaktande av stadgandenas ändamål dessutom ofta torde leda till samma resultat. Slutligen må mot bakgrund av det sagda framhållas i huru hög grad grundlagstillämpning, trots regeln om tillämpning enligt det språkliga innehållet, måste vara beroende av tillämparens egna värderingar⁸: värderingar vid valet mellan att följa lagstiftarnas till de olika stadgandena knutna vilja och att beakta stadgandenas ändamål, värderingar vid fastställandet av stadgandenas ändamål och värderingar vid utrönandet av att stadgandenas tillämpning i de aktuella frågorna bidrager till förverkligandet av ändamålen. Icke blott under 1809 och följande års grundlagstillämpning utan även under senare tiders tillämpning blundar man, antagligen bl.a. under det psykiska trycket av regeln om tillämpning enligt det språkliga innehållet, påfallande envist för alla dessa värderingar och tror eller ger sken av att man utför en teoretisk verksamhet.

När det sålunda är klart, att grundlagsstiftarnas vilja/grundlagsstadgandenas ändamål i vid omfattning bör vara avgörande för grundlagstillämpningen, bör närmare preciseras, i vad mån lagstiftarnas nämnda vilja/stadgandenas ändamål bör få föranleda restriktiv tillämpning eller extensiv tillämpning, tillämpning e contrario eller analogisk tillämpning.

Därom finnas några uttalanden i litteraturen. MALMGREN — som anser, att § 83 p. 2 icke kan tillämpas enligt sin verkliga

⁸ Jfr däremot uttalandena om § 83 p. 2 i litteraturen, ovan s. 17 ff, särskilt REUTERSKIÖLDs uttalanden i Tfr 1929 s. 82 f om statsrättens "logiska" metod.

innebörd⁹ — yttrar: "Vid extendering, analogi o.d. måste dock större försiktighet iakttagas, när det gäller grundlag än beträffande annan lag."¹ FAHLBECK & SUNDBERG anföra i nära anslutning till MALMGREN: "Vid extendering, analogi o.d. måste dock särskild försiktighet iakttagas, när det gäller grundlag."² WALIN erinrar, med huvudsakligt gillande, om MALMGRENS ovan nämnda yttrande samt tillägger: "Så hade enligt anm:s [Walins i litteraturanmälan] mening bort ske jämväl utan något särskilt stadgande."³

Innan jag går vidare, torde åt de ovan använda och eljest brukliga fyra uttrycken restriktiv tillämpning och extensiv tillämpning, tillämpning e contrario och analogisk tillämpning böra givas en bestämd innebörd.⁴ I viss anslutning till en systematik, som använts i den metodologiska litteraturen⁵, bör restriktiv tillämpning och extensiv tillämpning lämpligen anses gälla grundlagstillämpningen i frågor, beträffande vilka det är osäkert, huruvida de besvaras genom det förevarande grundlagsstadgandets språkliga

⁹ Den verkliga innebörden är enligt MALMGREN bl.a., att §:n "proklamerar ett förbud ... alldeles särskilt mot extenderingar och analogier", ovan s. 17 f. Om varför §:n enligt MALMGREN icke kan tillämpas enligt sin verkliga innebörd, nedan s. 148 f.

¹ MALMGREN 1947 s. 86; jfr även MALMGREN 1945 s. 11. Redan KREÜGER, NT 1886 s. 597 noten — som liksom MALMGREN anser, att den stadfästa principen för grundlagstolkning, ovan s. 18 not 1, icke kan upprätthållas — anför: "Likväl kan det ej nekas, att man vid konstruktion [tolkning genom konstruktion] af grundlag måste vara ännu mer försiktig än vid annan konstruktion".

² FAHLBECK & SUNDBERG 1951 s. 86; jfr SUNDBERG, StvT 1932 s. 440.

³ WALIN, SvJt 1952 s. 43, anmälan av EKELÖF 1951. Jfr även uttalanden av HERLITZ och EEK, ovan s. 21.

⁴ Efterföljande bestämmingar göras för att underlätta utredningen av hur grundlagstillämpningen bör ske; i vad mån det, när utredningens resultat föreligger, finnes någon anledning att upprätthålla någon skillnad mellan restriktiv tillämpning och tillämpning e contrario, samt mellan extensiv tillämpning och analogisk tillämpning, se nedan s. 137 f.

⁵ EKELÖF 1951 s. 27 med hänv., jfr däremot t.ex. AUGDAHL s. 128 ff, 141 ff.

innehåll. Tillämpning e contrario och analogisk tillämpning bör lämpligen anses gälla grundlagstillämpningen i frågor, som med säkerhet icke besvaras genom det förevarande grundlagsstadgandets språkliga innehåll.⁶ Huruvida restriktiv tillämpning eller extensiv tillämpning, tillämpning e contrario eller analogisk tillämpning bör ske, bör, såsom av det tidigare sagda framgått, bero på grundlagsstiftarnas vilja/grundlagsstadgandenas ändamål.

Grundlagarna innehålla som bekant stadganden av många olika slag: stadganden om de högsta statsmakternas kompetens, organisation och förfarande, straffstadganden, processuella stadganden, m.m. Lagstiftarnas vilja/stadgandenas ändamål kan tala för att ett stadgande, t.ex. ett straffstadgande, tillämpas på ett sätt, t.ex. restriktivt, och för att ett annat stadgande, t.ex. ett kompetensstadgande, tillämpas på ett annat sätt, t.ex. extensivt. Vad beträffar restriktiv tillämpning-extensiv tillämpning, kan det därför icke generellt påstås, att lagstiftarnas vilja/stadgandenas ändamål indicerar en restriktiv tillämpning framför en extensiv tillämpning.⁷ Vad beträffar tillämpning e contrario-analogisk tillämpning, torde beträffande grundlag — åtminstone beträffande grundlagarnas mera moderna partier — liksom beträffande vanlig lag kunna sägas, att lagstiftarnas vilja/stadgandenas ändamål i allmänhet indicerar en tillämpning e contrario framför en analogisk tillämpning. Skulle det våga någorlunda jämnt mellan tillämpning e con-

⁶ Om bruket av ordet "tolkning", i stället för t.ex. "tillämpning", se AHLANDER 1952 s. 136: "Om tolkning kan man dock endast tala, så länge det rör sig om att tillämpa en regel med avseende på fakta, som enligt allmänt eller juridiskt språkbruk *kan* betecknas av däri förekommande ord och uttryck." I samma riktning WESTERSTAHL 1950 s. 19, jfr även ovan s. 120 not 2, vilken även använder orden "restriktiv" och "extensiv", men, såvitt jag förstår, blott i exemplifierande syfte samt i annan betydelse än jag. För egen del finner jag det icke nödvändigt, att ordet "tolkning" användes allenast i ovannämnda betydelse, jfr även Ekelöf 1951 t.ex. s. 23 men ock a.a. s. 49; det förefaller mig kunna vara lämpligt, att t.ex. icke blott extendering utan även analogi kan betecknas som "tolkning". Emellertid skall jag här — i anslutning till terminologien i § 83 p. 2 — tala om "tillämpning".

⁷ Jfr däremot uttalandena i litteraturen ovan s. 135 f. Om särskilda problem i fråga om restriktiv och extensiv tillämpning nedan s. 140 ff.

trario och analogisk tillämpning, torde den omständigheten böra tillmätas avgörande vikt, att analogisk tillämpning alltid fördärvar, eller ytterligare fördärvar, möjligheten att av grundlagens språkliga innehåll begripa, hurudan gällande rätt är.⁸ Analogisk tillämpning torde därför böra ske, endast om lagstiftarnas vilja/stadgandenas ändamål i övrigt bestämt indicerar sådan tillämpning. Men skulle det sistnämnda vara förhållandet, torde analogisk tillämpning böra ske, även om den till bedömning föreliggande frågan innehåller få — eller t.o.m. inga — av de omständigheter, som upptagas i det förevarande grundlagsstadgandets språkliga innehåll.⁹ Uttalandet i litteraturen, att vid analogi större försiktighet måste iakttagas, när det gäller grundlag än när det gäller annan lag¹, synes mig icke vara riktigt.² Det kan nämligen knappast påstås, att det vid grundlag med dess stadganden av många olika slag³ är viktigare än vid annan lag att av det språkliga innehållet kunna begripa, hurudan gällande rätt är; särskilt må här erinras om strafflagen med bl.a. dess funktion som en brottslingens Magna charta.⁴ Och när det gäller, huruvida grundlagsstiftarnas vilja/grundlagsstadgandenas ändamål i övrigt talar för analogisk tillämpning vid olika slag av grundlagsstadganden, märkes särskilt, att åtskilliga grundlagsstadganden äro mycket gamla och att analogisk tillämpning därför i förhållandevis stor utsträckning torde påkallas.

I allmänhet torde anses, att om man vid grundlagstillämpning

⁸ Jfr ovan s. 133 f om att "dristiga och spetsfundiga tolkningsätt" skola förhindras. Jfr även EKELÖF 1951 s. 30 f, 33 med not 1.

⁹ Ätminstone beträffande frågor, som icke innehålla några av de i stadgandets språkliga innehåll upptagna omständigheterna, bör anföras, att det torde vara sällsynt, att lagstiftarnas vilja/stadgandets ändamål då indicerar analogisk tillämpning.

¹ Ovan s. 135 f; med analogi torde därvid avses ungefär detsamma som jag avser, ovan s. 137.

² Jfr även min invändning mot uttalandet om extendering, ovan s. 137 med not 7.

³ Ovan s. 137.

⁴ Jfr AGGE 1950 t.ex. s. 15. Jfr även LJUNGMANs uttalande om att satsen *nulla poena sine lege* "lär åtminstone tillsvidare kunna kompletteras med satsen *nullum tributum sine lege*", 1947 s. 21 f innehållande vissa reservationer.

bryter mot lagstiftarnas till de olika stadgandena knutna vilja/stadgandenas ändamål — och alltså icke tillämpar ett stadgande restriktivt, extensivt, e contrario eller analogiskt, när så påkallas — detta icke innebär ett lika allvarligt brott mot grundlagen, som om man vid tillämpning i frågor, som med säkerhet besvaras genom stadgandenas språkliga innehåll⁵, bryter mot det språkliga innehållet.⁶ Emellertid märkes, att om man *I* bryter mot stadgandenas språkliga innehåll, det icke är klart, att man därmed bryter mot det språkliga innehållet i § 83 p. 2, ty dess språkliga innehåll kan i och för sig förstås på olika sätt⁷; däremot får det anses klart, att man då bryter mot lagstiftarnas vilja beträffande och ändamålet med § 83 p. 2.⁸ Om man åter *II* bryter mot lagstiftarnas till de olika stadgandena knutna vilja/stadgandenas ändamål, får det också anses klart, att man därmed bryter mot lagstiftarnas vilja beträffande och/eller ändamålet med § 83 p. 2.⁹ Om det kan visas, att ett brott mot lagstiftarnas till de olika stadgandena knutna vilja/stadgandenas ändamål föreligger, synes mig nämnda brott följaktligen icke, såvitt beror av § 83 p. 2¹, vara av annan art än ett brott mot stadgandenas språkliga innehåll. Dock bör framhållas, att det momentet av lagstiftarnas vilja beträffande § 83 p. 2, vilket består i att stadgandenas språkliga innehåll skall följas, är starkare betonat än det momentet av nämnda vilja, vilket består i att lagstiftarnas till de olika stadgandena knutna vilja skall följas, eftersom det förstnämnda momentet antagligen upptages i § 83 p. 2 själv².

⁵ Sådana frågor behandlas i avd. III, ovan s. 120 ff.

⁶ Se t.ex. HERLITZ 1933 s. 228 ff, särskilt s. 230: "Om verklig överträdelse av grundlagarna är ej fråga; på sin höjd kan man säga, att de i vissa hänseenden tolkats annorlunda än deras stiftare avsett."

⁷ Ovan s. 32 ff.

⁸ T.ex. ovan s. 111 med hänv.

⁹ Ovan s. 128 ff. Här må erinras om att viljan och ändamålet stundom indicera olika slags tillämpningar, och att mer än ett slags tillämpning stundom kan anses försvarligt, ovan s. 133 ff.

¹ I övrigt, se nästa not.

² Därest man åter skulle anse, att oberoende av § 83 p. 2 ett brott mot grundlagsstadgandenas språkliga innehåll är allvarligare än ett brott mot

Att grundlagarna sålunda skola i olika frågor tillämpas restriktivt, extensivt, e contrario och analogiskt gäller ock, därest nämnda frågor göras till föremål för vanlig lagstiftning: vanlig lag får lika litet bryta mot grundlagsstiftarnas vilja/grundlagsstadgandenas ändamål³ som mot grundlagsstadgandenas språkliga innehåll. Grundlagarna få därigenom en ökad betydelse. Det sagda innebär icke, att ämnen av "grundlagsnatur" i denna blotta egenskap icke få göras till föremål för vanlig lagstiftning.⁴

Slutligen må framhållas, att enär svårigheterna vid tillämpning nästan alltid uppkomma vid frågor, som med säkerhet icke besvaras genom något grundlagsstadgandes språkliga innehåll, eller vid frågor, beträffande vilka det är osäkert, huruvida de besvaras genom något grundlagsstadgandes språkliga innehåll⁵ — därvid restriktiv, extensiv, e contrario eller analogisk tillämpning ifrågakommer — den omedelbara betydelsen av § 83 p. 2, som ju föreskriver att grundlagarna skola tillämpas enligt sitt språkliga innehåll, blir starkt förminskad. Det kan särskilt här förtjäna att påpekas, att enligt den formulering, som § 83 p. 2 har, nämnda stadgande tillåter oförenliga tillämpningar i samma frågor.⁶

Tidigare har anförts, att den grupp av frågor, beträffande vilka det är osäkert, huruvida de besvaras genom något grundlagsstadgandes språkliga innehåll, icke är skarpt avgränsad.⁷ Det gäller två gränser: en gräns mot frågor, som med säkerhet besvaras genom ett grundlagsstadgandes språkliga innehåll, och en annan gräns mot frågor, som med säkerhet icke besvaras genom något

lagstiftarnas till de olika stadgandena knutna vilja/stadgandenas ändamål, må framhållas, att huruvida så verkligen är förhållandet beror på huruvida man väljer att utgå från en objektiv, subjektiv eller teleologisk tillämpningsmetod, jfr ovan s. 120 f samt ANDERSEN 1947 s. 98.

³ Se om fastställandet av viljan och av ändamålet ovan s. 132 ff.

⁴ Jfr HERLITZ 1930 s. 415.

⁵ D.v.s. frågor, som behandlas i denna avd., ovan s. 128.

⁶ Jfr även ovan s. 32 ff.

⁷ Ovan s. 119.

grundlagsstadgandes språkliga innehåll. Den förstnämnda gränsen är här av stor betydelse, eftersom frågor, som med säkerhet besvaras genom ett grundlagsstadgandes språkliga innehåll, skola behandlas enligt nämnda innehåll⁸, medan frågor, beträffande vilka det är osäkert, huruvida de besvaras genom något grundlagsstadgandes språkliga innehåll, böra behandlas enligt grundlagsstiftarnas vilja/grundlagsstadgandenas ändamål.⁹ Den sistnämnda gränsen däremot är här utan betydelse, eftersom både frågor, som med säkerhet icke besvaras genom något grundlagsstadgandes språkliga innehåll, och frågor, beträffande vilka det är osäkert, huruvida de besvaras genom något grundlagsstadgandes språkliga innehåll, böra behandlas enligt grundlagsstiftarnas ev.¹ vilja/grundlagsstadgandenas ändamål.² I det följande skola de problem, som vid grundlagstillämpningen uppkomma på grund av den förstnämnda gränsens obestämdhet, undersökas.³

På grund av oklarheten i grundlagarnas språkliga innehåll⁴ finnes det icke blott frågor, beträffande vilka det är helt osäkert, huruvida de besvaras genom något grundlagsstadgandes språkliga innehåll, utan även frågor, beträffande vilka det är mindre osäkert, huruvida de besvaras genom något grundlagsstadgandes språkliga innehåll. Ja, det finnes t.o.m. frågor — många och betydelsefulla frågor — beträffande vilka det icke kan utrönas, huruvida de tillhöra de "osäkra" frågorna, eller huruvida de tillhöra de frågor, som med säkerhet besvaras genom ett grundlagsstadgandes språkliga innehåll. Oklarheten i grundlagarnas språkliga innehåll kan i varje fall grundlagstillämparen icke undanröja. Han kan därför icke draga en skarp gräns mellan de "osäkra" och de "säkra" frågorna. För den skull kan regeln i § 83 p. 2, att grundlagarna "i

⁸ Ovan s. 121.

⁹ Ovan s. 128 f, 133 f.

¹ Se ovan s. 128 not 1.

² Ovan s. 128 f, 133 f, jfr ovan s. 138.

³ Det har synt mig lämpligt att vidare — jfr ovan s. 116 ff, särskilt s. 118 — diskutera gränserna först nu, sedan principerna för tillämpningen utvecklats och därigenom gränsernas betydelse, bl.a. den ena gränsens saknad av betydelse, framgått.

⁴ Särskilt ovan s. 118.

hvarje serskildt fall" skola tillämpas enligt sitt språkliga innehåll, omöjligen följas.⁵

Det kan tänkas, att t.ex. 80 % sannolikhet talar för att en fråga är "säker", 20 % för att den är "osäker", samt att 81 % sannolikhet talar för att en annan fråga är "säker", 19 % för att den är "osäker", o.s.v. Hur skall grundlagstillämparen då förfara? Det är möjligt, att 1809 års grundlagsstiftare observera, att det icke finnes någon skarp gräns mellan de "säkra" och de "osäkra" frågorna, och att grundlagsstiftarna utgå från LINDs betraktelsesätt: "Man må ej göra sig onödiga Scrupler, utan taga ord och talesätt i den bemärkelse som naturligen framställer sig för et redigt begrep och sundt förnuft."⁶ Nämnda betraktelsesätt kan ge viss ledning. § 83 p. 2 synes — men hänsyn till såväl grundlagsstiftarnas ev. vilja som stadgandets ändamål⁷ — icke kunna givas annan innebörd än den, att ju sannolikare det är, att en fråga är "säker", desto försiktigare skall tillämparen vara med att frångå det sannolika språkliga innehållet och med att grunda sitt avgörande på grundlagsstiftarnas vilja/grundlagsstadgandenas ändamål.⁸ Det kan hända, att grundlagsstiftarnas vilja/grundlagsstadgandenas ändamål indicerar samma avgörande som det, vilket det sannolika språkliga innehållet indicerar — och då saknar valet av tillämpningsmetod betydelse. Men det kan ju också hända, att grundlagsstiftarnas vilja/grundlagsstadgandenas ändamål indicerar ett annat avgörande än det, som det sannolika språkliga innehållet indicerar.

Den omständigheten, att en skarp gräns icke kan dragas mellan de frågor, som med säkerhet besvaras genom ett grundlagsstadgandes språkliga innehåll, och de frågor, beträffande vilka det är osäkert, huruvida de besvaras genom något grundlagsstadgandes

⁵ Jfr ovan s. 88 ff, särskilt s. 92 f om uttrycket "i hvarje serskildt fall", samt AHLANDER 1952 s. 119, 121 f, 142.

⁶ LIND 1799 s. 27; nämnda sats utgör den första s.k. följdén till LINDs första grundregel, ovan s. 100 f.

⁷ Ovan s. 133 f.

⁸ Liksom två stadgandes språkliga innehåll kunna motsäga varandra, ovan s. 123 ff, kunna ock två sannolika språkliga innehåll motsäga varandra. Därvid torde graden av sannolikhet beträffande vart och ett språkligt innehåll böra beaktas, jfr i övrigt ovan a.st.

språkliga innehåll, är med hänsyn till påbudet i § 83 p. 2 olycklig. Redan strax efter regeringsformens tillkomst framträdde svårigheterna att avgöra, om en fråga besvaras genom grundlagens språkliga innehåll, och åtminstone den tidens grundlagstillämpare göra djärva antaganden om det språkliga innehållet⁹; därvid spela otvivelaktigt olika slags önsketänkanden stor roll. Grundlagsstiftarna torde med påbudet i § 83 p. 2 bl.a. åsyfta att förhindra "dristiga och spetsfundiga tolkningssätt"¹, men grundlagarna tolkas icke sällan spetsfundigt just beträffande sitt språkliga innehåll.

⁹ Exempel i kap. I, ovan s. 66 ff. Jfr även FRÖLICH 1829 s. 6.

¹ Ovan s. 68.

Kap. III.

Avd. I. Omredigeringen år 1865—66; § 83 p. 2. blir § 84.

I proposition år 1863 om antagande av ny riksdagsordning och därmed sammanhängande ändringar i regeringsformen föreslås, att § 83 p. 2 skall, med något ändrad lydelse, bilda en särskild paragraf, § 84: "Grundlagarne skola efter deras ordalydelse i hvarje särskildt fall tillämpas."¹ Propositionen innehåller ingenting annat, som kan uppfattas såsom motivering för nämnda omredigering, än följande yttrande av justitie statsministern de GEER: "För att komma i öfverensstämmelse med en ny Riksdags-Ordning, påkallar jemväl Regeringsformen flera förändringar, hvartill ock blifvit uppgjort förslag, som jag har att nu i underdånighet anmäla. Dervid har icke allenast denna vår förnämsta Grundlag lemnats orörd i alla delar, som icke ovilkorligen sammanhänga med Representationsreformen, utan nummerföljden af alla dess oförändrade §§ har ock blifvit bibehållen endast med högst få undantag utan betydighet, hvilka ej kunnat undvikas."² Enligt propositionen skall § 84 i den gamla lydelsen av regeringsformen — som handlar om konstitutionsutskottets befattning i

¹ KPr 1863. 61 s. 32. Jfr lydelsen i § 83 p. 2: "Efter deras ordalydelse skola de i hvarje serskildt fall tillämpas."

² A.a. s. 45.

visst hänseende med förslag till förändring eller förklaring av grundlagarna — utgå³. Den föreslagna § 84 skall alltså fylla tomrummet efter den gamla § 84. I konstitutionsutskottets memorial i anledning av propositionen beröres omredigeringen av § 83 p. 2 icke på annat sätt, än att i utskottets "jmförelsetabell", avseende den gamla lydelsen av regeringsformen och den föreslagna, en rad lyder: "§ 83 [i den gamla lydelsen] igenfinnes i §§ 83, 84 [i den föreslagna]."⁴ Propositionen antages i vederbörlig ordning, utan att något mera av betydelse i detta sammanhang framkommer. Ingenting tyder sålunda på att omredigeringen år 1865—66 avses ge bestämmelsen om tillämpning enligt ordalydelsen en annan innebörd än bestämmelsen tidigare kan ha haft.

WESTERSTÅHL anför av intresse i detta sammanhang: "Man skulle nu kunna acceptera åsikten att RF § 83 från början icke avsetts innefatta något tolkningsstadgande⁵, men likväl hävda, att det sedan fått en sådan karaktär. Det råder knappast något tvivel om att man efter en tid allmänt började betrakta stadgandet på dylikt sätt, och man kan utgå ifrån att detta var den förhärskande uppfattningen vid regeringsformens omredigering 1865—66. Det skulle därför kunna sägas, att när lagstiftaren då bröt ut sista satsen ur § 83 och lät den bilda en självständig paragraf, så skedde det i förvissningen om att man här hade att göra med ett tolkningsstadgande. Enligt en vanlig uppfattning om hur rättsregler skapas, kunde man påstå att den nya § 84 nu definitivt blev en regel som hade avseende på grundlagarnas tolkning."⁶ WESTERSTÅHLs utgångspunkt — "att RF § 83 från början icke avsetts innefatta något tolkningsstadgande [ovan]" — kan jag, såsom av denna skrift framgår, icke acceptera; jag må här hänvisa till min

³ A.a. s. 32 f.

⁴ KU 1863. 7 s. 39; påpekas må, att beträffande flera andra §§ än § 83 KU däremot anför, att §§:na "motsvaras af" vissa föreslagna §§, att §§:na äro uteslutna eller att vissa moment äro nya, a.st.

⁵ Det är WESTERSTÅHLs m.fl:s åsikt, ovan s. 22 f m.fl. ställen.

⁶ WESTERSTÅHL 1950 s. 18. Jfr även LAGERROTH, StvT 1950 s. 510.

slutsammanfattning beträffande huvudinnebörden i § 83 p. 2.⁷ Därest WESTERSTÅHLs utgångspunkt åter skulle för tillfället accepteras av mig, synes det vara anmärkningsvärt — ehuru icke precis otroligt — att 1800-talets grundlagsstiftare skulle tillskapa en ny § 84, som praktiskt taget ordagrant överensstämmer med den gamla § 83 p. 2 men som har en helt annan innebörd än det gamla stadgandet vid sin tillkomst haft, och utan att grundlagsstiftarna på minsta sätt antyda nämnda skiljaktighet.⁸ Vad nu anförts synes mig ge ytterligare ett stöd — denna gång ett svagt stöd — för att WESTERSTÅHLs utgångspunkt [ovan] icke är riktig.

KAIJSER — som framhåller, att det närmaste motivet till överflyttningen av § 83 p. 2 till § 84 år 1865—66 är redaktionellt⁹ — anför dessutom bl.a. följande: "Ordföranden i 1809—10 års konstitutionsutskott Mannerheim ansåg... vid 1815 års riksdag att kravet på tolkning efter ordalydelsen gällde närmast föregående tvenne §§. Alldeles uteslutet är därför icke att man med överflyttandet av sista momentet i § 83 även avsett att för alltid undanröja ovissheten om bestämmelsens räckvidd."¹ Däremot måste jag invända, att MANNERHEIM troligen icke har den ovannämnda, oriktiga åsikten år 1815², och att, även om han hade haft nämnda åsikt år 1815, det år 1865—66 icke torde föreligga någon ovisshet om bestämmelsens räckvidd i förevarande avseende.

MALMGREN yttrar ingenting om ifrågavarande lagstiftning år 1865—66. MALMGREN anför emellertid, att den, enligt MALM-

⁷ Ovan s. 109 f med hänv. Vad å ast:n anföres motbevisar åsikten, att § 83 p. 2 ursprungligen har en innebörd och att sedan en annan innebörd hos stadgandet utvecklas; jfr ock å ena sidan WESTERSTAHLs uttryck i andra satsen ovan, "efter en tid", och å andra sidan t.ex. A. G. SILVERSTOLPEs yttrande i KU så tidigt som den 23 aug. 1809, ovan s. 66 f.

⁸ WESTERSTAHL synes själv antaga, att den ursprungliga innebörden, enligt WESTERSTAHL, i § 83 p. 2 ännu är känd vid omredigeringen 1865—66; WESTERSTAHL talar nämligen motsättningsvis om den "förhärskande" uppfattningen 1865—66, ovan s. 145.

⁹ Jfr även ovan s. 144 f.

¹ KAIJSER 1939 s. 2.

² Ovan s. 76 ff.

GREN, påbudna bokstavstillämpnings-principen³ är "fullkomligt ogenomförbar"⁴, och att stadgandet "väl aldrig ansetts kunna tillämpas efter sin verkliga innebörd".⁵ Mig synes det då vara åtminstone anmärkningsvärt, att grundlagsstiftarna år 1865—66 skulle blåsa nytt liv i den "fullkomligt ogenomförbar[a]" principen utan att i lagmotiven antyda de ofrånkomliga och utåt osynliga begränsningarna av principen.⁶

Enligt min uppfattning innebär ifrågavarande lagstiftning år 1865—66 ingenting annat än ett fasthållande av den ursprungliga innebörden, enligt mig⁷, i bestämmelsen om tillämpning enligt ordalydelsen. Stödet därför utgöres av vad jag tidigare anfört om tillkomsten av lagstiftningen år 1865—66⁸ och om innebörden i nämnda bestämmelse.⁹ Med hänsyn till att bestämmelsen om tillämpning enligt ordalydelsen, med den av mig angivna innebörden, icke alltid efterlevts i praxis åren 1809—1866¹, synes lagstiftningen år 1865—66 kunna sägas innebära, att bestämmelsen icke får betraktas såsom upphävd genom sedvanerätt.

Slutligen må framhållas, att även om ganska stor enighet råder i litteratur och praxis om att den nya § 84 är ett slags tolkningsstadgande, enighet ingalunda råder om vilken tolkningsmetod, eller rättare sagt tillämpningsmetod, stadgandet påbjuder. MALMGREN t.ex. har ju om nämnda fråga sin egen, speciella uppfatt-

³ Ovan s. 17 f.

⁴ MALMGREN 1947 s. 86; närmare nedan s. 148 f.

⁵ Dens. 1945 s. 11.

⁶ Jfr även ovan s. 109 f med hänv., innehållande skäl för att bl.a. MALMGRENs uppfattning om en bokstavstillämpnings-princip är oriktig.

⁷ Ovan s. 109 f.

⁸ Ovan s. 144 f.

⁹ Ovan s. 109 ff med hänv.; jfr även vad ovan s. 146 och s. 147 anförts om WESTERSTAHLs och MALMGRENs resonemang.

¹ Jfr t.ex. ovan s. 127 f.

ning². För min uppfattning har jag nyss redogjort.³ Det har — såsom redan i förordet till denna skrift närmare framhållits — varit nödvändigt med den nu slutförda begreppsutredningen, där-
est man velat skapa möjlighet att komma till botten med andra centrala statsrättsliga problem.⁴

Frågan om vilken tillämpningsmetod, § 84 påbjuder, hade icke kunnat behandlas utan att innebörden i den grundläggande § 83 p. 2 och i ännu äldre bestämmelser om bokstavstillämpning undersökts. Däri ligger, synes det mig, ett berättigande för att i denna skrift så stort utrymme ägnats åt numera upphävda bestämmelser.⁵

Avd. II. Har § 84 "till sitt ursprungliga innehåll blivit obsolet"?

Om ovannämnda fråga ha några olika uppfattningar hävdats i litteraturen, och det torde vara lämpligt, att dessa uppfattningar här till en början uttryckligen beröras.

MALMGREN anför⁶, att det ligger "i öppen dag, att en dylik princip [den enligt MALMGREN påbjudna bokstavstillämpningsprincipen⁷] för användningen av en lag är ogenomförbar.⁸ Livet

² Ovan s. 17 f. Om de olika uppfattningarna hos andra författare se ovan s. 18 ff.

³ Ovan s. 147 med hänv.

⁴ Jfr även nedan s. 152 ff om 84 §:ns betydelse i praxis.

⁵ Tilläggas må, att det har syntts mig lämpligast att behandla bestämmelserna i huvudsakligen kronologisk ordning; eljest skulle det bl.a. ofta ha blivit nödvändigt att gå tillbaka i tiden. Det har också syntts mig lämpligast att placera denna avd. om omredigeringen år 1865—66 först här — sedan § 83 p. 2 slutligt undersökts; en kort erinran om omredigeringen har emellertid gjorts redan å s. 15 ovan.

⁶ MALMGREN 1945 s. 11.

⁷ Ovan s. 17 f.

⁸ I annat sammanhang användes uttrycket "fullkomligt ogenomförbar", MALMGREN 1947 s. 86; visst instämmande från WALIN, SvJt 1952 s. 43.

erbjuder alltför mycket av skiftande och oförutsedda situationer, för att en lagbestämmelse skall kunna bokstavligen tillämpas på dem alla. Och livet kräver långt snabbare avgöranden, än att man skulle kunna invänta en grundlagsförklaring . . . Stadgandet i § 84 tillämpas icke . . . efter sin verkliga innebörd . . . Men den tillämpning man av praktikabilitetshänsyn tvingats att ge åt en lagparagraf är en sak för sig och får ej förväxlas med vad paragrafen själv utsäger. I stället bör man säga, att § 84 till sitt ursprungliga innehåll blivit obsolet.⁹ Det kunde vara mycket att säga om MALMGRENS ovannämnda resonemang.¹ Av intresse är här, att MALMGRENS påstående om att § 84 "till sitt ursprungliga innehåll blivit obsolet" icke går väl ihop med MALMGRENS fortsatta anförande: "Så mycket står dock alltjämt orubbat kvar av detta innehåll, att, när ett frångående av grundlagens bokstav genom extendering, analogi o.d. ifrågasättes, större försiktighet anses påkallad än vid tillämpning av annan lag."² Av betydelse är emellertid framför allt, att MALMGRENS påstående om att § 84 blivit obsolet givetvis har sin utgångspunkt i MALMGRENS egen uppfattning om §:ns ursprungliga innebörd; när sistnämnda uppfattning befinnes vara oriktig³, förfaller ifrågavarande påstående.

EEK anför några särskilda synpunkter av intresse: "RF § 84 torde nu icke kunna med fog sägas ha blivit «obsolet», ity att lagrummet utan tvivel alltjämt har viss betydelse för *domaren* som har att tolka grundlags innehåll. Han torde få anses iaktta viss »försiktighet»; han måste antas stå mycket tveksam inför faktorer som på honom verka motiverande för ett frångående av grundlagens bokstavliga innehåll . . . Även då politikernas tillämpning

⁹ I samma riktning KREÜGER, NT 1886 s. 597, jfr ovan s. 18 not 1.

¹ Här må erinras om att vad § 84 "utsäger" är oklart, enär dess språkliga innehåll är oklart, ovan s. 32 ff, jfr även WESTERSTAHL ovan s. 23, samt om att bokstavstillämpnings-principen är ogenomförbar, oavsett de "skiftande och oförutsedda situationer[na]", eftersom grundlagsstadgandenas språkliga innehåll i allmänhet är delvis oklart, ovan s. 116 ff.

² MALMGREN 1945 s. 11; om extensiv tillämpning m.m. närmare ovan s. 135 ff.

³ Ovan s. 147 med hänv.

av grundlag är i fråga, saknar RF § 84 icke all betydelse; i varje fall återopas lagrummet gång efter annan i den politiska debatten såsom grund för en viss urgerad, såsom av grundlagens bokstav följande angiven tolkning av dess innehåll. Å andra sidan är det ju uppenbart, att regering och riksdag, som gång efter annan faktiskt visat prov på tendenser att handla på sätt, som står i strid med grundlagen såväl enligt både grammatisk och logisk tolkning av densamma som enligt dess »anda»; icke gärna kunna sägas känna sig på något särskilt besvärande sätt bundna av RF § 84. Som⁴ vi redan flera gånger framhållit »tillämpas» författningen som regel mindre strikt än andra lagar.”⁵ Som synes uttalar sig EEK — förklarligt nog — icke särdeles bestämt om 84 §:ns betydelse för domarna⁶, och lika litet bestämt om §:ns betydelse för politikerna⁷; bestämda uttalanden därom skulle förutsätta specialundersökningar på statsrättens alla olika områden. Emellertid är det oklart, från vilken uppfattning om 84 §:ns ursprungliga innebörd EEK utgår⁸, när han uttalar sig om huruvida §:n blivit obsolet. EEKs uttalanden därom kunna därför icke anses tillämpliga, när man utgår från den av mig angivna, ursprungliga innebörden hos §:n.⁹ Visserligen anför EEK också, att författningen tillämpas ”som regel mindre strikt än andra lagar”¹, och däri torde ligga ett påstående om att § 84, såsom jag uppfattar dess ursprungliga innebörd, blivit åtminstone delvis obsolet. Men det kan be-
tvivlas, att författningen verkligen som regel tillämpas mindre strikt än andra lagar²; de allra flesta författningsstadganden röra de högsta statsmakternas organisation och förfarande, och åtminstone nämnda stadganden tillämpas enligt det språkliga innehållet i en utsträckning, vartill motsvarighet knappast finnes be-

⁴ Nytt st. hos EEK.

⁵ EEK 1942 s. 279.

⁶ Omväxlande användes dock ”torde” och ”utan tvivel”, ovan.

⁷ T.ex. uttrycken ”prov på tendenser”, ”något särskilt besvärande sätt”, ovan.

⁸ Jfr ovan s. 21.

⁹ Ovan s. 147 med hänv.

¹ Ovan.

² Jfr även ovan i texten med not 6 och 7.

träffande civil- och straffrättsliga stadganden, beroende bl.a. på sistnämnda stadgandens vanligen mera komplicerade karaktär.³

LAGERROTH åter anför: "Rimligen måste denna § [den gamla § 83⁴] likaväl som andra grundlagsparagrafer anses giltig och efterlevas av dem, som ha att tillämpa den."⁵ Med den uppfattning, som LAGERROTH har om § 84 [§ 83 p. 2] — nämligen bl.a. att grundlagen "icke . . . får tolkas efter grundlagsstiftarnas avsikter"⁶ — är det emellertid ofrånkomligt, att § 84 ofta icke efterlevs och icke kan efterlevas, enär utan subjektiv tolkning, eller t.ex. teleologisk tolkning, ett tolkningsresultat ofta icke kan på grund av lagstadgandenas oklarhet⁷ över huvud uppnås. Det synes mig sålunda vara riktigare från LAGERROTHs utgångspunkt beträffande 84 §:ns innebörd att säga, att § 84 delvis blivit obsolet. Men LAGERROTHs nyssnämnda utgångspunkt är, som av det sagda framgått⁸, enligt min uppfattning icke riktig.

VIDHÖG yttrar: "I den betydelse, den [§ 84] från början tycks ha haft, har den . . . alltjämt sin kraft och verkan kvar."⁹ Det finnes icke någon anledning att betvivla, att VIDHÖGs nyssnämnda uttalande om 84 §:ns verkan är, från VIDHÖGs utgångspunkt beträffande §:ns ursprungliga betydelse¹, välgrundat. Men VIDHÖGs ifrågavarande utgångspunkt är, som av det sagda framgått², liksom MALMGRENs och LAGERROTHs nyss berörda utgångspunkter enligt min uppfattning icke riktig.

Däremot torde min uppfattning om den ursprungliga huvud-innebörden i § 84 överensstämma med FAHLBECKs & SUNDBERGs uppfattning.³ Om grundlags tolkning nuförtiden åter anföra sistnämnda författare: "Man måste, synes det, tolka grundlag efter samma grundsatser som annan lag: i första hand tolka

³ Jfr även WESTERSTAHL 1950 s. 4 samt ovan s. 118.

⁴ Jfr även ovan s. 20 om LAGERROTHs uppfattning om § 84.

⁵ LAGERROTH 1942 s. 150.

⁶ Ovan s. 20.

⁷ Jfr ovan s. 116 ff.

⁸ Ovan s. 147 med hänv.

⁹ VIDHÖG 1950 s. 357.

¹ Ovan s. 23.

² Ovan s. 147 med hänv.

³ Ovan s. 20, 110 f, 147.

enligt ordalydelsen, därvid stöd hämtas ur lagstiftarens motiv (»andemening»), fråga sig vilket intresse en viss lagbestämmelse vill tillgodose, ...”⁴ Däri, att t.ex. grundlagens anda beaktas vid tolkningen, ligger — med hänsyn till ovannämnda uppfattning om 84 §:ns innebörd⁵ — icke, att § 84 blivit obsolet; något påstående om att § 84 blivit obsolet göra FAHLBECK & SUNDBERG heller icke.⁶ Grundlag måste tolkas, säges det visserligen, ”efter samma grundsatser som annan lag” [ovan]. Men därvid förutsättes, att annan lag i första hand tolkas enligt objektiv metod. Om annan lag t.ex. tolkas — såsom många jurister förorda⁷ — i första hand enligt teleologisk metod, torde det för FAHLBECK & SUNDBERG bli fråga om att på grund av § 84 göra en principiell skillnad mellan tolkning av grundlag och tolkning av annan lag.⁸

När man reser spørsmålet, om § 84 blivit obsolet — d.v.s. om § 84 kommit ur bruk, så att den icke längre tillämpas — kan man möjligen därunder inbegripa spørsmålet, om grundlagsstiftarnas till § 84 knutna vilja, att i vissa frågor⁹ lagstiftarnas till de olika

⁴ FAHLBECK & SUNDBERG 1951 s. 86.

⁵ Ovan med not 3, särskilt hänv. till s. 20.

⁶ Anföras må emellertid, att när tolkning i första hand sker enligt ”ordalydelsen”, det icke ”därvid”, ovan, kan hämtas stöd ur ”andemeningen”, ty just i den mån sådant stöd hämtas, föreligger icke tolkning enligt ”ordalydelsen”; tolkning enligt andan utgör här i stället ett andra led i tolkningen.

⁷ Särskilt EKELÖF, ovan s. 120 f.

⁸ Så även enligt mig, ovan s. 121 f, 147, jfr nedan s. 154 ff. Det kan ifrågasättas, om FAHLBECK & SUNDBERG icke redan nu göra en nyssnämnd skillnad — och alltså i viss mån frångå sin sats, att grundlag måste tolkas ”efter samma grundsatser som annan lag”, ovan. Avslutningsvis anföra nämligen FAHLBECK & SUNDBERG, 1951 s. 86: ”Vid extendering, analogi o.d. måste dock särskild försiktighet iakttagas, när det gäller grundlag. Här om utgör detta grundlagsbud [§ 84] en erinran.” Huruvida en förskjutning i åsikt föreligger, beror på vad som inbegripes under ”grundsatser” och vad som menas med ”särskild försiktighet”. Om extensiv tillämpning m.m. se emellertid närmare ovan s. 135 ff.

⁹ Nämligen dels frågor, som med säkerhet icke besvaras genom något grundlagsstadgandes språkliga innehåll, och dels frågor, beträffande vilka det är osäkert, huruvida de besvaras genom något grundlagsstadgandes språkliga innehåll, ovan s. 128.

grundlagsstadgandena knutna vilja skall följas¹, icke längre respekteras vid grundlagstillämpning. Jag skall här blott framhålla, att grundlagsstiftarnas förevarande, till § 84 knutna vilja uppenbarligen icke alltid respekteras och enligt min uppfattning icke heller alltid bör respekteras; en teleologisk metod torde nämligen ofta böra föredragas framför den subjektiva metoden.² Så till vida kan § 84 sägas ha blivit delvis obsolet.

Huvudspörsmålet är emellertid, om § 84 blivit obsolet i vad §:n avser, att frågor, som med säkerhet besvaras genom ett grundlagsstadgandes språkliga innehåll, skola behandlas enligt nämnda innehåll.³ Jag har tidigare framhållit, att när två grundlagsstadgandes språkliga innehåll motsäga varandra, § 84 icke kan åtlydas⁴, samt att på grund av omöjligheten att draga en skarp gräns mellan frågor, som med säkerhet besvaras genom ett grundlagsstadgandes språkliga innehåll, och frågor, beträffande vilka det är osäkert, huruvida de besvaras genom något grundlagsstadgandes språkliga innehåll, påbudet i § 84 om tillämpning enligt det språkliga innehållet "i varje särskilt fall" icke kan följas.⁵ Men det kan med avseende å nyssnämnda tvenne förhållanden icke sägas, att § 84 blivit obsolet; § 84 är sådan, att den därvidlag — på grund av vissa grundlagsstadgandes formuleringar resp. vårt språks beskaffenhet — aldrig kunnat tillämpas.⁶ Det återstår emellertid spörsmålet, om § 84, bortsett från nyssnämnda tvenne förhållanden, numera tillämpas.

Grundlagsstadgandena föreligga ofta i en språkligt oförändrad form under lång tid, beroende bl.a. på omständligheten vid grundlagsändring. De politiska, sociala och ekonomiska omständig-

¹ Ovan s. 131, 147.

² Närmare ovan s. 133 ff.

³ Ovan s. 121 f, 147.

⁴ Jfr ovan s. 123 ff.

⁵ Jfr ovan s. 141 f.

⁶ Påpekas må, att när jag sålunda framhåller, att § 84 i vissa avseenden aldrig kunnat tillämpas, detta innebär något helt annat än MALMGRENs sats, att § 84 "väl aldrig ansetts kunna tillämpas efter sin verkliga innebörd", ovan s. 146 f.

heterna kunna ha undergått betydande förändringar efter stadgandenas tillkomst. Det är därför givet, att de frågor, som vissa stadganden besvara, numera äro inaktuella; dessa stadganden tillämpas icke längre utan ha blivit obsoleta. Detta innebär, att § 84 — såvitt § 84 avser nämnda stadganden — också blivit obsolet. Men att § 84 blivit obsolet i nyssnämnda mening synes icke vara av större intresse här. Av stort intresse här är däremot, om § 84 blivit obsolet i den meningen, att frågor, som grundlagsstadganden besvara, varit aktuella och behandlats i strid med stadgandenas språkliga innehåll. Först må understrykas, att grundlagsstadgandenas språkliga innehåll ofta — och särskilt i svårbedömda frågor — är delvis oklar⁷, och att olika slags tillämpningar då rymmas inom det språkliga innehållet; detta förhållande gör, att en tillämpning, som i förstnämnda synes strida mot det språkliga innehållet, vid närmare språklig undersökning kan befinnas vara förenlig med det språkliga innehållet. Men spørsmålet är enligt den ovan angivna förutsättningen, om frågor, som med säkerhet besvaras genom det språkliga innehållet, behandlats emot det språkliga innehållet. Grundlagsstadganden måste ofta tillämpas i situationer, som icke kunde förutses vid tiden för stadgandenas tillkomst. Grundlagsstadganden ha också ovivelaktigt stundom tillämpats i strid med sitt språkliga innehåll; ibland torde en sådan tillämpning allmänt ha ansetts vara ofrånkomlig⁸, ibland torde tillämpningen ha av somliga ansetts utgöra ett godtyckligt övergrepp mot dem. I vad mån kan på grund av nyssnämnda förhållande § 84 anses ha blivit obsolet?

Flera omständigheter böra beaktas vid nämnda frågas besvarande. *I* Det bör beaktas, huruvida det är K.M:t och/eller riksdagen, som åsidosatt grundlagens språkliga innehåll, eller huruvida så gjorts av domstol eller blott av lägre administrativ myndighet. *II* Huruvida organet medvetet åsidosatt det språkliga innehållet, eller huruvida organet ansett sig följa det språkliga innehållet men i själva verket uppfattat innehållet oriktigt. *III* Huruvida ett stadgandes språkliga innehåll åsidosatts en gång eller flera

⁷ Ovan s. 116 ff, särskilt s. 118.

⁸ Jfr t.ex. ovan s. 127 f.

gång, kanske regelbundet. IV Huruvida de omständigheter, som förelegat när det språkliga innehållet åsidosatts, varit högst extraordinära⁹ eller mer eller mindre "normala".

Det synes mig mot bakgrund av det sagda vara ganska tydligt¹, att när grundlagsstadgandens språkliga innehåll åsidosatts, detta visserligen inneburit brott mot förevarande stadganden men — med undantag för ett och annat stadgande — icke inneburit, att stadgandena blivit obsoleta.² Åsidosättande av ett stadgande har t.ex. skett någon enstaka gång, när extraordinära omständigheter förelegat, och det är ovisst, om nytt åsidosättande av stadgandet skulle ske vid samma eller, framför allt, andra omständigheter; däremot vet man t.ex., att stadgandet i allmänhet följts. Detta innebär beträffande § 84, att § 84 till motsvarande del blivit obsolet resp. blivit, utan att vara obsolet, åsidosatt. Den frågan uppkommer då — med avseende å sistnämnda förhållande — i vad mån § 84 haft och har någon betydelse vid de maktägandes ställningstagande till huruvida i olika lägen grundlagsstadgandenas språkliga innehåll, och därmed § 84, skall följas, och i vad mån följandet av det språkliga innehållet berott på annat än § 84. Emellertid brukar § 84 icke åberopas, när grundlagsstadgandenas språkliga innehåll följes; än mindre brukar närmare klargöras, vilken betydelse § 84 därvid har. En ingående undersökning av § 84:s betydelse synes därför kunna ske endast genom intervjuer med ett tillräckligt stort antal personer, som äro representativa för de maktägande; och det är antagligt, att de svar, som med av-

⁹ Jfr t.ex. ovan a.st.

¹ Jag kan icke här ingå på diskussion av de olika fall, i vilka grundlagens språkliga innehåll kan ifrågasättas ha blivit åsidosatt; en tillfyllestgörande sådan diskussion skulle föra in på flera speciella, statsrättsliga problem och beröra dessa problem blott ur en viss synpunkt, med hänsyn till grundlagens språkliga innehåll. Det torde också för mitt resonemang vara tämligen likgiltigt, om några fler eller färre belägg kunna givas på att grundlagens språkliga innehåll åsidosatts.

² Här må påpekas, att mot påståendet om att grundlagsstadgandens språkliga innehåll stundom åsidosatts i praxis den principiella invändningen icke kan göras, att genom praxis betydelsen av stadgandenas ord stundom kan anses ha förändrats på så sätt, att praxis — eller åtminstone fast praxis — blir förenlig med det språkliga innehållet. Ty se ovan s. 113 ff om vilken tids språkbruk som skall vara avgörande.

seende å olika lägen kunde erhållas, skulle vara ganska obestämda. Men jag tror — och ett mindre antal intervjuer har styrkt min uppfattning — att § 84 har en icke oväsentlig betydelse vid grundlagstillämpningen i frågor, som med säkerhet besvaras genom ett grundlagsstadgandes språkliga innehåll, och att det sålunda, om ett generellt omdöme skall vågas, för åsidosättande av grundlagsstadgandenas språkliga innehåll upprätthålles ett krav på omständigheter med större relativ tyngd än för åsidosättande av andra stadgandens språkliga innehåll; anledningen därtill torde bl.a. vara juristernas och andras motvilja mot att frångå en uttrycklig tillämpningsregel. I så måtto torde påbudet i § 84 om tillämpning enligt det språkliga innehållet vara effektivt.

Sammanfattningsvis skall jag icke närmare återge de, med nödvändighet ganska obestämda slutsatser, som anförts i det föregående, utan blott understryka, att § 84 delvis har blivit obsolet³, delvis icke är obsolet och därvid torde äga en icke-oväsentlig betydelse vid grundlagstillämpningen. Det har varit ofrånkomligt och även önskvärt, att ett stadgande med en så stor räckvidd som § 84 blivit delvis obsolet; en annan sak är, att det kan diskuteras, om § 84 blivit obsolet i "rätt" hänseenden.

³ Se ovan s. 152 f, 154, 155. Framhållas må, att jag icke ansett det klargörande att sammankoppla frågan, huruvida § 84 blivit obsolet, med det förhållandet, att § 84 skall tillämpas på sig själv; jfr nämligen ovan s. 127 not 4.

Avd. III. Sammanfattning av min kritik mot § 84.

I denna skrift har jag flerstädes utvecklat kritiska synpunkter av olika slag på § 84 [§ 83 p. 2]. Läsaren torde få en bestämdare uppfattning om § 84, om jag till sist sammanfattar min kritik.

Först och främst märkes, att det språkliga innehållet i § 84 är oklart i väsentliga avseenden, nämligen dels beträffande ordet "ordalydelse"⁴ och dels beträffande uttrycket "i varje särskilt fall"⁵; nämnda oklarheter ha starkt bidragit till att § 84 i litteraturen tolkats på flera, enligt min uppfattning oriktiga sätt.⁶ Det är anmärkningsvärt, att ett stadgande, som ändock innebär, att alla grundlagsstadganden, inklusive tillämpningsstadgandet självt, skola tillämpas enligt sitt språkliga innehåll⁷, och som alltså synes förutsätta, att det språkliga innehållet normalt är klart, självt har ett så oklart språkligt innehåll; förhållandet visar, i huru hög grad de språkliga svårigheterna underskattats av grundlagsstiftarna. Bl.a. därmed sammanhänger den högst märkliga omständigheten, att stadgandet, som skall klargöra, huru grundlagarna skola tillämpas, självt i litteraturen tolkas mera varierande än till synes något annat stadgande i svensk lag.⁸

I två avseenden kan påbudet i § 84 över huvud icke följas, nämligen dels så till vida, att en skarp gräns omöjligen kan dragas mellan de frågor, som med säkerhet besvaras genom ett grundlagsstadgandes språkliga innehåll, och de frågor, beträffande vilka det är osäkert, huruvida de besvaras genom något grundlagsstadgandes språkliga innehåll⁹, och dels så till vida, att två grundlags-

⁴ Ovan s. 32 ff.

⁵ Ovan s. 88 ff.

⁶ Ovan s. 16 ff, jfr om min tolkning s. 109 f, 147.

⁷ Ovan s. 109 f.

⁸ Ovan s. 16 ff.

⁹ Ovan s. 141 f.

stadgandens språkliga innehåll kunna motsäga varandra.¹ Vad särskilt förstnämnda förhållande beträffar, är det märkligt, att grundlagarnas tillämpningsstadgande är sådant, att detsamma på grund av vårt språks beskaffenhet icke självt kan tillämpas.

Med påbudet i § 84 torde bl.a. åsyftas att förhindra "dristiga och spetsfundiga tolkningssätt", men nämnda påbud har medfört och kommer väl även i framtiden att medföra, att grundlagarna icke sällan tolkas spetsfundigt just beträffande sitt språkliga innehåll.² Över huvud ersättas — om § 84 tages på allvar — allsidiga diskussioner om grundlagarnas innebörd av, i första hand, språkliga diskussioner.

Om jag härefter beträffande vissa frågor utgår från att de med säkerhet besvaras genom ett grundlagsstadgandes språkliga innehåll, så märkes, att påbudet att följa det språkliga innehållet medför en väsentlig risk för att i särskilda lägen grundlagsstiftarnas vilja/grundlagsstadgandenas ändamål³ icke kommer att förverkligas.⁴ § 84 har också delvis blivit obsolet och stundom blivit åsidosatt, utan att kunna anses ha blivit obsolet.⁵ Likväl torde § 84 äga en icke oväsentlig betydelse vid grundlagstillämpning.⁶

Om jag beträffande andra frågor utgår antingen från att de med säkerhet icke besvaras genom något grundlagsstadgandes språkliga innehåll, eller från att det är osäkert, huruvida de besvaras genom något grundlagsstadgandes språkliga innehåll, så märkes, att tillämpning — trots huvudregeln om tillämpning enligt det språkliga innehållet — icke kan ske med mindre tillämparen gör en mängd egna värderingar.⁷ En värdering gäller valet mellan att följa grundlagsstiftarnas till § 84 knutna vilja — vilken torde vara, att lagstiftarnas till de olika grundlagsstadgandena knutna vilja skall följas — och att beakta grundlagsstadgandenas ändamål. Uppenbarligen följes icke alltid lagstiftarnas till § 84

¹ Ovan s. 123 ff.

² T.ex. ovan s. 118, 143.

³ Om dessa tvenne skilda begrepp se t.ex. ovan s. 120 f, 133 f.

⁴ Ovan s. 122 f, även s. 127.

⁵ Ovan s. 154 f.

⁶ Ovan s. 155 f.

⁷ Ovan s. 132 f, 135.

knutna vilja; enligt min uppfattning bör en teleologisk metod också ofta föredragas framför den subjektiva metoden.⁸ Även så till vida kan § 84 sägas ha blivit delvis obsolet.⁹ Enär svårigheterna vid tillämpning nästan alltid uppkomma vid frågor, som avses i detta st., blir 84 §:ns betydelse för tillämpningen starkt förminskad: grundlagsstadgandenas språkliga innehåll [se föregående st.] ger här intet besked, och i vilken utsträckning grundlagsstiftarnas vilja bör följas, är ofta ovisst.

Grundlagsstiftningen befinner sig med hänsyn till § 84 i ett särskilt dilemma. Såsom AGGE framhåller anses numera på den vanliga lagstiftningens område — med hänsyn till huru snabbt vissa förhållanden i samhället skifta — att lagens regler i avsevärd utsträckning böra formas ”så elastiskt att de rättstillämpande organen skola kunna fylla även gamla regler med nytt och tidsenligt innehåll”.¹ Om grundlagsstadgandena göras elastiska, blir den enligt § 84 gällande huvudprincipen för grundlagstillämpning, d.v.s. tillämpning enl. det språkliga innehållet, av allt mindre betydelse. Om grundlagsstadgandena åter utformas precist — och utvecklingen efter år 1809 inom statsrätten och på andra områden, t.ex. det språkliga, har skapat allt bättre möjligheter att genom språket precisera stadgandena — ökas risken för att, på grund av påbudet i § 84 om tillämpning enligt det språkliga innehållet, grundlagsstiftarnas vilja/grundlagsstadgandenas ändamål icke kommer att förverkligas i de särskilda lägen, som i framtiden kunna uppkomma. Det kan sägas, att § 84 vilar på tankar, som äro motsatta dem, på vilka den moderna tekniken för vanlig lagstiftning [ovan] i avsevärd utsträckning vilar.^{1a}

Till sist må resas frågan, om den kritik, som ovan anförts mot § 84, kan anses motivera, att § 84 upphäves eller ändras. Utgångs-

⁸ Ovan s. 133 f.

⁹ Ovan s. 152 f.

¹ AGGE 1950 s. 10.

^{1a} De ovan angivna svårigheterna vid grundlagsstiftning framträda huvudsakligen, när verkligt svåra grundlagsfrågor skola regleras, t.ex. frågor om beskattning och statsreglering.

punkten synes mig böra vara, att § 84 är ett gammalt monument, som icke bör vidröras annat än på grund av starka skäl. Att det språkliga innehållet i § 84 är oklart², synes — om min tolkning av § 84 accepteras — icke vara ett tillräckligt skäl för att vidröra §:n. Att § 84 i vissa avseenden icke kan åtlydas³, och att § 84 i vissa hänseenden saknar betydelse eller har ringa betydelse⁴, synas icke heller vara tillräckliga skäl. Men att § 84 medför en väsentlig risk för att i särskilda lägen grundlagsstiftarnas vilja/grundlagsstadgandenas ändamål icke kommer att förverkligas⁵, kan allvarligt ifrågasättas vara ett tillräckligt skäl.

Om tillämpning av vanlig lag alltjämt anses huvudsakligen böra ske enligt objektiv metod, synes mig § 84 kunna bibehållas. Men om t.ex. den teleologiska metoden för tillämpning av vanlig lag vinner väsentligt ökad utbredning — vilket f.n. synes vara möjligt — bör § 84 icke bibehållas. Ty det är orimligt att i princip använda olika metoder för tillämpning av vanlig lag och för tillämpning av grundlag. Och det är ävenledes orimligt att ha ett stadgande om tillämpning av grundlag, vilket — icke blott såsom f.n. är delvis obsolet — utan t.o.m. skulle påbjuda en annan metod än den, som i princip användes vid grundlagstillämpning.

² Ovan s. 157.

³ Ovan s. 157 f.

⁴ Ovan s. 158 med not 5, s. 158 f.

⁵ Ovan s. 158.

